

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

CHARAKTERISTIKY KLIENTŮ OPAKOVANĚ
VYUŽÍVAJÍCÍCH POBYTOVÝCH SLUŽEB
STŘEDISKA VÝCHOVNÉ PÉČE

Characteristics of clients who repeatedly stayed
at the educational care centre

Bakalářská diplomová práce

Autor: **Mgr. Věra Stránská**

Vedoucí práce: **Mgr. Lucie Viktorová, Ph.D.**

Olomouc

2019

Ráda bych na tomto místě podělovala všem, kteří pomohli vzniknout této práci: Mgr. Lucii Viktorové, Ph.D., jež se s laskavostí ujala vedení mého výzkumného projektu, jakož i pracovníků střediska výchovné péče za zpřístupnění dokumentace a za navázání kontaktu s klienty a za cenné rady v průběhu tvorby této práce. Děkuji všem respondentům, kteří byli ochotni podělit se se mnou o své niterné zkušenosti. A v neposlední řadě děkuji své rodině za trpělivou podporu.

„Technika překonala všechny vzdálenosti, avšak nevytvořila žádnou blízkost.“

Martin Heidegger (1889–1976)

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma „Charakteristiky klientů opakovaně využívajících pobytových služeb střediska výchovné péče“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 20. 3. 2019

Podpis

OBSAH

Číslo	Kapitola	Strana
	OBSAH	3
	ÚVOD	5
	TEORETICKÁ ČÁST	6
1	Charakteristiky klientů středisek výchovné péče	7
1.1	Klient z pohledu legislativy.....	7
1.2	Klient z pohledu etopedie a psychiatrie.....	8
1.2.1	Hyperkinetické poruchy a poruchy chování dle MKN-10	9
	Hyperkinetické poruchy	10
	Poruchy chování.....	13
	Exkurz	16
1.3	Typický obraz klienta střediska výchovné péče	16
2	Proměny podob péče o klienty středisek	18
2.1	Historický exkurz	18
2.2	Legislativní ukotvení	19
2.3	Charakteristika středisek výchovné péče.....	22
2.3.1	Služby středisek a jejich forma	23
2.4	Pracovníci střediska výchovné péče.....	25
3	Charakteristika SVP Domek	26
3.1	Pracovníci a organizační struktura SVP Domek	26
3.2	Specifika pobytu ve SVP Domek	27
3.3	Pozice klientů	29
3.4	Služby	31
3.5	Rituály	32
3.6	Rámcový plán pobytu.....	33
	VÝZKUMNÁ ČÁST	35
4	Výzkumný problém, cíle a výzkumné otázky	36
5	Typ výzkumu a použité metody	37
5.1	Metody získávání dat.....	37
5.1.1	Polostrukturované interview.....	37
5.1.2	Analýza dokumentů.....	38
5.1.3	HSPQ dotazník.....	38
6	Metoda výběru výzkumného souboru a jeho charakteristiky	39
6.1	Charakteristika výzkumného souboru	39
6.2	Etické hledisko a ochrana soukromí.....	41

7	Analýza dat	42
	7.1 Příprava zobrazení dat	42
	7.1.1 Transkripce a zobrazení interview	43
	7.1.2 Zobrazení dat z analýzy dokumentů.....	43
	7.1.3 Zobrazení HSPQ dotazníku.....	44
	7.2 Proces analýzy dat	44
	7.2.1 Analýza interview.....	44
	7.2.2 Analýza dokumentů.....	45
	7.2.3 Analýza HSPQ dotazníků.....	45
8	Deskripce dat a její výsledky	46
	8.1 Jednotlivé případové studie	46
	8.1.1 Petr.....	46
	8.1.2 Jarmila	49
	8.1.3 Pavel	52
	8.1.4 Marek.....	55
	8.1.5 Marián	59
	8.1.6 Eva.....	62
	8.1.7 Zdenka	67
	8.1.8 Igor	71
	8.1.9 Standa	74
	8.1.10 Dušan.....	77
	8.1.11 Libor	80
	8.2 Výsledky společné analýzy dat	83
	8.3 Odpovědi na výzkumné otázky a soulad s cíli	88
9	Diskuze	91
10	Závěry.....	96
11	Souhrn.....	98
	LITERATURA.....	100
	PŘÍLOHY.....	105

ÚVOD

Již několik let pracuji ve středisku výchovné péče (dále jen „středisko“) jako asistent pedagoga a po tuto dobu jsem měla možnost poznávat nové a nové klienty, kteří se na pobytové službě vystřídali. Byť je okruh klientely střediska dostatečně a jasně vymezen zákonem a cílová skupina je určitým způsobem ohraničena, každý z těchto klientů je jedinečnou bytostí se svým originálním životním příběhem a osobitým nazíráním na svět. Vzpomínám si, jak jsem po nástupu do zaměstnání žasla, k jaké změně v chování a v nazírání na sebe sama docházelo u některých klientů za pouhé dva měsíce pobytu v tomto zařízení. Odcházelí plni naděje a odhodlání změnit svůj život k lepšímu. Jaké bylo mé překvapení, když se tito klienti, kteří se z pobytu vraceli domů plni optimismu a nadšení s výhledem na změnu svého života v podmínkách domova, během několika málo měsíců vraceli zpět do střediska, aby si svůj pobyt zopakovali.

Zvědavost, proč tomu tak je, proč dochází k opětovnému návratu klientů na pobytovou službu střediska, mne neopustila a vedla mne k rozhodnutí pokusit se zjistit, zda je možné nalézt u těchto klientů nějakou vzájemnou podobnost.

V teoretické části předkládané práce se proto věnuji vymezení obecných charakteristik klientů střediska výchovné péče z pohledu legislativy, etopedie a psychiatrie, přičemž největší pozornost věnuji diagnóze hyperkinetické poruchy a poruchám chování. Kratší pasáž je pak zaměřena na proměnu středisek výchovné péče v čase. Konkrétnímu středisku výchovné péče se pak věnuji v poslední kapitole, stejně jako rituálům a dalším lokálním specifikům při práci s klienty.

Empirická část práce pak popisuje metodologii výzkumu a vede k definování výzkumného problému, který spočívá v charakteristikách klientů, jež opakovaně využívají služeb střediska výchovné péče. Pro samotný výzkum jsem využila kvalitativní výzkumnou metodologii. Kromě rozhovorů s klienty střediska jsem provedla analýzu dokumentů (dokumentace klientů) a vyhodnotila Osobnostní dotazník pro mládež HSPQ. Výsledná data pak byla vyhodnocována prostřednictvím interpretativní fenomenologické analýzy – IPA.

TEORETICKÁ ČÁST

1 CHARAKTERISTIKY KLIENTŮ STŘEDISEK VÝCHOVNÉ PÉČE

Máme-li na začátku práce reflektovat účel středisek výchovné péče (dále jen „středisko“), musíme zde začít charakteristikami uživatelů služeb daného školského zařízení, neboť jsou to právě klienti, kteří dávají existenci takovéto instituce smysl a pouze fakt jejich přítomnosti ve společnosti a společenská potřeba s nimi účelně pracovat opodstatňují existenci středisek. Položíme-li si otázku: „Kdo jsou klienti středisek?“, odpověď bychom oprávněně hledali zejména v legislativě, která existenci středisek upravuje, a dále pak v praxi, která je zobrazením faktického stavu dané problematiky, tedy jak je legislativa implementována a komu jsou služby předmětného zařízení v reálném provozu poskytovány. Na shora položenou otázku však můžeme oprávněně hledat odpověď rovněž v odborné literatuře, ve které je zachycena jak aplikace legislativních norem, tak i status quo praxe.

1.1 Klient z pohledu legislativy

Účelem středisek, jak vyplývá z dikce zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů (dále jen „ZoVÚV“), jenž upravuje existenci a funkci středisek, je poskytovat preventivně výchovnou péči, jejímž cílem je:

- a) předcházení vzniku a rozvoji negativních jevů v chování dítěte nebo narušení jeho zdravého vývoje,
- b) zmírňování či odstraňování příčin nebo důsledků již vzniklých poruch chování,
- c) přispívání ke zdravému osobnostnímu vývoji dítěte (§ 1 odst. 3 ZoVÚV).

Z uvedeného je patrné, že služby střediska jsou poskytovány zejména ve prospěch dítěte, které je ohroženo shora popsánymi fenomény, týkajícími se zejména negativních projevů v chování dítěte. Čteme-li však ustanovení zákona pečlivě, zjistíme, že dítě není osamoceným příjemcem pomoci střediska, nýbrž že úkolem středisek je poskytování pomoci rodičům, eventuálně jiným osobám, které stojí na jejich místě. Tato pomoc je zákonem stanovena do oblastí výchovy a vzdělávání a při řešení problémů, které se váží

k péči o dítě. Nabízející se závěr, totiž že jen dítě je klientem střediska, je poněkud nepřesný. Ve skutečnosti jsou klienty ve smyslu extenzivního výkladu, který se opírá o další ustanovení ZoVÚV, jak děti, tak i jejich rodiče, a dokonce i samotná škola či orgán sociálně-právní ochrany dětí, byť nejsou v zákoně označováni slovem klient (§ 16 odst. 2 ZoVÚV).

Pro naše úvahy je podstatný zejména obsah III. hlavy ZoVÚV, neboť právě uvedená část je věnována střediskům. Podle zákona střediska poskytují své služby dětem, u kterých je patrné riziko poruch chování nebo dětem, u kterých se již porucha chování rozvinula; tyto služby pak je možno eventuálně poskytovat i dospělým, kteří jsou v přípravě na budoucí povolání, a to nejdéle do jejich dvaceti šesti let věku (§ 16 odst. 1 písm. a) ZoVÚV).

1.2 Klient z pohledu etopedie a psychiatrie

Jak již bylo naznačeno výše, zásadním důvodem pro svěřením klienta do služeb střediska je přítomnost rizika poruch chování anebo již rozvinutá porucha chování. Při tom je při vstupní diagnostice třeba jisté diagnostické erudice a bdělosti, aby došlo k odlišení poruch chování v úzkém slova smyslu od takových projevů v chování, které jsou zapříčiněny například projevy u jedinců stížených syndromem ADHD. Že k záměně a neodlišení často dochází je patrné z diagnostických vodítek obsažených v MKN-10, kde o poruchách chování stojí: „*Odlišení od emoční poruchy je jasné, odlišení od hyperaktivity je méně jasné a porucha chování se s ní často překrývá*“ (Mezinárodní klasifikace nemocí – 10. revize, 2006, 205).

Projevy poruch chování je rovněž třeba odlišit od typických projevů v chování, se kterými se setkáváme často v různých vývojových stádiích v lidském životě, jakými jsou například období vzdoru mezi druhým a třetím rokem věku, odlišnosti chování v pubertě a v době adolescence a podobně (Slowík, 2016).

Abychom zjistili, co se za termínem „porucha chování“ skutečně skrývá, musíme nahlédnout do odborné literatury, v prvním případě ze speciálně-pedagogické oblasti a přímo do specializované disciplíny speciální pedagogiky, která se nazývá etopedie. Etopedie je speciálně-pedagogická disciplína, předmětem jejíhož zájmu jsou osoby s psychosociálním ohrožením a narušením. Název je odvozen z řečtiny, a sice ze slov ethos – mrav a paideia – výchova (Polínek, 2014).

Etopedie se na počátku 70. let 20. století vyčlenila z psychopedie, tedy speciální pedagogiky osob s mentálním postižením, neboť byla reflektována významná odlišnost péče o osoby s mentálním postižením a morálním narušením (Procházková, 2004). Ve starší etopedické literatuře můžeme najít obecnější popis poruch chování, podle kterého jde o charakteristické projevy jedince, které vybočují z běžných způsobů chování v dané věkové a společenské skupině (Klíma & Klíma, 1978). Polínek (2014, 132) definuje poruchy chování pro etopedické uchopení jako „*opakující se a trvalý (v trvání nejméně šest měsíců) vzorec disociálního, agresivního a vzdorovitého chování, které porušuje sociální normy a očekávání přiměřená věku dítěte*“. Současná česká etopedie využívá pro popis poruch chování zejména 10. revizi Mezinárodní klasifikace nemocí (dále jen „MKN-10“), což je patrné například z toho, že shora uvedená definice odpovídá definici, kterou poskytuje MKN-10 u diagnózy F91 Poruchy chování (Mezinárodní klasifikace nemocí – 10. revize, 2006).

V soudobé etopedické literatuře se můžeme seznámit s dalšími obecnými znaky pro diagnostiku poruch chování. Těmito znaky jsou nerespektování sociálních norem, neschopnost navazovat a udržet kvalitní mezilidské vztahy, bezohlednost a egocentrismus se zaměřením na vlastní uspokojení a konečně absence svědomí a pocitů viny (Fischer & Škoda, 2008).

Rovněž je nutno poruchy chování odlišit od chování delikventního. Oboje vykazuje znaky porušování společenských norem, což je pro obě skupiny charakteristický znak. Odlišit tyto dvě skupiny, totiž poruchy chování od delikventního chování, lze tak, že za poruchy chování označujeme takové projevy, které překračují sociální normy. Osoba, která je porušuje, se nevystavuje právnímu postihu, maximálně společenskému odsouzení. U delikventního chování jde již o porušování trestně-právních a obecně právně závazných a vymahatelných norem, za jejichž porušení následuje zpravidla sankce. Kolize se společenskou normou je tedy obecný znak, avšak liší se v oblasti, kde je zájem společnosti atakován – zda pouze v rovině sociálních vztahů, anebo chování zásadně překračuje hranice stanovené zákonem a dochází k protiprávnímu jednání (Vágnerová, 2014).

1.2.1 Hyperkinetické poruchy a poruchy chování dle MKN-10

V úvodu k popisu poruch chování v MKN-10 je obsaženo hned několik zásadních informací – zejména je zde skutečnost, že poruchy chování se vyskytují častěji u chlapců, a dále že poruchy chování jdou často ruku v ruce s nepříznivým rodinným prostředím

dítěte a běžně se druží rovněž se školním selháváním (Mezinárodní klasifikace nemocí – 10. revize, 2006). Skutečnost, že hyperkinetická porucha se vyskytuje častěji u chlapců, potvrzuje rovněž Drtílková (2007). Ta předkládá epidemiologická data, čerpajíc z více zdrojů, která uvádějí problémové chování ve spojení s hyperkinetickou poruchou u 5–8 % dětské populace, přičemž konstatuje, že v zemích, kde je používán diagnostický manuál DSM-IV je prevalence 4–19 %, a v zemích, které používají diagnostický manuál MKN-10, je prevalence 1–3 %. To je dáno skutečností, že diagnostika podle DSM-IV je „měkčí“ a umožňuje diagnózu stanovit, aniž by byla splněna obsáhlá diagnostická kritéria, která obsahuje MKN-10.

Samotná MKN-10 zachycuje taxativně tyto typy poruch chování (podrobnější taxonomii neuvádíme a odkazujeme na MKN-10):

F90 – hyperkinetické poruchy

F91 – poruchy chování

F92 – smíšené poruchy chování a emocí.

Hyperkinetické poruchy

Hyperkinetické poruchy představují celou skupinu problémů. Charakteristický je raný počátek, přítomnost velmi aktivního a špatně ovládaného chování, k tomu přistupuje nepozornost a neschopnost soustředění. Přítomnost všech znaků je trvalá. Má se za to, že problémy vznikají do věku pěti let života. Typicky se demonstrují absencí vytrvalosti při činnostech, které jsou kognitivně namáhavé, dezorganizovaností a neschopností dokončovat úkoly a činnosti. K tomu se přidává porušování společenských pravidel, které není schválností, ale autentickým projevem dítěte, či neadekvátní reakce na dospělé, při které je patrná absence společenských zábrán a podobně (Mezinárodní klasifikace nemocí – 10. revize, 2006).

Hyperaktivita se u dětí projevuje v několika dimenzích: je zde fenomén neklidu v oblasti chování, který obvykle označujeme hyperaktivitou, a dále je zde skutečnost jakéhosi vnitřního napětí, vnitřního neklidu či tenze, přičemž tyto projevy se týkají prožívání. Počet hyperaktivitou postižených dětí je v populaci relativně vysoký a častěji jsou jí stíženi chlapci, jak již bylo výše zmíněno. Problémem neklidného či hyperaktivního chování je mimo jiné rovněž jeho rušivost navenek, což bývá často zvýrazněno ve školním prostředí a takové chování činí dítě nápadným (Vágnerová, 2001).

Sama přítomnost hyperaktivní poruchy je pro jedince, který je jí stížen, výrazně znevýhodňujícím činitelem, handicapem, a to v současné době možná více než dříve, neboť soudobá společnost klade vysoký důraz na výkon, adaptabilitu a sebeprosazení, a postižení hyperaktivitou výrazně znesnadňuje možnost využít vlastní inteligenční potenciál. Nezávládnuté a výbušné projevy chování zase snižují možnost sociálního uplatnění (Drtílková, 2007).

Koncept hyperkinetických poruch se ve 20. století vyvíjel a měnil. Setkáváme se tak v minulosti s pojmy lehká mozková dysfunkce, syndrom hyperaktivního dítěte nebo také hyperkinetická reakce v dětství. Americké diagnostické manuály, označované DSM a postupně číslované, nakonec zvolily termín „porucha s deficitem pozornosti a hyperaktivitou“ (attention deficit hyperactivity disorder – ADHD) a již uváděná MKN-10 v roce 1993 přinesla termín hyperkinetické poruchy. Pojmy ADHD a hyperkinetické porucha se překrývají, nejsou identické, avšak jejich projevy natolik vzájemně souvisejí a splývají a časté změny konceptů pojetí těchto poruch stojí zřejmě v pozadí nedostatečné diagnostiky a léčby. De facto je ADHD v případě klasifikace MKN-10 podkategorií diagnózy F90.0 Porucha aktivity a pozornosti, kdežto u DSM jde v podstatě o synonyma. Prevalence ADHD je uváděna v rozmezí 2–5 % v populaci, s vyšší frekvencí výskytu u chlapců, a sice v poměru 3–5:1. Bez zajímavosti není, že dědičnost byla zjištěna v 77 %. (Hrdlička & Dudová, 2015).

V roce 2007 byla provedena metaanalýza více než 100 dosavadních studií o prevalenci ADHD v běžné populaci. Výsledkem analýzy bylo zjištění, že ADHD je přítomno u 5,3 % dětské populace. Výzkumníci dospěli rovněž ke zjištění, že epidemiologická data výskytu ADHD jsou srovnatelná v Evropě, stejně jako v Asii, Africe, Americe i v Austrálii (Faraone et al., 2015).

V roce 2018 byla publikována longitudinální studie, ve které se ukázaly patrné hereditární vlivy u rodičů a dětí s ADHD, přičemž děti otců s ADHD navíc vykazovaly zvýšenou míru výskytu poruchy opozičního vzdoru, než tomu bylo v běžné populaci (Joseph, Kennedy, Gnagy, Perlman, Pelham Jr., & Molina, 2018).

ADHD se projevuje negativně zejména v oblasti aktivace, kde působí nepříznivě na schopnost organizovat, stanovovat postupy a priority a aktivovat se k práci. Další oblastí, která je narušena, je schopnost soustředění a udržení pozornosti. ADHD má neblahý vliv rovněž na oblast výkonu a emocí. Klienti s ADHD mají narušenou schopnost vydržet úsilí

a věnovat energii dosažení žádoucích cílů. V oblasti emocí pak nejsou schopni zvládat frustrace a mají malou schopnost přizpůsobení svých emocí. Mezi tradiční příznaky patří nepozornost ve škole, která se projevuje neschopností koncentrace zejména na ty činnosti, které jedince nebaví nebo jsou příliš náročné. Dále jsou to hyperaktivita, impulzivita a k dalším symptomům patří neschopnost vycházet s jinými lidmi, školní selhávání a konečně nízké sebevědomí. Až u 70 % dětí s ADHD jsou pak patrné další psychiatrické problémy (Hrdlička & Dudová, 2015). Dle Agnew-Blais et al. (2016) byla zjištěna souvislost mezi množstvím identifikovaných symptomů ADHD a nižším IQ u dětí a přetrváváním těchto symptomů do dospělosti.

Projevy ADHD bývají často rodiči i pedagogy chápány izolovaně jako specifické kázeňské problémy, které časem samy odeznějí, anebo budou kompenzovány pomocí vhodných pedagogických a psychologických postupů. Nicméně i tehdy, pokud je s dětmi pracováno uvedenými postupy, přibližně polovina postižených dětí si s sebou hyperkinetickou poruchu nese až do dospělosti, přičemž nápadné hyperaktivní projevy se utlumí, zůstává však výbušné a impulzivní chování, včetně poruchy pozornosti. Neléčená hyperaktivita tak bývá často spouštěčem pro vznik poruch chování, delikventního jednání a abúzu alkoholu a drog (Drtílková, 2007).

Dítě postižené poruchou pozornosti a aktivity je ve vyšší míře ohroženo jinými psychickými obtížemi a psychosomatickými onemocněními, mezi které patří opoziční chování, poruchy chování, abúzus alkoholu a drog, pomočování, tikové poruchy a podobně. Postižení hyperkinetickou poruchou souvisí s opožděným dozráváním mozku, přičemž po třicátém roku života lze pozorovat jisté zlepšení právě v důsledku jeho dozrávání. Přibližně 40 % dětí s hyperkinetickou poruchou trpí zároveň poruchami chování, které cca v 50 % případů pokračují i v dospělosti a jsou diagnostikovány jako poruchy osobnosti, nejčastěji disociální a emočně nestabilní (Malá, 2000).

Disociální porucha osobnosti, která bývá často v dospělosti diagnostikována u osob s hyperkinetickou poruchou s počátkem v dětství, se vyznačuje dlouhodobým vzorcem anetického chování, jehož pravidelným znakem je absence soucitu a zájmu o práva druhých osob. Osoby trpící disociální poruchou žijí promiskuitně, páchají kriminální činy a jiné osoby zneužívají k naplnění svých cílů. Tato porucha se objevuje častěji v městských aglomeracích než na venkově a zasahuje 0,2–9,4 % populace, přičemž se uvádí, že touto poruchou osobnosti trpí až 75 % vězňených osob. Emočně nestabilní porucha osobnosti má pak klinický obraz v podobě emoční nestálosti a nutkavého impulzivního jednání bez

zvážení následků. Výbuchy zlosti mohou vést k násilnému chování vůči druhým osobám. V populaci je tato porucha zastoupena u 2–3 % osob (Praško, 2003).

Z hlediska tématu naší práce je třeba zmínit diagnózu F90.1 Hyperkinetická porucha chování. Mezinárodní klasifikace nemocí – 10. revize (2006) uvádí, že tuto diagnózu je možno určit pouze tehdy, pokud jsou splněna všechna diagnostická kritéria pro hyperkinetickou poruchu (narušená pozornost, hyperaktivita) a pro poruchy chování (trvalé disociální, agresivní a vzdorovité chování); tyto znaky budou rozebrány níže.

Terapie hyperkinetických poruch či ADHD spočívá jednak v medikamentózní léčbě; v České republice je lékem první volby preparát na bázi methylfenidátu, s obchodním označením Ritalin nebo Concerta, jak je patrné z lékové evidence na webu Státního úřadu pro kontrolu léčiv (nedatováno). Další formou terapie je psychosociální intervence, jejímiž složkami jsou edukace rodiny a učitelů, režimová opatření a psychoterapie, přičemž neosvědčenější a nejpoužívanější metodou psychoterapie se jeví kognitivně-behaviorální terapie (KBT) (Malá, 2000). K nefarmakologické léčbě hyperkinetické poruchy či ADHD je často třeba přistoupit hned z několika důvodů. Pacienti například nereagují pozitivně na léky, mají špatnou kontrolu symptomů nebo se u nich objevují nekontrolovatelné nežádoucí účinky. Stává se také, že nemají přístup k farmakologické léčbě z různých důvodů, ke kterým může patřit rovněž právní restrikce stran výdeje léků s příslušnou účinnou látkou v dané zemi. Pro Českou republiku tato restrikce neplatí, neboť léky jsou u nás dostupné na lékařský předpis, byť s preskripčním omezením (Faraone et al., 2015).

Poruchy chování

Poruchy chování nejsou v poli zájmu jen speciální pedagogiky, respektive etopedie, jak bylo již naznačeno v nadřazené kapitole. Analogicky, jak bylo ukázáno i na hyperkinetické poruše a syndromu ADHD, jsou poruchy chování definovány rovněž medicínsky v oboru psychiatrie, a to v rámci diagnostiky dle MKN-10 hned vedle duševních poruch. V psychiatrii slouží jako diagnostická kritéria popsané situace, ve kterých je u daného jedince patrné, že se u něj projevují opakovaně takové vzorce chování, při kterých dochází k porušování sociálních norem. Dochází rovněž k porušování společenských pravidel či práv osob, přičemž se má za to, že aby bylo možno diagnózu poruch chování vyslovit, je třeba, aby k takovým incidentům docházelo během uplynulého roku a bylo přítomno tři či více symptomů. Při tom je třeba, aby jeden symptom byl trvale

přítomen v posledních šesti měsících před diagnostikováním. Za typické symptomy se považují agrese vůči lidem či zvířatům, ničení majetku, krádeže a závažné násilné porušování pravidel, jakými jsou například útoky z domu s přebýváním mimo domov přes noc či časté záškoláctví (Malá, 2000).

Poruchy chování mohou být z psychologického hlediska podmíněny psychologicky anebo rodinně. U psychologicky podmíněných poruch chování jde často o hledání náhradního uspokojení při citové deprivaci či hledání a objevování vlastní identity v době dospívání, k čemuž může patřit rovněž páčání různých přestupků jak majetkových, tak i sexuálních. Dále je zde ve hře též volání o pomoc u dětí v tíživé situaci, například při sžívání se s náhradním rodičem. Poruchy chování mohou být způsobeny rovněž dlouhodobou citovou deprivací či disharmonickým vývojem osobnosti dítěte, přičemž tyto děti nezažívají lásku ani pocity viny. Ačkoli dokážou být v kontaktu milé a simulovat lítost nad vlastními pochybeními, nejsou schopny naplnit předsevzetí a sliby k nápravě nedodržují. Konečně mohou být poruchy chování doprovodným jevem jiné psychické poruchy, například schizofrenie či deprese. V dětském věku jsou nejčastějšími projevy poruch chování krádeže, lhaní a násilné chování. Dítě rovněž často lže, avšak spíše zapírá školní úkoly a neúspěchy, aby nebylo potrestáno. Signálem vysoké významnosti jsou pak případné útoky z domova, a to tím vážnější skutečnosti naznačují, v čím ranějším věku k nim u dítěte dochází. Dítě, které útoky a pobytem mimo domov zpřetrhá vazbu k rodině, má pak obtížnější resocializaci a naděje na budoucí bezproblémové chování a život se výrazně snižuje (Říčan et al, 1997).

Vágnerová (2001) shrnuje jednotlivé etiologické faktory následovně:

1. vliv sociálního prostředí, zejména rodiny – kde rodina funguje nedostatečně nebo selhává, zvyšuje se riziko výskytu negativních osobnostních charakteristik u dítěte, což může vést později k poruchám chování,
2. genetická dispozice k disharmonickému vývoji,
3. oslabení nebo porucha centrální nervové soustavy na základě prenatálního či perinatálního poškození.

Zůstaneme-li u poruch chování z pohledu psychiatrie, literatura uvádí, že tyto poruchy se vyznačují vzdorovitým a antisociálním chováním s častými agresivními výpady, což konečně nevypadává ani z konceptu, jak poruchy chování popisuje etopedie. Je z toho zřejmé, že poruchy chování, respektive jejich terapie jsou mezioborovým

tématem. Jedná se o sociálně negativní jevy (někdy nazývané sociálně-patologické, sociálně nežádoucí apod.), na jejichž řešení spolupracuje psychiatrie s jinými obory zdravotnickými i mimozdravotnickými (Malá, 2000).

Podmíněnost poruch chování je popsána v rizikových faktorech, mezi které patří 1. biologické faktory (genetické danosti, nízká porodní hmotnost, perinatální a postnatální komplikace, poranění mozku, mužské pohlaví), 2. individuální faktory (nízké IQ, impulzivita a hyperaktivita, porucha pozornosti), 3. rodinné faktory (antisociální chování rodičů, závislosti rodičů, domácí násilí, rozvod, deprese u matky či její nízký věk) a konečně 4. sociální a školní faktory (nízký socioekonomický status rodiny, oběť trestné činnosti, šikana, sociálně slabé či kriminální prostředí, intenzivní vystavování násilí v médiích). Z epidemiologického hlediska jsou poruchy chování častější u chlapců než u dívek, v poměru 2–4:1, a v populaci jsou zastoupeny přibližně v 5 %. Na vznik poruch chování má vliv dědičnost a dále pak nepříznivé vlivy okolního prostředí, přičemž vliv dědičnosti je odhadován na 50 % (Hrdlička & Dudová, 2015). Jinde v literatuře můžeme dohledat, že nějakou poruchu chování vykazuje 5–20 % školních dětí a poměr chlapců ku dívkám je dokonce 4–12:1 (Malá, 2000).

Mezinárodní klasifikace nemocí – 10. revize (2006) uvádí jako hlavní nozologické jednotky poruchu chování ve vztahu k rodině (F91.0), nesocializovanou poruchu chování (F91.1), socializovanou poruchu chování (F91.2) a poruchu opozičního vzdoru (F91.3). Porucha chování ve vztahu k rodině (F91.0) je definována omezením disociálního a hostilního jednání pouze vůči členům vlastní rodiny nebo domácnosti. Tato porucha může často vznikat vlivem konfliktu dítěte s novým partnerem vlastního rodiče. Nesocializovaná porucha chování (F91.1) je typická narušením kontaktu dítěte s vrstevníky, dítě je samotářské a v jeho chování jsou patrné známky trvalého disociálního a agresivního jednání; oproti tomu socializovaná porucha chování (F91.2) označuje obdobnou situaci, avšak u dítěte, které je jinak dobře začleněno do kolektivu. Porucha opozičního vzdoru (F91.3) se vyskytuje u dětí do deseti let věku a projevuje se výrazným vzdorovitým, neposlušným, provokativním a nepřátelským chováním, přičemž absentuje přítomnost závažnějších disociálních nebo agresivních skutků či protiprávních činů.

Terapie poruch chování, zaměříme-li v tuto chvíli pohled na pole speciální pedagogiky, probíhá zpravidla v součinnosti s některým etopedickým zařízením, typicky střediskem, případně výchovným ústavem. V praxi jde o různá režimová opatření,

poradenství, terapie, konzultace, poskytování informací, zpracování plánů aktivit a kontroly jejich dodržování (Procházková, 2004).

Z hlediska psychiatrie se v terapii poruch chování uplatňují principy psychologické péče, farmakologická léčba a behaviorální prostředky terapie. Tyto principy mohou mít podobu rodičovského tréninku, psychoterapie či rodinné terapie. V oblasti psychofarmakoterapie se používají antipsychotika a stabilizátory nálady, avšak důkazy o účinnosti farmakoterapie, zejména mezi dětmi a dospívajícími, nejsou dostatečně průkazné (Hrdlička & Dudová, 2015).

Exkurz

Nyní si dovolíme malý exkurz, během něhož se krátce zastavíme u fenoménu závislostního chování v souvislosti s patologickým užíváním internetu. Cílem zde není podrobněji se tomuto jevu věnovat, jako spíše pouze zmínit skutečnost, že závislostní patologické užívání internetu představuje, vedle mnohých jiných, problém pro současnou mládež.

V současnosti je totiž čím dál více reflektovaným fenoménem u dětí a mladých dospělých závislostní chování na internetu. Tento problém byl poprvé popsán v polovině 90. let 20. století ve Spojených státech a odborníky je klasifikován v MKN-10 jako diagnóza F 63.8 – Jiné návykové a impulzivní poruchy. Závislostní chování na internetu s sebou totiž nese mnoho znaků, které jsou běžné u jiných závislostí: změny nálad, odvykací symptomy či konflikty s dalšími osobami (Vondráčková Holcnerová, Vacek, Košatecká, 2009). Nejvíce ohroženou skupinou jsou pak děti ve věkové kategorii dvanáct až patnáct let (Šmahel, Vondráčková, Blinka, Godoy-Etchverry, 2009). Nepřekvapí ani, že závislostní chování na internetu je pozorováno zejména u osob, které se cítí osaměle. Tito lidé jsou v kontaktu s jinými osobami více úzkostní a sami sebe pak vnímají jako méně sociálně kompetentní. Tento deficit kompenzují komunikací a navazováním vztahů ve virtuálním světě, což dále vede k nadměrné konzumaci internetu a s tím spojeným dalším potížím. U dětí se jedná zejména o problémy doma a ve škole (Caplan, 2003).

1.3 Typický obraz klienta střediska výchovné péče

V souvislosti s popisem psychiatrických diagnóz a tím, co bylo naznačeno výše, je však třeba rovněž uvést, že do služeb střediska nevedou kroky vždy přes ordinaci psychiatra či pobyt v psychiatrické nemocnici, což znamená, že nikoli každé dítě v péči střediska musí

mít nutně psychiatrickou diagnózu. To je patrné už z toho, že střediska nejsou zařízeními zdravotnickými, nýbrž školskými, a přímo určenými pro preventivní činnost a své služby poskytují již dětem, které jsou v riziku poruch chování, tedy jsou teprve ohroženy tím, že by u nich případně k projevům poruch chování mohlo dojít. Jde o systém prevence prekriminálních, eventuálně již kriminálních incidentů u dětí a mladistvých. Programy nabízené středisky se snaží ovlivnit rizikové jednání dětí a mládeže nabídkou nerizikových aktivit, přičemž cílem je posílení vlastních sociálních kompetencí jejich klientů a práce na uvědomění si vlastní odpovědnosti dítěte za své chování (Matoušek, 2003).

Máme-li nyní shrnout výše uvedené a představit obraz typického klienta střediska, jak nám jej představuje legislativa a odborná literatura, máme před sebou dominantně dítě s hyperkinetickou poruchou nebo s poruchou chování, ať už je mu diagnostikována etopedem nebo psychiatrem. Jde o děti, u kterých hrozí či vzniká závislost na návykových látkách či jiné závislosti, kam patří například patologické hráčství, a dále jsou to děti v krizových situacích, které utíkají z domova nebo jejichž rodina selhává. U dětí se projevují rovněž jiné patologické fenomény, kupříkladu jsou to účast na kriminálním jednání, příslušnost k subkulturám v podobě vrstevnických part s násilným, kriminálním či rasově motivovaným étosem nebo také s patologickými náboženskými motivy (náboženské sekty), raný začátek sexuálního života a promiskuita, prostituce a sexuální násilí (Matoušek & Kroftová, 2003).

Tyto obecné charakteristiky, uvedené Matouškem & Kroftovou (2003), však neodpovídají na otázku, proč se někteří klienti, jež využili pobytových služeb střediska výchovné péče, znovu vracejí a nastupují v pořadí na druhý pobyt, a jaké jsou tedy jejich charakteristiky. Pro práci psychologů, etopedů a dalších pracovníků, kteří ve střediscích nebo jiných institucích pracují s podobnou klientelou, je nezbytné vědět, kdo je příjemcem dané služby a jak nejlépe zacílit preventivní výchovnou péči.

2 PROMĚNY PODOB PÉČE O KLIENTY STŘEDISEK

Péče o osoby, které jsou dnes příjemci služeb středisek, doznala v průběhu času výrazných proměn. Jelikož není účelem práce podat hlubší historickou sondu do systému péče o osoby s psychosociálním ohrožením a narušením, omezíme se v této kapitole jen na krátký vhled do historie středisek na našem území a posléze podáme již hutnější informace o současných formách intervence ve prospěch dětí s problémovým chováním.

2.1 Historický exkurz

Ačkoliv střediska existují a poskytují v ČR (ČSFR) různé služby od roku 1991, pro laickou veřejnost nejsou zdaleka tak známá jako například diagnostické ústavy, výchovné ústavy, psychiatrické nemocnice či jiné instituce a služby, které poskytují pomoc dětem a mladistvým s poruchami chování. Jak uvádí Matoušek & Kroftová (2003), před rokem 1991 existovalo na našem území od roku 1984 pouze jedno experimentální zařízení takového typu; jednalo se o Středisko pro mládež v Praze 9 na Klíčově. Toto středisko vzniklo jako pracovní výchovná skupina v rámci výchovného ústavu pro mládež. V pozdější době pak bylo otevřeno ještě detašované pracoviště střediska pro drogově závislé v Praze-Řevnicích.

V roce 1993 již bylo na ministerstvu školství zaregistrováno šest středisek (Vocilka, 1997) a po tomto roce také docházelo k masivnějšímu rozšíření sítě středisek na území republiky. Střediska vznikala při výchovných a diagnostických ústavech jako zařízení ambulantní a internátní (Matoušek, 2003). V roce 1995 bylo registrováno již osmnáct středisek a rok poté dokonce dvacet pět (Vocilka, 1996). V roce 2003 bylo nezávislých a právně samostatných středisek třicet dva (Matoušek & Kroftová, 2003).

K zásadnímu rozvoji středisek došlo po roce 2000, a to v důsledku změn ve státní správě a samosprávě. Zákonnými změnami došlo k přerozdělení majetku státu do gesce krajů a obcí. Střediska jsou od začátku školního roku 2000/2001 organizačně začleněna pod diagnostické ústavy a v současné době je na území České republiky čtyřicet tři středisek. Jejich seznam je uveden na webu ministerstva školství (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2018) a zřizována jsou zpravidla právě Ministerstvem školství,

mládeže a tělovýchovy ČR, at' už jako samostatně fungující oddělení diagnostických ústavů nebo jiných škol a školských zařízení. Na rozdíl od jiných etopedických zařízení neslouží pro péči o děti s předběžným opatřením, nařízenou nebo uloženou ochrannou výchovou. Jak uvádí Procházková (2004, 383) „*klienty střediska jsou lidé, jejichž stupeň narušení není ještě závažný, ale navíc je zde ještě jeden důležitý moment – pracuje se s klienty na bázi jejich dobrovolnosti, ochoty a zájmu spolupracovat*“. Z hlediska koncepce ústavní a preventivně výchovné péče o děti a mládež s poruchami chování tak střediska představují jakýsi přechodový můstek.

2.2 Legislativní ukotvení

V národní legislativě se s fenoménem středisek setkáváme poprvé v zákoně č. 390/1991 Sb., České národní rady o předškolních zařízeních a školských zařízeních. Tento zákon novelizoval ještě starou právní normu z období socialistické zákonosti před společenskými změnami po listopadu 1989, a sice zákon č. 76/1978 Sb., České národní rady o školských zařízeních. Novela, která zahrnovala poprvé i „střediska péče o mládež“, byla účinná od 4. 10. 1991, což je tedy určující datum pro existenci středisek v českém právním řádu. Na tuto novelu předchází právní normy navazovala v průběhu několika dní další a v České republice je od 15. 10. 1991 až dosud účinný zákon č. 395/1991 Sb., České národní rady o školských zařízeních. Zákonodárce v této právní normě stanovil: „*Preventivně výchovnou péči o mládež s negativními jevy chování zajišťují střediska výchovné péče o mládež*“ a dále „*Školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy zajišťují mládeži s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou výchovnou, hmotnou a sociální péči. Tuto péči může zajišťovat i středisko výchovné péče o mládež*“ (§ 23 odst. 1, 2 zák. č. 395/1991 Sb., o školských zařízeních).

Další podrobné informace o střediscích nalezneme v zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů (dále jen „ZoVÚV“). Hned na začátku zákona jsou střediska označena jako „*školská zařízení pro preventivně výchovnou péči*“ (§ 1 odst. 1 ZoVÚV).

Není jistě bez zajímavosti, že ve střediscích mají být vytvářeny podmínky pro účast dětí na náboženské výchově a náboženských obřadech, jistě s ohledem na zájmy dítěte, jeho rodinné zázemí a rozumové schopnosti (§ 2 odst. 13 ZoVÚV).

S podrobnějším popisem funkce středisek se setkáváme v hlavě III. ZoVÚV. Vzhledem k tomu, že je zde na místě podat informaci, a na druhé straně je zbytečné ocitovávat celá ustanovení zákona, činím nyní záměrný výběr z pojednávané právní normy, chci-li se vyhnout striktnímu právnímu rozboru, který se pro účel této práce jeví jako nadbytečný. Každopádně však ustanovení zapsaná v hlavě III. předmětného zákona jsou tak zásadní, že je nelze přejít pouhým konstatováním jejich existence, neboť zákonodárce zde jasně projevil úmysl co do definice funkce středisek, přičemž u naší práce je zachycení reálií středisek ústředním tématem.

Ze zákona se podává, že středisko poskytuje služby několika skupinám klientů:

- I. dětem, případně mladým dospělým do dvaceti šesti let, kteří jsou v riziku rozvoje poruch chování, či už u nich k poruchám chování došlo,
- II. osobám zodpovědným za výchovu dítěte, tedy zřejmě nejhojněji rodičům či jiným osobám stojícím na jejich místě a dále pedagogickým pracovníkům,
- III. dětem, o jejichž svěřeni do péče střediska rozhodl soud nebo orgán sociálně-právní ochrany dětí (§ 16 odst. 1 písm. a), b), c) ZoVÚV).

Střediska poskytují velmi pestrou paletu služeb, ze které vyjímáme jen heslovitě: jde o služby poradenské, terapeutické, diagnostické, vzdělávací, speciálně pedagogické a psychologické, výchovné, sociální a informační. Tyto služby jsou poskytovány buďto ambulantně, celodenně, internátně nebo terénně, a to zejména v rodinném prostředí klienta nebo v jeho školním prostředí. Střediska pak dle zákona spolupracují s pedagogicko-psychologickými poradnami, se speciálně pedagogickými centry a s orgány sociálně-právní ochrany dětí (§ 16 odst. 2–4 ZoVÚV).

O poskytnutí služeb střediska může požádat klient nebo jeho zástupce čili osoba zodpovědná za jeho výchovu, respektive zákonný zástupce nebo škola či školské zařízení. Jde-li o pobyt ve středisku formou internátní, pak jsou klientovi poskytovány ubytovací a stravovací služby, za jejichž poskytnutí lze požadovat úhradu (§ 17 odst. 1–5 ZoVÚV).

Z dalších ustanovení ZoVÚV pak vyplývá, že Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR je zákonem pověřeno k vydání vzorového a vnitřního řádu pro střediska (§ 41 odst. 1 písm. c) ZoVÚV), stanovení podrobností v organizaci výchovně vzdělávací péče ve střediscích (§ 41 odst. 1 písm. g) ZoVÚV) a konečně ke stanovení standardů kvality preventivně výchovné péče, jak je středisky poskytována (§ 41 odst. 1 písm. i) ZoVÚV).

Z důvodů shora uvedených je podstatnou právní normou pro činnost středisek vyhláška Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR č. 458/2005 Sb., kterou se

upravují podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací péče ve střediscích výchovné péče. Přílohou této vyhlášky je pak i vzorový vnitřní řád střediska. Vyhláška upřesňuje a doplňuje ustanovení zákona a nenacházíme v ní v zásadě žádné další relevantní informace, které by bylo na místě obsírněji rozvést pro téma naší práce (Vyhláška č. 458/2005 Sb., kterou se upravují podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací péče ve střediscích výchovné péče).

Pro činnost středisek je pak jednou z orientačních právních norem další podzákonná norma, a sice příkaz ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k činnosti středisek, ve kterém je upravena oblast náležitostí individuálního vzdělávacího plánu, stanovení poskytování úhrady za služby poskytované střediskem a konečně oblast zabezpečení dokumentace k činnosti středisek (Příkaz ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k činnosti středisek výchovné péče č. 21/2007).

Kromě shora uvedeného je potřeba v oblasti legislativy ještě pojednat o dvou ustanoveních zákonných norem, která mají zásadní vliv na svěřením dítěte čili „klienta“, jak odpovídá dikci ZoVÚV po novele zákonem č. 383/2005 Sb., kterým se mění ZoVÚV, do služeb střediska. Zákonem č. 333/2012 Sb., kterým se mění ZoVÚV, s účinností od 1. 11. 2012, bylo implementováno do předmětného zákona ustanovení novelizovaného zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže). Tento zákon byl novelizován s účinností od 1. 1. 2010 zákonem č. 41/2009 Sb., o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím trestního zákoníku. Podle novely je nově možné, aby dítě, které se dopustí činu jinak trestného – rozuměj, bylo-li by starší patnácti let, šlo by o trestný čin – může soud rozhodnout o jeho svěřením do péče střediska. Zákon pak přímo stanoví: *„Dopustí-li se dítě mladší patnácti let činu jinak trestného, může mu soud pro mládež uložit, a to zpravidla na základě výsledků předchozího pedagogicko-psychologického vyšetření, tato opatření: zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče“* (§ 93 odst. 1 písm. d) zák. č. 218/2003 Sb., zákona o soudnictví ve věcech mládeže). V praxi je to poměrně řídkým jevem, aby soud svěřil dítě do péče střediska, nicméně je to možné. Zde jde o ustanovení patřící do tzv. lex harantus, upravujícího opatření ukládaná soudem nezletilým pachatelům činů jinak trestných. Jelikož takové dítě není možné potrestat pro trestný čin, je mu uloženo opatření soudem v civilním řízení.

Druhým případem, který je hodný zřetele, neboť má souvislost s námi pojednávanou věcí, je ustanovení zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí,

podle kterého je po novele účinné od 1. 1. 2013, provedené zákonem č. 401/2012 Sb., možné, aby: *Vyžaduje-li to zájem dítěte a výchovná opatření podle § 13 odst. 1 nevedla k nápravě, může soud dočasně odejmout dítě z péče rodičů nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte; přitom dítěti nařídí nejdéle na 3 měsíce pobyt ve středisku výchovné péče ...*(§ 13a odst. 1 písm. a) zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí).

Samozřejmě, že výčet legislativy ve vztahu k fungování středisek není vyčerpávající. Shora jsme tedy pojednali o těch právních normách, které se jeví jako relevantní pro téma a rozsah této práce, neboť je naším záměrem pojednat o důvodech, pro které se děti opakovaně objevují v péči střediska, a nakonec zodpovědět, zda tyto důvody vycházejí z rozhodnutí samotných dětí, anebo jde o rozhodnutí autorit, jakými jsou například soudy a podobně.

2.3 Charakteristika středisek výchovné péče

Střediska, jak již bylo referováno výše, patří od roku 1991 mezi zařízení preventivně výchovné péče a školská zařízení, která slouží pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy (Národní ústav pro vzdělávání, nedatováno). Jak uvádí Národní ústav pro vzdělávání (nedatováno), klientelu střediska tvoří děti a mladí dospělí až do ukončení své přípravy na povolání, nejdéle tedy do dvaceti šesti let. Služby je možné poskytnout i dítěti, jež studium přerušilo na dobu kratší jednoho roku a lze předpokládat jeho návrat ke studiu.

Další část klientely tvoří osoby, které o děti pečují nebo se podílejí na jejich výchově – tzn. rodiny a pedagogičtí pracovníci (viz výše). Ti jsou chápáni spíše jako partneři. Jedním z partnerů je i samotná škola, kterou klient střediska navštěvuje. U klientů, kteří využívají internátní formu služby, je tato spolupráce nezbytná, neboť v době pobytu klienta ve středisku přechází povinnosti vzdělávat dítě na toto středisko. Dle vyhlášky č. 458/2005 Sb., o výchovně vzdělávací péči, škola před vstupem dítěte do střediska vypracuje vzdělávací plán dítěte a podle tohoto plánu probíhá i výuka klienta po dobu jeho pobytu.

Cílem střediska je pak předcházení samotnému vzniku a následnému rozvoji negativních projevů chování dětí, případně narušení jejich zdravého vývoje. Dále slouží ke zmírňování nebo odstraňování příčin či důsledků vzniklých poruch chování a negativních jevů, které se odrážejí v sociálním vývoji, a mají tak podporovat zdravý rozvoj dítěte (ZoVÚV). Jak uvádí Hutýrová, Růžička a Spěváček (2013), střediska by však neměla

suplovat jiná poradenská pracoviště, ale spíše tyto služby doplňovat tak, aby byl zajištěn harmonický vývoj osobnosti dítěte.

Činnosti, jež slouží k dosahování cílů střediska, jsou dle Národního ústavu pro vzdělávání (nedatováno) členěny do tří skupin: speciálně pedagogické a psychologické, poradenské a diagnostické činnosti. Co do kontaktu s dalšími subjekty je středisko v úzké spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, s pedagogicko-psychologickou poradnou, případně speciálně pedagogickým centrem, a to v případě, že je klientem střediska osoba se zdravotním postižením. A samozřejmě je i spolupráce se školou, kterou daný klient střediska navštěvuje.

2.3.1 Služby středisek a jejich forma

Mezi služby, jež střediska poskytují, patří zejména konzultace: ať už rodinným příslušníkům a dalším osobám odpovědným za výchovu, tak i pedagogickým pracovníkům v předškolních zařízeních, školách či jiných školských zařízeních, kde se mohou děti s projevy poruch chování a jiných negativních jevů v sociálním vývoji objevovat (Národní ústav pro vzdělávání, nedatováno). ZoVÚV vymezuje jednotlivé kategorie služeb, jak bylo popsáno výše. Při vymezení poskytovaných služeb nelze opomenout fakt, že kromě služeb, jež jsou primárně zaměřeny na samotné osoby s projevy poruch chování, poskytuje středisko služby i zákonným zástupcům klientů (Kolář, Raudenská, Rymešová, Šikulová, & Vališová, 2012).

Matoušek & Kroftová (2003) podávají obsáhlý výčet konkrétních služeb a programů, které střediska poskytují přímo dětem a jejich rodičům, přičemž jednotlivá střediska neposkytují vždy všechny služby z níže uvedeného seznamu:

- krizovou pomoc,
- individuální a skupinové terapeutické programy,
- kluby a diskotéky,
- zájmové kroužky,
- doučování klientů,
- pracovní poradenství,
- víkendové pobyty v přírodě,
- nabídku prostoru a vybavení pro vlastní akce klientů,
- osvětové akce,

- úpravy střediska a jeho okolí,
- terénní sociální práce.

Střediska poskytují služby formou ambulantních služeb, celodenních služeb (též stacionárních), internátních služeb a terénních služeb. Jednotlivé služby jsou poskytovány vždy na žádost osoby, která o dítě pečuje, a pouze ambulantní služba může být poskytována na žádost dítěte, jež dovršilo patnácti let. Ambulantní služby dle Národního ústavu pro vzdělávání (nedatováno) poskytují:

1. speciálně pedagogickou a pedagogicko-psychologickou diagnostiku, na jejímž základě poskytují jednorázovou intervenci, krátkodobé či dlouhodobé vedení ve formě individuální, skupinové či rodinné terapie,
2. vypracovávají individuální plán a napomáhají jej naplňovat,
3. vypracovávají a vykonávají speciálně pedagogické a terapeutické programy pro skupiny,
4. vypracovávají a vykonávají programy pro třídní kolektivy při prevenci sociálně patologických jevů,
5. poskytují pomoc při volbě dalšího vzdělávání a povolání,
6. poskytují kontakty na další služby,
7. konají metodické schůzky a porady s pedagogy, školními psychology a metodiky prevence.

Ambulantní služby jsou poskytovány bezplatně a vždy je třeba předchozí objednání na konkrétní termín (SVP Domek, 2017).

U internátní formy se můžeme setkat s následujícími službami:

1. celodenní a internátní služba dle žádosti osob odpovědných za výchovu,
2. navázání kontaktu s rodinou a zákonnými zástupci, řešení problémů klienta, spolupráce s dalšími institucemi (Národní ústav pro vzdělávání, nedatováno).

Internátní služba v sobě zahrnuje kromě výchovně vzdělávací péče také ubytování a stravování. Pracovníci střediska pak dohlíží na plnění individuálního vzdělávacího plánu klienta, jenž byl stanoven školou, kterou klient doposud navštěvoval (Vyhláška č. 458/2005 Sb., o výchovně vzdělávací péči). Pobyt klienta je vždy ošetřen smlouvou, kterou sepisuje vedoucí střediska před nástupem klienta na pobytové oddělení (SVP Domek, 2017).

Stacionární forma poskytované péče představuje skupinový program, který probíhá mimo dobu školního vyučování a po skončení programu se děti vrací domů (Národní ústav pro vzdělávání, nedatováno).

Ve středisku jsou děti, mimo formu ambulantních služeb, seskupeny do výchovné skupiny. Ta by podle ZoVÚV měla mít minimálně šest členů a maximální počet by neměl překročit osm členů. Z praxe je však zřejmé, že z nejrůznějších důvodů, ať už na straně dítěte, rodiny či jiných činitelů, může být pobyt dítěte předčasně ukončen nebo prodloužen, a tedy i celkový minimální počet klientů se může dostat pod stanovenou minimální hranici.

2.4 Pracovníci střediska výchovné péče

Ve středisku, jak uvádí Matoušek & Kroftová (2003), mohou pracovat vedle kmenových pracovníků i externisté na pozicích psycholog, speciální pedagog a sociální pracovník. V případě, že středisko kromě ambulantních služeb poskytuje i služby internátní, rozšiřuje se personál o učitele, odborné vychovatele či pomocné vychovatele, případně o asistenty pedagoga a pracovníky, kteří zajišťují běžný chod střediska, jako například kuchařka a podobně. Asistenti pedagoga obvykle zajišťují chod střediska v nočních hodinách.

Pracovníci se ve středisku člení na pracovníky pedagogické a nepedagogické, přičemž každá z těchto skupin pracovníků má zákonem jasně vymezené předpoklady pro výkon jednotlivých pozic. Pedagogický pracovník dle ZoVÚV „*vykonává vyučovací, výchovnou, pedagogicko-psychologickou činnost nebo speciálně pedagogickou činnost*“. Zároveň musí být pracovník odborně a pedagogicky způsobilý a musí prokázat, že v minulosti nespáchal úmyslný trestný čin, za který by byl odsouzen. Nepedagogický pracovník naproti tomu vykonává činnosti, které nespádají do kompetencí pedagogického pracovníka, avšak je pro danou činnost kvalifikovaný a splňuje požadavky na stanovenou pozici. Taktéž musí prokázat bezúhonnost ve smyslu výše uvedeném (ZoVÚV).

3 CHARAKTERISTIKA SVP DOMEK

Středisko výchovné péče Domek sídlí na ulici Česká 4789 ve Zlíně a je odloučeným pracovištěm Diagnostického ústavu pro mládež, střediska výchovné péče a školní jídelny v Brně, jež má sídlo na ulici Veslařská 246. Zřizovatelem tohoto střediska je Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR (SVP Domek, 2017).

Organizace vznikla v roce 1996 pod názvem „Krizové centrum“, což naznačuje i prvotní směřování služby. Od roku 1997 začalo středisko poskytovat nejprve ambulantní služby klientům, jelikož prostory určené pro pobytové služby využívaly tou dobou rodiny z blízkých Otrokovic, jejichž příbytky byly poničeny povodní. Od podzimu téhož roku středisko klientům zpřístupnilo i zmíněnou pobytovou službu. V roce 2000 bylo středisko převedeno pod diagnostický ústav a do současnosti pokračuje v poskytování služeb jak ambulantního oddělení, tak pobytového (internátního) oddělení (SVP Domek, nedatováno).

3.1 Pracovníci a organizační struktura SVP Domek

V současné době je ve SVP Domek zaměstnáno třináct pracovníků. Jedná se o vedoucí střediska, psychologa, speciálního pedagoga, etopeda, učitele, odborné vychovatele v počtu čtyř osob, dva asistenty pedagoga, sociálního pracovníka a jednoho pracovníka obchodního oddělení (SVP Domek, 2017). Z celkového počtu třinácti zaměstnanců je ve středisku zaměstnáno devět žen a čtyři muži (učitel, dva odborní vychovatelé, jeden asistent pedagoga).

Pro přesnou představu struktury zařízení uvádíme i schéma organizační struktury SVP Domek.

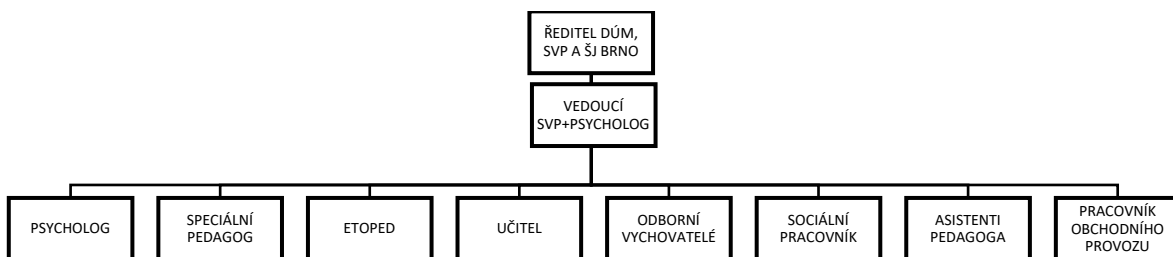

Schéma 1. Organizační struktura

Z pohledu věku jsou v zaměstnaneckém poměru v SVP Domek dvě osoby do dvaceti devíti let, čtyři osoby ve věkovém rozmezí třicet až třicet devět let, jedna osoba v rozmezí let čtyřicet až čtyřicet devět let. Pět osob je ve věkové kategorii od padesáti let až do vzniku nároku na starobní důchod a jedna osoba důchodového věku. Věkový průměr pracovníků pak činí čtyřicet čtyři let (Výroční zpráva o činnosti SVP Domek Zlín za školní rok 2017/2018, 2018).

Vnitřní řád střediska (SVP Domek, 2017) vymezuje odpovědnost zaměstnanců střediska, organizační zajištění a spolupráci se zákonnými zástupci a osobami odpovědnými za výchovu. Vedoucí střediska, aktuálně zároveň i psycholožka, jedná s osobami odpovědnými za výchovu klienta. Pracuje s těmito osobami i formou rodinné terapie, domlouvá návštěvy těchto osob a přijímá a vyřizuje jejich případné stížnosti. Rodinné konzultace se dle vnitřního řádu doporučují ve frekvenci jednou za čtrnáct dnů. Pedagogičtí pracovníci (psycholog, etoped, speciální pedagog, učitel, odborný vychovatel) taktéž jedná s osobami zodpovědnými za výchovu klienta, podávají těmto osobám informace po celou dobu spolupráce s klientem a předávají jim klienty v době návštěv. Pedagogičtí pracovníci rovněž poskytují poradenskou činnost ohledně péče o klienty a podobně. Sociální pracovnice ve středisku přebírá a eviduje žádosti o umístění klientů na pobytové oddělení, informuje osoby zodpovědné za výchovu o termínu nástupu klienta na pobyt, má na starost vyřizování úhrady klientů za pobyt ve středisku a rovněž domlouvá návštěvy klientů v zařízení.

Bližší informace o kompetencích jednotlivých pracovníků vnitřní řád neuvádí a lze je nalézt pouze v náplních práce zaměstnanců, které vypracovává a uchovává diagnostický ústav.

3.2 Specifika pobytu ve SVP Domek

Jak již bylo uvedeno, na pobytové oddělení mohou být přijati klienti od tří let až do ukončení přípravy na povolání. Klientovu pobytu musí vždy předcházet návrh ambulantního oddělení k pobytu ve středisku a sepsání smlouvy se zletilým klientem nebo se zákonným zástupcem nezletilého klienta. Pedagogický pracovník pak pomáhá se začleněním klienta do výchovné skupiny, předává mu veškeré informace o organizaci života v této skupině (Vyhláška č. 458/2005 Sb., o výchovně vzdělávací péči).

Kapacita pobytového oddělení je osm lůžek, které jsou rozmístěny ve třech pokojích. Protože je zařízení koedukované a počty klientů se dle pohlaví po jednotlivých pobytech mění, mění se i početní rozdělení lůžek na jednotlivých pokojích. Standardně bývá klient na pobytové oddělení přijímán na dobu dvou měsíců. Po dobu svého pobytu mohou klienti přijímat návštěvy, případně mají vycházky, a sice v neděli v čase od 13.00 do 18.00 hodin. Je-li klient na vycházce, přebírá za něj zodpovědnost zákonný zástupce (SVP Domek, 2017).

Klient může být ve středisku ve formě preventivního pobytu, a to minimálně po třech konzultacích během ambulantní návštěvy nebo na doporučení jiných středisek. Nástupu na pobyt tedy vždy předchází spolupráce s rodinou klienta a sepsání smlouvy o přijetí klienta na pobytové oddělení. Na pobyt nastupují klienti dobrovolně, což také dokládají svým spolupodpisem smlouvy. Délka pobytu je zpravidla padesát šest dnů. Pobyt může být také prodloužen či opakován.

Další podmínkou přijetí klienta k pobytu je úhrada stravování a ubytování. Tato částka se odvíjí od délky pobytu a věku klienta, avšak v případě, že bude klient využívat služeb po standardně stanovenou dobu, činí tato částka u klientů ve věku od sedmi až deseti let 6.364,- Kč, u klientů ve věku jedenáct až čtrnáct let 6.700,- Kč a u klientů od patnácti let činí platba 8.212,- Kč. Částka zahrnuje příspěvek na ubytování, stravné a kapesné ve výši 500,- Kč (SVP Domek, 2017). Přesnou částku si stanovuje konkrétní středisko samo. Nejméně v SVP Domek jsem postřehla diskuzi mezi pracovníky střediska, nakolik hraje povinnost úhrady za služby střediska ve prospěch toho, aby zákonní zástupci děti s problémy v chování raději nechali hospitalizovat v psychiatrické nemocnici, kde je pobyt zdarma.

Mezi způsoby a metody, jež se při práci na pobytovém oddělení využívají, patří především diagnostika, reedukace, individuální konzultace a terapie, výchovné poradenství, rodinné konzultace a terapie (Středisko výchovné péče Zlín, nedatováno). Klienti mají ve všední dny školní výuku, která probíhá v prostorách jídelny. Všichni klienti absolvují vyučování v jedné místnosti. Každý klient má ze své kmenové školy vymezenou učební látku, kterou má v průběhu pobytu ve středisku probrat.

Při ukončení pobytu předává vedoucí střediska zletilému klientovi nebo zákonnému zástupci nezletilého klienta závěrečnou zprávu. Ta je zpracována na základě zprávy psychologa, speciálního pedagoga, vychovatele a sociálního pracovníka. Zpráva obsahuje

hodnocení schopnosti adaptace klienta na prostředí ve středisku, jak se klientovi dařilo navazovat sociální vztahy, jaké postavení klient ve výchovné skupině zaujal a hodnotí společenské a pracovní návyky, jakož i skutečnost, je-li klient schopen ovládat své chování v zátěžových situacích. Zpráva může obsahovat případně i doporučení pro řešení konfliktů v mezilidských vztazích a možnosti zvládnání stresových situací (Vyhláška č. 458/2005 Sb., o výchovně vzdělávací péči). Zpráva se zaměřuje zejména na výsledky, respektive změny v oblasti nevhodného chování, kterých se v případě konkrétního klienta podařilo za dobu pobytu ve středisku dosáhnout.

Po ukončení pobytu klienta spolupráce pokračuje ve formě ambulantní péče, ať už formou rodinných nebo individuálních konzultací. Klientům a jejich zákonným zástupcům je také nabízena i následná péče formou programu 5P (Podpora, Prevence, Přátelství, Pomoc, Péče), případně, s ohledem na důvody klientova pobytu ve středisku, může být doporučena spolupráce s jinými organizacemi, které se specializují na prevenci sociálně patologických jevů (SVP Domek, nedatováno).

Pobyt klienta ve středisku může být však ukončen i předčasně. Důvody k takovému řešení mohou vycházet z dlouhodobé nemoci klienta, která si vyžaduje intenzivní domácí péči či hospitalizaci. Ze strany střediska může dojít k ukončení dohody z provozních důvodů, v důsledku absence spolupráce zákonných zástupců a též z důvodu neuhrazení plateb spojených s pobytem klienta. S ohledem na chování klienta během jeho pobytu ve středisku pak mohou být důvody k ukončení pobytu například pasivita a mizivá spolupráce klienta, svévolné opouštění prostor střediska nebo opakované či hrubé porušení řádu, vymezujícího chování klienta ve středisku (SVP Domek, 2017).

Výroční zpráva střediska za rok 2017/2018 (2018) uvádí nejčtenější důvody přijetí klientů. Nejvíce, a to třicet dva klientů, se potýkalo s osobnostními a psychickými problémy. Klienti zařazení do druhé nejpočetnější skupiny, třicet jedna klientů, jako důvod návštěvy střediska uvedli školní problematiku. Dále čtrnáct klientů za hlavní důvod návštěvy považovalo rodinnou problematiku. Asociální chování zmínilo osm klientů a experimenty s drogami a alkoholem jen sedm klientů.

3.3 Pozice klientů

Ve středisku klienti v průběhu pobytu dosahují takzvaných pozic (od nulté až po čtvrtou). Jednotlivé pozice jsou získávány za splnění předem stanovených úkolů. O zařazení do

pozice si klient může požádat po určité době, a to v čase ranní komunity, nebo jednou za čtrnáct dní ve čtvrtek během tzv. rituálu. Žádost o pozici v případě rituálu musí klient předložit den předem (SVP Domek, 2017).

Po nástupu do střediska se klient nachází na nulté pozici a do první pozice se může dostat na základě vlastní žádosti nejdříve osmý den po nástupu. Vyjma dodržování režimu ve středisku musí klient pro přestup na první pozici psát svůj deník, nakreslit si svůj portrét a plnit si školní povinnosti. Po získání první pozice nabývá klient určitých výhod. Může například nosit symbol pozice a má právo na nedělní vycházky se zákonnými zástupci mimo středisko. Pro získání druhé pozice musí klient, vyjma povinností již zmíněných, rovněž zvládat komunikaci s ostatními lidmi ve středisku, měl by umět zhodnotit své chování a mít jasno o svých pozitivních a negativních stránkách. Důležitou podmínkou je spolupráce při individuálních a rodinných konzultacích. Po splnění těchto požadavků přibývají klientovi další výhody, kupříkladu možnost poslouchat hudbu dle vlastního výběru či požádat o posunutí večerky. Klient v tomto ranku také může požádat o vedení „dne naruby“, což je možnost vyzkoušet si pozici dospělého pracovníka. Klient si tak místo pracovníka střediska připraví program do školy i na odpoledne, stává se zodpovědným za organizaci a vedení skupiny, včetně večerního hodnocení celého dne a jednotlivých klientů.

Druhou pozici může klient získat s podmínkou. Děje se tak v případě, že klient splňuje podmínky pro získání další pozice, ale jen s výhradami (podmínkami). Na těchto podmínkách pak klient pracuje a snaží se vylepšit, co mu bylo pracovníkem střediska vytknuto. Pokud se klientovi nepodaří osmý den po získání druhé pozice „očistit“ od podmínky, padá zpět na předchozí první pozici.

Na třetí pozici čerpá klient výhody předchozích pozic: má prodlouženou večerku, může využívat počítač a má právo na výběr služby. Úkoly pro získání třetí pozice jsou zaměřeny na schopnost samostatného fungování a rozhodování klienta a zejména pak na spolupráci ve skupině a s pracovníky střediska. Od klienta se očekává aktivní přístup ve skupině a aktivní práce na sobě samém. Měl by si osvojit schopnost zvládat a řešit konflikty, dokázat přijmout kritiku, zhodnotit své chování, jakož i chování ostatních klientů na oddělení. Písemně pak klient zpracovává odpověď na otázku „Co mu Domek dal?“ za dobu jeho pobytu.

Čtvrtou pozici získávají klienti zcela výjimečně, neboť klienti často „padají“ na pozice nižší a nezvládají splnit veškeré požadavky vyšších stupňů výhod, respektive pozic za dobu jejich pobytu. Pro dosažení této poslední čtvrté pozice je třeba, aby klient prokázal vysokou míru samostatnosti, a to nejen při plnění povinností vyplývajících ze stanoveného řádu ve středisku a v oblasti školní přípravy, ale musí zároveň prokázat, že je aktivním členem skupiny a získal si její důvěru (SVP Domek, 2017).

Pro dosažení jednotlivých pozic je důležité bodování, tedy jedna z výchovných forem: klient je prostřednictvím bodů hodnocen za chování v průběhu školního vyučování, za chování vůči dospělým a ostatním členům skupiny (Hanák, 2009). Je hodnoceno nejen klientovo dodržování režimu a povinností v prostorách střediska, ale i mimo něj, zejména v době výletů nebo při návštěvě kulturních akcí.

3.4 Služby

Klienti na pobytovém oddělení vykonávají i služby, v jejichž plnění se střídají po týdnu (v minulosti se v plnění služeb střídali po čtyřech dnech). Popisy jednotlivých služeb, stejně jako určení, který klient v daný čas vykonává konkrétní službu, nenajdeme v žádném vnitřním dokumentu střediska. Informace o službách jsou klientům sdělovány pracovníky nebo prostřednictvím nástěnky. Úkoly jsou rozděleny tak, aby každý z klientů na pobytovém oddělení měl přidělen alespoň jeden úkol.

Při službě v kuchyňce má klient za pomoci pracovníka, obvykle asistenta pedagoga, připravit snídani pro všechny pobytové klienty střediska a zajistit následný úklid nádobí a kuchyňky po snídani. Služba v kuchyňce také pomáhá při přípravě svačín. Pokud je v daný den oběd připravován ve středisku, připraví klient oběd s přítomným pracovníkem a posléze připravuje i večeři. Další služby se týkají úklidu prostor pobytového oddělení.

Speciální služba ve středisku nese označení „služba šéfa“. Tuto službu vykonává klient navíc poté, co si splnil svou denní službu ve formě nějakého úklidu či pomoci v průběhu dne. Úkolem „šéfa“ je zkontrolovat a určit, na kolik bodů je služba jednotlivých klientů splněna. Klient se díky této službě učí spravedlivému hodnocení nejen své práce, ale i práce ostatních. V případě, že „šéf“ udělí klientovi plný počet bodů a pracovník shledá, že úkol neodpovídá danému bodování, respektive nebyl-li úkol splněn na plný počet bodů, dodělává službu konkrétního klienta sám „šéf“.

3.5 Rituály

Nejen střediska, ale i jiné pobytové služby využívají v průběhu celého dne nejrůznější rituály, ať už se jedná o rituály spojené s běžnými činnostmi, jako je ranní budíček, pravidelné stravování, hygiena, plnění školních povinností, úklid pokojů a večerka (SVP Domek, 2017). Ve SVP Domek se rovněž praktikuje osm následujících rituálů.

„Přivítací rituál“ je večerní rituál, který bývá do programu zařazen v případě nástupu nového klienta do již utvořené skupiny. Cílem je přivítat nového člena. Naopak „rozlučkový rituál“, který probíhá den před koncem pobytu jednoho z klientů, slouží pro zhodnocení pobytu odcházejícího klienta. On sám rekapituluje a hodnotí své působení ve skupině a dostává zároveň prostor sdělit, jak se ve skupině cítil, jak vnímal jednotlivé členy a události. Odcházející rovněž hodnotí, co vše se naučil a čeho se mu podařilo dosáhnout. Následně dostávají prostor ostatní členové skupiny, kteří hovoří k odcházejícímu klientovi. Poskytují mu zpětnou vazbu, při které mu připomínají jeho úspěchy a nezdary a radí, jak si poradit v těžkých situacích mimo prostory střediska (Konceptce rozvoje SVP DOMEK Zlín pro školní rok 2017-2018, 2018).

Další rituál se označuje jako „ranní komunita“ a probíhá každé ráno ve všední dny. Náplň odpovídá aktuálně řešeným vztahovým otázkám ve skupině, případně se zaměřuje na rozvoj sociálních dovedností. „Velká komunita“ je pak rituál, kde členové skupiny i pracovníci střediska mohou vyjadřovat názory, vznášet připomínky či vyjadřovat svá přání. V průběhu „velké komunity“ dostávají klienti prostor pro předkládání svých žádostí na postup do vyšších pozic. O postupu klienta do vyšší pozice rozhodují prostřednictvím hlasování přítomní pracovníci. Samotný „postupový rituál“, který je komornější alternativou „velké komunity“, slouží přímo pro samotný postup klienta do vyšší pozice. Každý večer probíhá rituál s názvem „svíčka“. Celá skupina se setkává v kroužku, ve kterém hoří svíce. Klienti zde dostávají prostor pro zhodnocení uplynulého dne. Hovoří o svých dojmech a prožitcích. Po zhodnocení dne se přechází k diskuzi na téma, které je pro skupinu aktuální, například se řeší konflikty, ke kterým došlo mezi klienty (Konceptce rozvoje SVP DOMEK Zlín pro školní rok 2017-2018, 2018).

Rituál označovaný jako „deník“ je soukromým dialogem mezi klientem pobytového oddělení a pracovníkem ambulantního oddělení prostřednictvím psaného textu. Klient si každý den zapisuje do deníku své myšlenky a prožitky a konkrétní pracovník na tyto zápisky reaguje a odepisuje klientovi. Posledním typem rituálu, který

SVP Domek zavádí na preventivním pobytu, jsou „konzultace“. Tento rituál má formu individuální terapie s pracovníkem ambulantního oddělení. Terapie může být i rodinná, při které jsou přítomni rodiče, případně další rodinní příslušníci klienta a pracovník střediska (Koncepte rozvoje SVP DOMEK Zlín pro školní rok 2017-2018, 2018).

3.6 Rámcový plán pobytu

Pobyt ve SVP Domek je standardně v délce osmi týdnů. V průběhu tohoto pobytu klienti absolvují aktivity ze čtyř tematických skupin. Tyto skupiny se formulují vždy na jeden školní rok a po jeho uplynutí mohou být modifikovány. Pro období školního roku 2017/2018 byly aktivity rozděleny do skupin: terapie s prvky indiánské kultury, skupiny s prvky arteterapie, činnostní terapie a sportovní aktivity (Koncepte rozvoje SVP DOMEK Zlín pro školní rok 2017-2018, 2018). V případě, že se v průběhu pobytu stane událost, kterou je třeba okamžitě reflektovat, například přinese-li některý z klientů do střediska cigarety, alkohol či jiné drogy, může být vytvořena skupina dle skupinové dynamiky, která se tímto problémem zaobírá. V tomto konkrétním případě se skupina věnuje motivům dotyčného, který drogu do střediska přinesl, zvažují se důsledky jeho jednání pro něj samotného, jakož i vliv, jaký jeho chování mělo na ostatní členy a podobně.

Za specifikum SVP Domek lze považovat zmíněnou terapii s prvky indiánské kultury, kterou na následujících řádcích přiblížíme. Jedná se o terapii využívající filozofie prérijních indiánů, zejména Lakotů a Černonožců. „*Tato filozofie zdůrazňuje zodpovědnost za své chování, upřímnost, důležitost předků a nalezení vlastních silných stránek osobnosti*“ (Koncepte rozvoje SVP DOMEK Zlín pro školní rok 2017-2018, 2018, 4).

Terapii s prvky indiánské kultury (dále jen „TsPIK“) implementoval do výchovných postupů Bc. Dušan Hanák, který ve středisku pracuje jako odborný vychovatel. Bc. Hanák ve svém životě praktikuje indiánskou filozofii a spiritualitu a celý proces terapie s klienty je tak obohacen o různé techniky a reálie, související s indiánskou kulturou. Mezi tyto specifické aktivity patří například „Medicínové kolo“, ve kterém se klienti zaměřují na zjišťování čtyř složek své osobnosti a uvědomování si silných a slabých stránek. Další aktivitou TsPIK je „Cesta bizona“. Bizon v daném příběhu napomáhá nebát se říkat pravdu, být zodpovědný za své činy a za svůj život. Má napomáhat překonat vlastní lenost a tendenci vyhýbat se překážkám a nepříjemnostem a posílit osobnost jednotlivce a napomoci jejímu růstu. „Pupeční amulet“ je aktivita, při níž se klienti zaměřují na své narození a dětství a prostřednictvím vzpomínek se do této etapy života

vracejí. Snaží se uvědomit si, co nebo kdo v jejich životě hrál důležitou roli. S významností životních etap souvisí i další aktivita s názvem „Hvězdy“, kdy se prostřednictvím symboliky hvězd (hvězdy na nebi mají znázorňovat naše zemřelé předky) zpracovávají klientovy ztráty důležitých osob v jeho životě a reflexe této symboliky umožňuje klientovi konfrontovat se rovněž s tématem smrti. Důraz je zde kladen na uvědomění si odkazu předků klientovi samému, jakož i na zjištění, co z tohoto odkazu je klient ochoten a schopen předat dále (Hanák, 2009).

Projektivní metodou ze skupiny TsPIK je aktivita s názvem „Jakým zvířetem bych chtěl být?“, při níž se má klient identifikovat se zvoleným zvířetem a zkoumat svou osobnost skrze symboliku zvoleného zvířete. Poslední aktivita z této skupiny nese název „Kresba postavy“. Klient dostává za úkol nakreslit na papír obrys své postavy a zakreslit své vlastnosti a charakteristiky na ta místa těla, kde je vnímá. Ostatní klienti pak hádají, komu nakreslená postava patří. Tato aktivita rozvíjí empatii klientů a umožňuje lepší sebezpoznání prostřednictvím zpětné vazby, kterou klient od ostatních zúčastněných dostává (Koncepce rozvoje SVP DOMEK Zlín pro školní rok 2017-2018, 2018).

Podobně jako s klienty, tak i s rodiči se pracuje prostřednictvím tematických skupin. Koncepce pro rok 2017-2018 (2018, 12) tyto skupiny popisuje jako „*tematické setkávání rodičů (či dalších členů podílejících se na výchově daného klienta), kdy se s nimi pracuje stejným způsobem jako s výchovnou skupinou na určité téma*“.

VÝZKUMNÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Poté, co jsme v teoretické části práce nastínili situaci středisek výchovné péče, charakteristiku jejich služeb, personálu i klientů, dostáváme se nyní v empirické části k pojednání výzkumného problému, kterým jsou – jak už je naznačeno v názvu práce samotné – charakteristiky klientů, kteří využívají pobytových služeb střediska výchovné péče opakovaně. V tomto ohledu byly cíle našeho výzkumu rozčleněny následovně:

1. Zjistit, jaké jsou obecné charakteristiky klientů, jež využívají pobytových služeb střediska výchovné péče.
2. Zjistit, jaké osobností rysy, sociodemografické a anamnestické charakteristiky se vyskytují u klientů, jež pobytových služeb střediska výchovné péče využívají opakovaně.

V souladu s problémem i cíli byly formulovány výzkumné otázky. První z nich se týká všech klientů střediska ve sledovaném období, další tři se již vztahují přímo ke klientům, kteří služeb střediska využívají opakovaně. Jejich znění je následující:

1. Jaké jsou charakteristiky klientů, jež využívají pobytových služeb střediska výchovné péče?
2. Jaké osobností rysy se vyskytují u klientů, jež služeb střediska výchovné péče využívají opakovaně?
3. Jaké sociodemografické charakteristiky se vyskytují u klientů, jež pobytových služeb střediska výchovné péče využívají opakovaně?
4. Jaké anamnestické charakteristiky se vyskytují u klientů, jež pobytových služeb střediska výchovné péče využívají opakovaně?

Praktický přínos této práce lze spatřovat v možném zefektivnění práce pracovníků střediska výchovné péče na základě zjištěných informací. Tyto informace mohou posloužit k úpravě postupů při práci s klienty, a to zejména těmi, kteří služeb střediska využívají opakovaně. Práce má také přínos pro samotnou autorku textu, která v dané službě pracuje, eventuálně budou nová zjištění sloužit pro případné pokračování ve studiu dané problematiky v rámci diplomové práce.

5 TYP VÝZKUMU A POUŽITÉ METODY

V empirické části byl aplikován kvalitativní výzkum, jenž byl pojat jako vícepřípadová studie s využitím analýzy dokumentů (dokumentace klientů střediska). Výsledná data byla vyhodnocována metodou interpretativní fenomenologické analýzy – IPA. Takto navržený výzkum umožnil provedení polostrukturovaných interview a analýzu dokumentů, jejichž součástí byl i HSPQ dotazník.

5.1 Metody získávání dat

Pro získání odpovědí na výše uvedené výzkumné otázky slouží data získaná prostřednictvím interview s jedenácti respondenty, klienty SVP Domek ve sledovaném období (viz níže), analýzy jejich dokumentace a konečně analýzy dotazníků HSPQ.

5.1.1 Polostrukturované interview

Pro interview s klienty SVP Domek byl zvolen polostrukturovaný rozhovor, neboť umožňuje udržet jak určitou strukturu interview, která byla při kontaktu s respondenty zachována, tak i možnost doptávat se a doplňovat rozhovor otázkami, které se v průběhu vyjeví jako žádoucí.

Interview sestávalo celkem z třiceti čtyř otázek. Otázky byly rozděleny tematicky do dvou oblastí. První část obsahovala šestnáct otázek, které se týkaly minulosti respondenta, tedy doby před prvním pobytem ve středisku a doby prvního pobytu ve středisku, eventuálně pobytu v psychiatrické nemocnici. Druhá část interview, jež obsahovala osmnáct otázek, se zaměřovala na současný život respondentů a jejich aktuální pobyt ve středisku. V případě, že se jednalo o první pobyt klienta ve středisku, byly některé otázky týkající se druhého pobytu modifikovány, případně vypuštěny. Struktura rozhovoru je uvedena v přílohách.

Snahou bylo jednotlivé otázky formulovat jasně, stručně a srozumitelně a jejich počet byl stanoven tak, aby zajistil saturaci dat a zároveň bral ohled na věk a povahu respondentů. Rozhovory s respondenty probíhaly vždy v kanceláři střediska, kde byl zajištěn klid a soukromí.

5.1.2 Analýza dokumentů

Dále byla data získávána prostřednictvím analýzy dokumentů (spisů klientů). Z jejich obsahu byla pozornost zaměřena zejména na lékařské zprávy z psychiatrických léčeben nebo na zprávy pedopsychiatrů, psychologů z jiných zařízení, na zprávy z OSPOD či jiných služeb, které respondent v minulosti využil. Dále byla předmětem studia anamnéza klienta a závěrečná zpráva z pobytu v zařízení, která zahrnovala obsáhlé zhodnocení respondentova působení ve středisku od jednotlivých pracovníků, jež přišli s respondentem do kontaktu (vychovatel, etoped, učitel, psycholog).

5.1.3 HSPQ dotazník

Pro získání podrobnějších informací o osobnostních charakteristikách respondentů byl využit Osobnostní dotazník pro mládež HSPQ, jež byl v průběhu pobytu klientům administrován psychologem střediska. Samotná interpretace dotazníku nebyla součástí dokumentace, a proto je v této práci interpretaci výsledků dotazníku věnována samostatná část u každého respondenta zvlášť.

Český převod dotazníku je určen pro osoby ve věkovém rozmezí třináct až sedmáct let. HSPQ dotazník sestává ze sto čtyřiceti dvou otázek s výběrem jedné ze tří odpovědí. Je členěn do čtrnácti faktorů prvního řádu a do tří faktorů druhého řádu. Faktory prvního řádu jsou následující: bezprostřednost vs. uzavřenost, vysoká krystalická inteligence vs. nízká krystalická inteligence, citová stálost vs. citová nestálost, vznětlivost vs. klidnost, průbojnost vs. poddajnost, nadšenost vs. sklíčenost, zodpovědnost vs. svévolnost, smělost vs. plachost, citová choulostivost vs. citová tvrdost, individuální zdrženlivost vs. družná aktivnost úzkostná, sebenejistota vs. sebedůvěra, soběstačnost vs. závislost na druhých, sebevláda vs. nedostatek sebevlády, vysoké pudové napětí vs. nízké pudové napětí. Faktory druhého řádu jsou pak společenská extraverte vs. společenská introverte, úzkostnost vs. vyrovnanost, vzpurnost vs. oddanost (Balcar, 1992).

6 METODA VÝBĚRU VÝZKUMNÉHO SOUBORU A JEHO CHARAKTERISTIKY

Výzkumný soubor byl sestaven kombinací záměrného výběru přes instituci (SVP Domek) a totálního výběru při splnění dále popsaných kritérií. Tato metoda byla zvolena s ohledem na vybrané téma, které se týká pobytové služby konkrétního střediska výchovné péče, a s ohledem na typ respondentů.

Sledované období bylo vymezeno rokem 2018, tedy od ledna do prosince. Do výzkumného souboru byli zařazeni všichni klienti, jejichž pobyt v daném roce byl alespoň jednou opakovaný – tedy buď byli klienty dříve a nyní dorazili na opakovaný pobyt, nebo se stali novými klienty a zároveň stihli svůj pobyt ve sledovaném roce alespoň jednou zopakovat. Pro srovnání byli dále do výzkumu zařazeni také klienti, kteří pobytovou službu v daném roce využili poprvé nebo před nástupem do střediska využili jinou pobytovou službu, eventuálně absolvovali pobyt v psychiatrické léčebně. Jejich výběr probíhal průběžně, vždy s příchodem nových klientů do střediska. S ohledem na zachování přibližně vyrovnaného počtu respondentů z obou skupin (vzhledem k náročnosti analýzy dat) nebyli do výzkumu zařazeni všichni nově příchozí klienti, ale jejich zařazení do výzkumu probíhalo na základě vylosovaného čísla, jež bylo klientům přiděleno.

6.1 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor nakonec tvořilo jedenáct klientů, kteří využili pobytových služeb střediska od ledna do prosince roku 2018. Šest klientů využilo pobytových služeb dvakrát, z těchto respondentů pak dva v minulosti využili i pobyt v psychiatrické nemocnici. Dalších pět respondentů využilo pobytových služeb ve středisku poprvé. I v této skupině byli dva respondenti s předchozí zkušeností s pobytovou službou v psychiatrické nemocnici. Výzkumný soubor zahrnoval osm chlapců a tři dívky ve věku od jedenácti do šestnácti let. Tabulka č. 1 shrnuje charakteristiky všech respondentů; klienti, kteří byli na pobytu opakovaně, jsou zde zvýrazněni modrou barvou.

Tabulka č. 1 Charakteristiky výzkumného souboru

Popisné charakteristiky výzkumného souboru											
respondent	pohlaví	věk	škola	rodinné zázemí	sourozenci	diagnóza	medikace	pobyt ve SVP	pobyt na psychiatrii	důvody pobytu	police
Petr	muž	11	ZŠ	neúplná, žije s matkou, otec se nechce stykat	3	ADHD, enkopréza, chronická zácpa	ANO	2.	2krát	nerespektování autorit, záškoláctví, rodina, PC	ANO
Jarmila	žena	11	ZŠ	žije v péstounské péči, s rodiči není v kontaktu	5	ADHD	ANO	2.		krádeže, lhání, neplnění povinností, problémy s vstevníky, snadný kontakt s cizími lidmi	ANO
Pavel	muž	13	ZŠ	neúplná, žije s matkou, babičkou, s otcem v kontaktu	4	ADHD, dyslexie	ANO	1.		nerespektování autorit, porušování školního řádu	NE
Marek	muž	15	ZŠ praktická	doplněná, žije s matkou, přítelem, sourozenci, babičkou	2	ADHD, LMR, strabismus, balbuties	ANO	1.	5krát	nerespektování autorit, zvýšená agresivita, alkohol	ANO
Marian	muž	13	ZŠ	neúplná, žije s matkou	2		NE	2.		nerespektování autorit, rodina, agresivita, prospěch, neplnění škol. Povinností	NE
Eva	žena	16	SOU	náhradní, úplná, s rodiči není v kontaktu	9	ADHD, FAS, SPU	ANO	2.	2krát	nerespektování autorit, lhání, krádeže, sebepoškození, záškoláctví, drogy	ANO
Zdenka	žena	14	ZŠ	doplněná, žije s otcem a jeho přítelkyní, přechází k matce	4		NE	2.		drzé chování k rodičům, škola, lhání	ANO
Igor	muž	15	ZŠ	neúplná, žije s matkou	0		NE	2.		nerespektování autorit, škola, rodina, PC,	ANO
Standa	muž	11	ZŠ	neúplná, žije s matkou, otec téměř komunikuje	3	ADHD, dysortografie, dyslexie, pomočování	ANO	1.	1krát	nerespektování autorit, neplnění školních povinností	ANO
Dušan	muž	13	ZŠ	úplná, rodiče nesezdáni	3	ADHD	ANO	1.		nerespektování autorit, drogy	ANO
Libor	muž	15	ZŠ	žije v DD, s rodiči v kontaktu přes telefon	6	ADHD, MR, SPU, dyslalie, obezita, enkopréza	ANO	1.		nerespektování autorit, lhání, vulgarity, agresivita, šikánování, sexuální ataky	ANO

modré podbarvení = opakovaný pobyt ve středisku

6.2 Etické hledisko a ochrana soukromí

K provedením výzkumu na pracovišti SVP Domek ve Zlíně dala souhlas jeho vedoucí, která byla obeznámena s účelem výzkumu i s formou získávání dat od respondentů a z dokumentace. Rovněž všichni respondenti i jejich zákonní zástupci byli předem seznámeni s účelem tohoto výzkumu a bylo jim také sděleno, co souhlas se zařazením do výzkumu obnáší. Kromě uvedených rozhovorů s respondenty souhlasili všichni zúčastnění také s nahlížením do dokumentace respondentů za účelem pořízení výpisků z anamnézy, zpráv z vyšetření, výsledků osobnostních testů a případně dalších materiálů, které středisko v dokumentaci eviduje. To vše stvrdili svým podpisem jak respondenti, tak zákonní zástupci respondentů.

Dále byl od respondentů požadován souhlas s nahráváním rozhovoru před jeho započtím. Tento souhlas byl nahrán a je součástí nahrávky rozhovoru. Všichni oslovení respondenti i jejich zákonní zástupci souhlasili se zařazením do výzkumu a nikdo v průběhu sběru dat ani poté nepožádal o vyřazení. Anonymita respondentů byla zajištěna změnou křestních jmen a údajů, které by mohly vést ke ztotožnění klientů střediska.

7 ANALÝZA DAT

K analýze dat bylo přistoupeno prostřednictvím interpretativní fenomenologické analýzy. Při interpretativní fenomenologické analýze dat může výzkumník využít přesný návod, jak analýzu provádět, avšak lze rovněž k samotné analýze přistupovat kreativně a výzkumníkovi je poskytnut dostatečný prostor pro vlastní invenci. Jak uvádí Smith, Flower, & Larkin, (2009) neexistuje špatný nebo správný postup při analýze dat. V našem výzkumu byla dána přednost druhému možnému způsobu analýzy dat.

Při analýze dat byl analyzován každý případ zvlášť, avšak témata, která se objevovala u prvního případu se objevovala i u dalších případů. Bylo to způsobeno zejména obsahem polostrukturovaného rozhovoru, který v sobě některá témata nesl a také homogenitou důvodů, pro něž se respondenti stali klienty střediska. Témata u jednotlivých případů pak byla srovnávána s tématy dalších případů a do finálního seznamu pak byla zařazována jen ta, která jak uvádí Smith & Osborn (2003) svou četností výskytu v datech a bohatostí byla schopna vystihnout zkušenost.

Proces analýzy dat je možné shrnout jako sérii opakovaného čtení rozhovorů, vytváření kódů s průběžnou tvorbou poznámek jako podkladu pro vynořující se témata a dále pak hledání souvislostí mezi tématy. Témata vzešlá z analýzy rozhovorů pak byla doplňována informací získanými analýzou dokumentů. Takto byly analyzovány všechny případy. Hlavní témata pak byla analyzována i společně.

Analýza interview, analýza dokumentů i HSPQ dotazníků probíhala postupně, přičemž jednotlivé kroky analýzy na sebe logicky navazovaly a prvotní kroky tak vytvářely jakýsi odrazový můstek pro analýzu dat získaných jinou metodou.

7.1 Příprava zobrazení dat

Příprava a zobrazení dat probíhaly u všech metod získávání dat samostatně s ohledem na jejich charakter. Data získaná prostřednictvím polostrukturovaných interview byla nejprve fixována, podrobena úpravě a zobrazena. Průběžná redukce dat pak probíhala souběžně s jejich analýzou.

7.1.1 Transkripce a zobrazení interview

Rozhovory s respondenty byly nahrány na mobilní telefon a následně převedeny do písemné podoby doslovnou transkripcí. Takto vzniklé dokumenty byly dále zpracovávány nástrojem ATLAS.ti 8. Pomlky či různé neverbální projevy nebyly v průběhu rozhovoru zaznamenávány, ale případné komunikační a výrazové zvláštnosti jsou zmíněny v části věnované deskripci dat.

Jednotlivé texty interview importované do programu ATLAS.ti 8 byly následně kódovány dle významových celků. Dále byly vytvořeny kategorie, jež sdružovaly nejčastěji uváděné kódy. Ty také odrážely jednotlivá témata. Vzniklé kategorie byly následující:

1. Rodina,
2. Škola,
3. Přátelé,
4. Volný čas,
5. Důvody pobytu,
6. Matka,
7. Otec,
8. Technologie,
9. Pobyt,
10. Reflexe.

V průběhu kódování docházelo i k vytváření poznámek (Memos), které obsahovaly již se rýsující podklady pro následnou interpretaci dat.

7.1.2 Zobrazení dat z analýzy dokumentů

Data získaná prostřednictvím analýzy dokumentů byla vypisována dle struktury kopírující pořadí vzniklých kategorií z analýzy interview, jež sdružovaly nejčastější kódy. Takto byly z jednotlivých dokumentů ve spise respondentů vypisovány informace na papír a doplňovány přímými citacemi z dokumentace i z interview. Vzniklý text byl opakovaně pročítán a upřesňován konkrétními informacemi získanými jak z analýzy dokumentů, tak z interview.

7.1.3 Zobrazení HSPQ dotazníku

Skóry, kterých respondenti dosáhli u jednotlivých faktorů, byly přepsány do tabulkového editoru Excel Office 365. Vertikálně byla zobrazena jména respondentů, horizontálně pak byly vypsány jednotlivé póly faktorů. Do tabulky pak byly zapsány skóry pro jednotlivé faktory. Takto zapsané skóry umožnily lepší přehlednost a možnost nalézt ty části, ve kterých respondenti dosahovali stejných či podobných výsledků. Rovněž bylo možné zvýrazněním vybraných částí srovnávat výsledky u jednotlivých faktorů u respondentů, kteří služeb střediska využili opakovaně, či označit si respondenty dle jiných charakteristik, například zvýraznit skóry u respondentů s diagnózou ADHD.

7.2 Proces analýzy dat

Po stadiu přípravy dat následovala samotná analýza, v jejímž rámci bylo vytvořeno podrobnější kódování a kategorizace dat, identifikovány tematické celky a společné charakteristiky respondentů tak, aby mohly být zodpovězeny výzkumné otázky.

7.2.1 Analýza interview

Analýza interview se nejprve odvíjela od rozdělení otázek/výpovědí na minulost a současnost, přičemž v první části rozhovoru se respondenti vyjadřovali k době před nástupem do střediska, případně do jiného pobytového zařízení. Ve druhé části pak měli uvádět informace ohledně samotného pobytu ve středisku, eventuálně druhého pobytu ve středisku. Kladení otázek respektovalo stanovenou strukturu interview, ale v případě klientů, jež využili pobytových služeb střediska poprvé, byly některé otázky modifikovány či vypuštěny – zejména ty, které se dotazovaly na druhý pobyt.

Při opakovaném čtení transkripcí interview byly vyhledávány opakující se úseky textu či fráze, kterým byl následně přidělen kód. Vzniklo tak čtyři sta čtyřicet tři kódů, z nichž některé se však při opakovaném pročitání překrývaly. Tyto kódy pak byly sloučeny, přičemž jako pojmenování kódu bylo vybráno to nejpříležitější označení. Tímto zásahem klesl počet kódů takřka na polovinu. Tyto kódy pak byly zařazeny pod kategorie sdružující významově související kódy. Kategorií bylo celkem deset a vytvořily strukturu pro další analýzu dat, která byla získána z analýzy dokumentace respondentů. Pouze poslední kategorie Reflexe obsahovala data získaná z interview s respondentem, ostatní kategorie byly doplňovány informacemi získanými analýzou dokumentů.

7.2.2 Analýza dokumentů

Časově nejnáročnější fází analýzy dat byla analýza dokumentů, při níž byla zpracovávána data získaná prostřednictvím načítání listin z dokumentace střediska. Analýza dokumentů se opírala o zjištění vyplývající z rozhovorů s respondenty, konkrétně o stanovené kategorie. Z dokumentace byla pro analýzu dat vybrána data zejména z anamnézy sebrané pracovníkem střediska a ze závěrečné zprávy klienta, která zahrnovala:

- stručnou charakteristiku rodinného vývoje a rodinného soužití,
- zprávu od psychologa střediska,
- zprávu odborného vychovatele,
- zprávu speciálního pedagoga-učitele,
- zprávu speciálního pedagoga-etopeda a
- závěrečné resumé.

Dále byly využity informace z plánu reedukace, ze zpráv z jiných zařízení, OSPOD, lékařské zprávy a zprávy ze školy, kterou respondent navštěvuje, případně z dalších relevantních dokumentů. Z dokumentů byly vybírány informace, které doplňovaly, upřesňovaly či jinak rozvíjely stanovené kategorie. Tyto informace v sobě zahrnovaly vyjádření jiných osob než samotného respondenta, což napomohlo nejen dokreslit celý kontext respondentovy situace, ale zároveň ukázalo na případný rozpor při popisu situace respondentem a jinými zúčastněnými osobami. Tento fakt se odrazil zejména ve srovnání s textem jednotlivých kategorií s kategorií Reflexe.

7.2.3 Analýza HSPQ dotazníků

Interpretace výsledků HSPQ dotazníku respondentů je uvedena u každého zvlášť. K interpretaci sloužil manuál dotazníku a celkový klinický obraz respondenta. Skóry kategorií u každého respondenta bylo možno analyzovat ze zobrazené tabulky Excel Office 365. Ke skórum byla přidělena charakteristika dle manuálu dotazníku HSPQ. Z ní pak na základě pročtení dokumentace respondenta byla vytvořena nová charakteristika, jež v sobě nesla pouze ty prvky, které se potvrdily i při kontaktu s respondentem jak v průběhu interview, tak z dokumentů, jež reflektovaly samotné působení respondenta v rámci pobytu ve středisku. Tyto výsledky jsou pak uvedeny u každého respondenta zvlášť a následně jsou shrnuty v konečné analýze všech respondentů dohromady, která zachycuje ty faktory, ve kterých je mezi respondenty největší shoda.

8 DESKRIPTIVE DAT A JEJÍ VÝSLEDKY

V následující kapitole nejprve představíme jednotlivé případové studie, posléze pojednáme o výsledcích společné analýzy dat a konečně odpovíme na zvolené výzkumné otázky.

8.1 Jednotlivé případové studie

Jednotlivé případové studie obsahují data zjištěná z interview, analýzy dokumentů a z HSPQ dotazníků. Data jednotlivých klientů jsou pojednána v samostatných podkapitolách.

8.1.1 Petr

Petr je jedenáctiletý žák základní školy, který je na pobytu ve středisku poprvé. Důvodem pobytu je opakované záškoláctví a problémové chování v rodině, zejména vůči matce, a v neposlední řadě závislostní hraní na počítači. Petr nerespektuje matčinu autoritu, je vůči ní agresivní a vulgárně jí nadává. Pobyt ve středisku doporučili po domluvě s matkou OSPOD a psychiatr. V roce 2016 byl Petr měsíc hospitalizován v psychiatrické nemocnici a následně mezi prvním a druhým pobytem ve středisku byl v roce 2018 rovněž na pobytu na psychiatrii. Petr má diagnostikován syndrom ADHD a užívá léky, vedle toho trpí enkoprézou a chronickou zácpou.

RODINA: Rodiče jsou rozvedení a Petr žije s matkou a dvěma sestrami. „Táta si našel paní a ta s ním má jedno dítě.“ Frekvence kontaktu musela být řešena soudně, neboť otec od kontaktu s původní rodinou ustoupil. Na dotaz, jak často se s otcem vídá, Petr říká: „Tak s tátou jako občas. Spíš když akorát mě ta paní pozve, když jdou do cukrárny, tak jenom mě pozve, ať přijedu za něma.“ Do cukrárny si prý otec bere počítač a tráví čas na něm. O své sestře se vyjadřuje jako o „šprtce“.

ŠKOLA: Problémy ve škole začaly ve 4. třídě, kdy byl Petr dle výpovědi matky šikanován od třídní učitelky. Ta jej měla údajně ponižovat před spolužáky kvůli zdravotním problémům (chronická zácpa) – například jej odmítla pustit na toaletu se slovy „... klidně se poser...“ a když to Petr nevydržel, nechala jej do konce vyučování ve znečištěném oblečení. Také dostával často poznámky, a to i za to, co neudělal, a několikrát i za den, kdy nebyl ve škole. Petr uvedl, že matce o něm třídní učitelka říkala, že je „hloupý, blbý a že

nic neumím“. V nové škole jej dle něj šikanuje „větší polovina školy“, ale třídní učitel ne. Ve škole ho baví jen přestávky, v průběhu kterých hraje ping pong. Petr se škole vyhýbá a z důvodu absence se zhoršil i jeho prospěch.

PŘÁTELÉ: V současné škole má ve třídě několik kamarádů. Opakovaně zmiňovanou událostí ve spojitosti s vrstevníky je, že jej skupina kluků ze školy po vyučování napadla a zbilá. „... a oni tam došli, to bylo v zimě, a omlátili mi hlavu o hasičárnu a o zem“. O svých kamarádech říká, že jsou pohodoví a je s nimi sranda.

VOLNÝ ČAS: Volný čas, i ten, do kterého lze zahrnout i dobu záškoláctví, trávil, jak sám uvedl, následovně: „Tak buď jsem spal, nebo jsem byl na telefonu. Potom co skončila kámošovi škola, tak přijel domů a šli jsme hrát buď fotbal, vybíjenou si jen tak kopat, hrát.“ Věnuje se také parkouru. Petr ráno předstíral, že spí a nebyl ochoten vstát, ani když jej z postele vytahovala matka a následně babička. Poté si vzal telefon a až do příjezdu kamaráda trávil čas na Youtube, kde sledoval youtubery a videa o hrách. Po návratu z venku si opět vzal telefon a trávil čas na internetu. Nenavštěvuje žádný kroužek.

DŮVODY POBYTU: Z dokumentace vyplývá, že kromě zmíněného záškoláctví byly dalšími důvody nástupu do střediska časté výbuchy vzteku, při kterých používal vulgární slova, nejčastěji („piča, kurva, do hajzlu, do prdele“ atd.). V poslední době začal používat i romské nadávky. Jak Petr v průběhu konzultace uvedl, romsky se naučil nadávat v psychiatrické nemocnici od některých hospitalizovaných dětí. Vztek byl nejčastější reakcí na to, když Petrovi matka zakázala přístup k počítači. Petr je mírně hyperaktivní, impulzivní. V minulosti vyhrožoval suicidiem (že skočí z okna, doma vzal nože a říkal, že se podřeže). Ve vzteku používal i fyzické násilí. Jednou rozbil rozkládací stůl a hodil jej sestře na hlavu, avšak matka stůl včas zachytila. Jednou vzal Petr ve vzteku kuchyňský nůž a pořezal jí matku. V průběhu hádek matce říkal, že jej má dát do dětského domova nebo poslat zpět do psychiatrické nemocnice.

MATKA: Petr matku nerespektuje jako autoritu. Směřuje vůči ní slovní i fyzickou agresi. Nadává jí, křičí na ni. Matka také řeší veškeré Petrovy problémy ve škole. Její situace je značně komplikovaná, protože kromě Petra vychovává další děti a zároveň si aktuálně zvyšuje kvalifikaci studiem. Je vyučena a v současnosti nepracuje.

OTEC: Otec je vyučen a pracuje v dělnické profesi. Postoj otce k Petrovi a jeho sourozencům vnímá Petr velmi citlivě. Trápí se jeho nezájmem, který otec projevuje tím, že si v době kontaktu s dětmi sedne ke svému počítači, který si s sebou bere i do cukrárny.

O své frustraci hovoří spíše jako o smutku své mladší sestry, která kvůli nezájmu otce pláče. V souvislosti s otcem popisuje příhodu, kdy jej společně se sestrami navštívil. Žádala jej, aby šli na procházku. Ten si s nimi měl povídat chvíli u vstupních dveří domu a následně je poslat pryč.

TECHNOLOGIE: Ze zprávy psychiatra vyplývá, že Petr je závislý na počítači a mobilu. Matka se snaží Petra v užívání technologií korigovat. Petr má dovoleno být na počítači hodinu denně. Omezení či případný zákaz ale nedodržuje a počítač si sám zapne. Místo jedné hodiny tak tráví u počítače i čtyři hodiny. Dále je však na internetu prostřednictvím mobilu. Na mobilu je hned po probuzení. Pokud je mu odebrán, sám si jej vezme zpět. Místo školy tráví čas na mobilu a užívá jej i poté, co se vrátí z venku. Většinu dne tráví Petr na mobilu, kde na Youtube sleduje videa.

POBYT: Na počátku pobytu se Petr předváděl, testoval hranice pracovníků (vulgární slovník, smlouvání při plnění úkolů). Rychle si však zvykl na režim, pravidla a bodový systém. Do kolektivu se ale brzy zařadil. Bylo třeba kontrolovat jeho plnění povinností. Před ostatními klienty zprvu mluvil vulgárně. Po upozornění si však dával pozor. Ostatní klienti si jej oblíbili pro jeho přátelskou a nekonfliktní povahu. Byl schopen samostatné práce a sám se i zabavil. Věnoval se hrám, zejména ping pongu. Ve fyzických aktivitách měl spíše deficit. V průběhu pobytu se ukázalo, že má potíže s močením, respektive někdy nestihne doběhnout na toaletu. Petr je schopen přizpůsobit se režimu a dodržovat jej. Ve výuce byl pozorný, pracoval na zadaných úkolech. Choval se ukázněně a disciplinovaně. K dospělým byl vstřícný a respektoval je.

REFLEXE PETRA: V době před prvním nástupem se v domácím prostředí projevoval zlostně. „No, tak tam jsem nadával, házel jsem věcma a pořád vyhrožoval.“ Konkrétněji se ale o svém chování nevyjadřuje. Jeho postoj k nástupu na pobyt se měnil. Chvíli se na něj těšil, ale v den nástupu odmítal s matkou odjet. Na pomoc musel být přivolán strýc (bratr otce), který Petrovi domluvil. Po prvním pobytu se Petrova školní docházka na čas zlepšila. V domácím prostředí již neházel věcmi. Jeho vulgarity a nadávky ale přetrvávaly, naopak hodnotí, že se jeho vulgární chování zintenzivnilo. V průběhu druhého pobytu již Petr pozoruje změny i ve svém chování vůči matce. Vynechat ve svém slovníku sprostá slova se mu zatím moc nedaří. Jeho vizí po návratu domů je: „Tak nebudu na mamku sprostý, nebudu házet s věcma a budu chodit do školy, jako moje ségra.“ Sám se tak ale chovat nechce, prý se tak bude chovat, protože se to musí.

HSPQ dotazník

Petr se dle zjištění jeví spíše jako uzavřený člověk. Rád si dělá věci po svém a bývá netrpělivý. Ve svém jednání je chladný a jedná s odstupem. Je spíše citově nestálý, což dokládá i jeho proměnlivý postoj k nástupu do střediska. Nízkého skóru dosáhl u poddajnosti, což může poukazovat na jeho ponížený postoj zejména ve vztahu k otci. Nejnižší hodnoty dosáhl u znaku svévolnost, což koresponduje se zjištěním, že ve chvílích, kdy se rozzuřil v domácím prostředí, rozbíjel věci. Vyššího skóru nabyt u citové choulostivosti, jejíž projevy, jako závislost, nejistota, hledání pomoci a soucitu, byly patrné i v průběhu rozhovoru. Petr působí vážným dojmem. Patří k lidem, kteří si věří. Nejvyšší hodnoty dosáhl u znaku soběstačnost, což ukazuje na Petrovo sebevědomí a soběstačnost a bylo to zřejmé i z jeho projevů ve středisku. U faktorů druhého řádu dosáhl nejvyšší hodnoty v rámci společenské introverze, vyšších hodnot pak u úzkostnosti a vzpurnosti.

8.1.2 Jarmila

Jarmila má jedenáct let a navštěvuje základní školu. Má tři sestry a dva bratry. Do jednoho roku vyrůstala se svou biologickou rodinou. Pak byla se svými třemi sourozenci v dětském centru a od tří let v dětském domově. Od šesti let je s těmito sourozenci v pěstounské péči. Dva nejmladší sourozenci jsou v pěstounské péči v zahraničí. V roce 2016 byla na pobytu v jiném středisku kvůli krádežím, lhaní, nerespektování autority, neplnění povinností, problémům s vrstevníky a snadnému navazování vztahů s cizími lidmi. Nynější pobyt doporučil etoped. Jarmile bylo diagnostikováno ADHD. Spolu s Jarmilou nastoupil na pobyt i její starší bratr.

RODINA: Biologická matka Jarmily byla zbavena způsobilosti k právním úkonům a otec je omezen v rodičovské zodpovědnosti. Do roku 2017 bydlela Jarmila se svými třemi sourozenci a pěstovankou v SOS vesničce. Poté se přestěhovali do rodinného domu, kde žijí doposud. Pěstovanka se snažila udržovat kontakt s biologickou rodinou, ale neúspěšně. Rodiče ani další příbuzní nejeví o kontakt s dětmi zájem. Pěstovanka má svou vlastní zletilou dceru, která již žije sama. Často (každý) den se Jarmila hádá se svým bratrem. Navzájem se provokují a křičí.

ŠKOLA: Ve škole se Jarmile líbí a chodí tam někdy ráda, jindy nerada. Problémy, pro něž byla Jarmila umístěna do střediska, souvisejí se školou a týkají se zejména krádeží. Kradla peníze, za které si kupovala věci, které se jí líbí, například si koupila tužku. K dalším důvodům říká: „Odmlouvala jsem, byla jsem drzá.“ Má spíše slabší prospěch a její

pracovní tempo je pomalé. Před nástupem na SVP Domek neuvádí žádné závažné problémy ve spojitosti se školou. Spolužáci ze školy jsou s ní po dobu pobytu ve středisku v kontaktu prostřednictvím dopisů.

PŘÁTELÉ: Jarmila za přátele považuje celou třídu. Jako problematický se jeví její vztah ke dvěma spolužačkám, z nichž jedna se s ní někdy baví, a jindy ne a druhá se s ní baví zejména tehdy, když jí Jarmila něco dá a poslouchá, s kým se sama má bavit, a s kým ne. V rámci třídy má také nejlepšího kamaráda. Mimo školu se s nimi vídá jen někdy. V místě bydliště o víkendu navštěvuje kamarádku a hrají si s legem. Dále se Jarmila přiznává k přátelství s fiktivní postavou, která má reálnou předlohu v chlapci, který se jí líbí. Je s ním „v kontaktu“ každý den již několik měsíců. Říká: „Si povídáme. Třeba když jedu do školy v autobusu, tak si povídáme, ale moc ne, aby to nevypadalo divně. Ale mamka to neví, že mám kamaráda.“

VOLNÝ ČAS: Ve volném čase si Jarmila povídá s maminkou, nebo si sama hraje. Takto vyplňuje všední dny. Některé soboty pak tráví hrou s kamarádkou, ke které dochází na návštěvu. Občas jezdí na bruslích. Věnuje se zpěvu, hře na flétnu a keyboard.

DŮVODY POBYTU: Z dokumentace vyplývá, že důvodem pobytu ve středisku je nerespektování autorit a provokování bratra. V minulosti se projevovala slovně a fyzicky agresivně. Lhala a provokovala okolí. Jarmila je ráda středem pozornosti a o pozornost si říká i nevhodným způsobem (například se obnažovala). Má potíže s udržováním pořádku kolem sebe a s péčí o hygienu. Ve škole občas nespolupracuje, je paličatá. Vůči učitelům je drzá. Ke konfliktům s bratrem říká, že jej často provokuje. Ten ji zase občas bouchne. Doma se jí nechtějí plnit povinnosti.

MATKA: O své biologické matce Jarmila nehovoří. Byla zbavena rodičovských práv. O své pěstounce mluví jako o mamince a říká, že ji má ráda. S pěstounkou nemá konflikty, jen pokud si neplní své povinnosti. Pěstounka má vysokoškolské vzdělání.

OTEC: O otci se Jarmila nezmínila. Uvedla, že její pěstounka měla partnera, se kterým se rozešla. Jiný mužský vzor v její výchově není.

TECHNOLOGIE: V rozhovoru se o technologiích Jarmila nezmiňuje. Jejich užívání či nadužívání není uvedeno ani v její dokumentaci.

POBYT: Jarmila se na pobytu velmi rychle adaptovala. Rychle si také našla kamarády. Byla komunikativní a kontaktní. Zpočátku nedbala o hygienu. Neměla větší potíže s respektováním autorit. Chovala se slušně. Na pobytu se jí líbilo, zejména proto, že zde

měla pozornost mnoha lidí. Někdy byla vzpurná a urážlivá. Chvíli nekomunikovala, ale za čas se dala opět do řeči. Pokud se jí něco nedaří, vzteká se a často bývá svéhlavá. Měla snahu určovat, co a kdy bude dělat. Nelíbilo se jí, když musela dělat něco, co se jí zrovna nechce. Dávala to najevo grimasou, neochotou, leností nebo verbálně. V případě překážek se rychle vzdávala. S bratrem vycházela dobře. V průběhu vyučování komunikovala s vrstevníky i dospělými, měla tendenci se předvádět. Na učební látku se nesoustředila. Měla tendenci od zadaných úkolů unikat. Na výuku se připravovala, domácí úkoly si plnila. Byl u ní patrný kolísavý výkon. K tomu, aby si plnila povinnosti, potřebuje pevné režimové vedení, stanovené hranice, laskavou důslednost a citovou podporu.

REFLEXE JARMILY: Na pobyt do střediska Jarmila nechtěla. Sama jako důvod prvního umístění do střediska uvádí krádeže a hádky s bratrem. Pobyt v něm hodnotí z dlouhodobé perspektivy jako neúčinný, neboť zde byli pracovníci neúměrně hodní. Jako příklad říká: „Že jsme třeba za trest šli na zmrzlinu... Za trest bysme neměli jít ani ven. A dělat víc úkolů.“ K době před umístěním do SVP Domek se hodnotí jako hodně drzá. Říká: „Jsem se naštvála a už jsem nic nechtěla dělat. Prostě jsem si stála za svým a prostě jenom co chci, jsem chtěla dělat a to jsem dělala.“ Nechtěla si plnit domácí povinnosti. Co se týče školy, má za to, že zde neměla žádné potíže ani s prospěchem ani s chováním. Jako důvod umístění do SVP Domek označuje hádky se svým starším bratrem. Důvodem hádek byly provokace, zejména z její strany. Hádá se s ním každý den, a proto maminka rozhodla, že obě děti umístí na pobyt sem, nikoliv do předchozího střediska, jelikož efekt předchozího pobytu nepozorovala. První pobyt byl Jarmile prodloužen o sedm dní. K působení současného pobytu na změnu jejího chování popisuje jako: „Někdy drzá, ale ne tak hodně. A nekradu vůbec už. To je myslím všechno.“ Působení pobytu na její chování popisuje jako účinné. Věří, že když zvládá nebýt s bratrem v konfliktu zde, zvládne to i doma. Za vlastnost, která ji spojuje s ostatními dětmi na pobytu, považuje drzost.

HSPQ dotazník

Jarmila vykazuje nižší hodnoty v citové nestálosti, což odpovídá jejímu vyhýbání se zodpovědnosti a tendenci unikat od povinností. Působí veselým dojmem, rychle a pohotově reaguje. Nižší hodnoty ve svévolnosti potvrzují i Jarmiliny minulé krádeže, vztek a nespolehlivost. Hodnoty při pólu plachosti hovoří spíše pro Jarmilinu tendenci uzavírat se do sebe, eventuálně sdílet čas s menším okruhem přátel. Vyšší skóre ve faktoru úzkostné sebenejistoty ukazuje na náladovost, úzkostnost a tendenci věnovat se klidným zálibám ve společnosti mála lidí. Jarmila si v průběhu pobytu vyžadovala pozornost, a to

i nevhodným způsobem. Pro kolektiv se tak kvůli své náročnosti na pozornost stávala méně oblíbenou. Na tuto tendenci ukazuje i skóre ve faktoru soběstačnosti. Hodnota při nedostatku sebevlády naznačuje spíše odmítání požadavků, které jsou na Jarmilu kladeny. Tento skóre také v kombinaci s vysokou hodnotou úzkostnosti ukazuje na nedostatečně vyvinuté stálejší sebepojetí. Nízký skóre má u společenské introverze a nejvyšší skóre ze všech se objevil u faktoru vzpurnosti.

8.1.3 Pavel

Pavel má třináct let a dochází na běžnou základní školu. Do SVP Domek přichází na podnět speciálního pedagoga jiného střediska a doporučení školy. Důvodem pro umístění je nerespektování autorit doma i ve škole a krádež. Pavlovi bylo diagnostikováno ADHD a dyslexie. V současné chvíli (v době po prvním pobytu v SVP Domek) dochází společně s matkou na konzultace. Jeho chování se po nějaké době zhoršilo. Ve škole porušuje školní řád (vyrušování ve vyučování, ničení školního majetku, používání mobilního telefonu). Matka má podezření na užívání drog (marihuany) a zvažuje opětovné umístění do SVP Domek či jiného zařízení.

RODINA: Pavel žije v domácnosti společně se svou matkou, starším bratrem a babičkou. Otce navštěvuje v průběhu roku výjimečně. Rodiče se nevzali. U otce tráví Pavel dva týdny v době letních prázdnin. Důvodem omezeného kontaktu je vyšší věk otce (sedmdesát dva let). S otcem žijí ještě dva synové, které má otec ze vztahu před narozením Pavla. Třetí syn odjíždí za prací do zahraničí. Nejstarší syn Pavlova otce dle Pavla sdělení nic nedělá. Chodí každý den do hospody a pak křičí. Někdy s sebou bere i Pavla. Pavel dobře vychází se svou tetou, ke které se chodí učit. Cítí se u ní přijímaný, občas od ní dostane dárek.

ŠKOLA: Ve škole Pavel vyrušuje v průběhu vyučování, je drzý na učitele a urážlivě se chová ke spolužákům. Jeho školní výsledky neodpovídají jeho potenciálu. Sám Pavel hodnotí školu spíše skrze spolužáky. „Tak to je takové dobré, že tam mám kamarády, co mě mají rádi. A kamarádky. Tak tam ty přestávky probíhají normálně.“ Aktivní v průběhu výuky však není. „A hodiny jsou pohodové. Když se mi chce, tak nevyrušuju a když sa mi nechce, tak spíš ležím a nic se mi nechce. Že vyrušuju a takto.“

PŘÁTELÉ: Pavel je v partě starších kluků. Má také nejlepšího kamaráda, se kterým v létě chodí na přehradu nebo koupaliště a dle Pavla je posedlý cvičením v posilovně. Se svou nejlepší kamarádkou jezdí na kole, poslouchají hudbu a popíjí energy drinky. Za nejlepšího označuje i dalšího kamaráda, se kterým se seznámil na pobytu. Pavel rychle navazuje

vztahy s lidmi a nachází v nich své přátele. Sám o sobě říká: „Tak já jsem takový, i podle druhých, kamarádský, ochotný, vyslechnu vždycky lidi. Vtipný jsem, říkali všichni lidi.“

VOLNÝ ČAS: Volný čas Pavel tráví s partou starších kamarádů. S nimi kouří elektronickou cigaretu a popíjejí energy drinky. Společně poslouchají hudbu a skáčou na BMX kole. „A jinak jsme to trávili tak, že jsme si zašli do obchodňáku na energetáky, sedli jsme si do zastávky a poslouchali jsme hudbu. Potom za náma došli kámoši, co měli devatenáct a takto. My jsme tam seděli, kouřili vapo“. Po návratu domů je až do brzkých ranních hodin na mobilu. Říká, že mu stačí spát jen několik hodin a únava se nepodepisuje na jeho výkonu ve škole. Ve volném čase chodí i na brigády a někdy ke své tetě. Ze sportu se ve volném čase věnuje florbalu a volejbalu. Je rád, pokud může i „nic nedělat“.

DŮVODY POBYTU: Hlavními důvody pobytu bylo drzé, vulgární až agresivní chování vůči matce. Naznačoval posunky údery a posílá matku do ústavu. Opakovaně doma ukradl peníze a toulá se. Pavel také kouří elektronickou cigaretu a popíjí energetické nápoje. Nerespektuje dohody, na kterých se domluví s matkou. Babičce doma ukradl 500 Kč, aby mohl tetě koupit dárek. Dle zprávy školy Pavel odmítá ve škole pracovat, nemá připravené pomůcky na hodinu, ničí majetek školy, narušuje bezpečnost v průběhu vyučování, ignoruje pokyny učitelů a svévolně se pohybuje z místa.

MATKA: Matka má základní vzdělání. Je v evidenci uchazečů o zaměstnání úřadu práce a přivydělává si občasnými brigádami. Pavel má za to, že je problém spíše v přístupu matky k němu než v samotném jeho chování. To je jen reakcí na provokace ze strany matky, její nadměrnou kontrolu jeho osoby, zejména když je venku a ona mu opakovaně volá na mobil. Problém vidí také v tom, že matka neplní, na čem se domluví. „Ona mi mamka většinou něco slíbila a stejně to nedodržela, aj když jsem si třeba zlepšil známku o stupeň, tak mi za to slíbila telefon a stejně ho nekoupila. Pak jsem se na to vyprdl a nedělám, aj když za to něco slibuje.“ Dále jej rozčiluje, když mu matka na poslední chvíli oznamuje věci, které ona už ví několik dní. Pavel tak musí měnit svůj program a přizpůsobovat se plánům matky.

OTEC: S otcem je Pavel v průběhu roku v minimálním kontaktu. Jako důvod uvádí vysoký věk otce. V minulosti Pavel otce navštěvoval častěji. Pavel se u otce cítí lépe než doma, zejména proto, že mu otec vše dovolí, má tam přístup k nářadí, se kterým může samostatně pracovat. Na otci si cení, že mu nechává svobodu a podporuje jej v tom, aby si osvojil dovednosti ve vztahu k typicky mužským pracovním činnostem, jakými jsou sekání trávy

a řezání dřeva. Říká, že s otcem vychází dobře. Je patrné, že otec nenastavuje Pavlovi žádné hranice a nemusí u něj plnit žádné povinnosti.

TECHNOLOGIE: Z technologií nejvíc využívá mobilní telefon. Odhaduje, že na telefonu tráví cca pět hodin denně a v průběhu dne kontroluje messenger. Obvykle sleduje videa na Youtube, pouští si hudbu nebo je na sociálních sítích.

POBYT: Od první chvíle po nástupu na pobyt byl Pavel komunikativní. Byl prostořeký a málo se kontroloval. Zpočátku neustále opakoval, že chce jít domů. Pavel byl v kontaktu velmi otevřený, nic nezastíral a mluvil narovinu. Získal si přízeň dalších klientů pro svůj nikoho neurážející humor. Byl nápomocný a kamarádský. Ve vztahu k sobě byl kritický, ale ke druhým se stavěl spíše shovívavě. Byl mírný například v hodnocení ostatních klientů, nechtěl nikoho urazit. Neměl žádný problém s respektováním autorit. Pro Pavla byly obtížné chvíle, kdy se měl sám zabavit. Neustále musí něco dělat. Pavel vypadá starší a je tendence od něj očekávat vyzrálější chování. Ve výuce byl spíše nesoustředěný a pozornost rychle ochabovala. Zadané úkoly si plnil.

REFLEXE PAVLA: Pavel o svém nástupu nevěděl do poslední chvíle. V den nástupu mu matka sdělila, že jedou k lékaři. Místo toho jej ale odvezla do SVP Domek, kde toho dne nastoupil na pobyt. Jako důvody pobytu vnímá jeho rozeprě s matkou, kdy si měli navzájem nadávat a požduchovat se. Také uvedl, že nerespektoval smluvený čas návratu domů z venku. Dalším důvodem nástupu mělo být matčino podezření na zneužívání marihuany. K tomu Pavel říká: „Jednou jsem ji měl“. Užívání alkoholu neguje. Někdy si ale zapálí cigaretu. Má za to, že matka značnou měrou přispívá ke konfliktům, které mezi nimi vznikají. Rozeprě vnímá Pavel i mezi matkou a babičkou. „Tak oni si nadávají mezi sebou vulgárně, ale babička to neřeší. Mamka taky ne. Už jsem si na to zvykl, tak jdu raději ven.“ V porovnání s ostatními klienty považuje své chování za méně závažné. Pavel odmítá v domácím prostředí užívat léky. Říká, že se po nich cítil nějak divně a nemohl s nimi ani cvičit. Pozitivní efekt léku na sobě nepocítil. Nyní má jiný lék, se kterým je spokojený. Vliv pobytu na sobě sám vnímá a srovnává své minulé a současné reakce a schopnost je zvládat. „Tak naposledy co jsem doma vybuchl, tak jsem jenom hodil židlu o zem. A už jsem se to tady naučil ovládat, že už to dělat nebudu, vybuchovat.“ Do budoucna by rád změnil i své chování k matce. „Já bych to chtěl dodržet, protože mě už nebaví se s mamkou furt hádat.“ Byl by rád, kdyby to byl jeho první a poslední pobyt.

HSPQ dotazník

Pavel se jednoznačně projevuje bezprostředně. V interpersonálních vztazích je ochotný, rád spolupracuje a je srdečný. Zajímá se o ostatní a je citově přístupný. Ve vztazích dává průchod citu. Nejvyšší skór dosahuje ve faktoru nadšenosti, což potvrzuje jeho veselou a hovornou povahu, upřímnost, s jakou projevuje své city a ochotu přizpůsobit se ostatním. Je u něj patrná lehkovážnost. Vyšší hodnoty získal ve faktoru smělost, což svědčí pro jeho dobrodružnou povahu a ochotu seznamovat se s lidmi, zároveň však také pro impulzivnost a necitlivost vůči možným nebezpečím. Je spíše člověkem, který jedná na základě intuice. Rád podniká věci s ostatními, nemá strach a věří si. Drží se spíše kolektivu a orientuje se na společenské uznání. Hodnoty deset nabyt Pavel u společenské extraverte, ve vytrvalosti a oddanosti však dosahuje nižšího skóru.

8.1.4 Marek

Markovi je patnáct let a dochází na základní školu praktickou. Od svých sedmi let byl Marek pětkrát na pobytu v psychiatrické nemocnici. Vždy se zde choval dobře. Bylo mu diagnostikováno ADHD, porucha autistického spektra, strabismus a balbuties. Důvodem nástupu do střediska je nerespektování autorit a zvýšená agresivita. Týden před koncem pobytu společně s dalším klientem naplánoval a zrealizoval napadení dalšího klienta. Matka následně zažádala soud o nařízení ústavní výchovy pro Marka. Aktuálně, po ukončení pobytu ve středisku, je chlapec v péči výchovného ústavu.

RODINA: Žije společně se svou matkou, jejím přítelem, vlastním bratrem (dvojčetem), polorodou sestrou a babičkou (matkou partnera matky) v jedné domácnosti. O ní hovoří Marek jako o tetě: „Je hodná, vždycky pomůže, řešíme spolu nepříjemnosti. Vždycky si jdu popovídat.“ Otec je toho času ve výkonu trestu za finanční podvody. Ze stejného důvodu byl ve výkonu trestu i v minulosti. Přítel matky má firmu, matka je v současnosti v insolvenční. Finančně ale rodina nestrádá. Partner i jeho matka přijali Marka velmi dobře. Kromě zmíněných důvodů pobytu je i fakt, že Marek opakovaně ukradl doma peníze. Před nástupem na pobyt ukradl 20 000 Kč. Vůči rodinným příslušníkům byl opakovaně agresivní jak slovně, tak fyzicky. Několikrát z domu utekl. V afektu byl schopen rozbítet předměty v domácnosti. Sám Marek ale uvádí, že má rodinu velmi rád, mrzí ho jeho chování. Rád by byl hodný a bezproblémový jako jeho dvojče. Se sestrou nemá konflikty. Doma se cítí dobře.

ŠKOLA: Na Marka byly ze strany školy časté stížnosti na jeho chování, šikanoval spolužáky, byl vulgární vůči učitelům. Ve školních prostorách kouřil a ze školy i utekl. Pro problematické chování byl mezi čtvrtou a pátou třídou v domácím vzdělávání. Pátou třídu opakoval. Od druhého stupně základní školy mu byla diagnóza změněna na lehkou mentální retardaci, aby mohl docházet do základní školy speciální. I zde je Markovo chování vnímáno jako ohrožující.

PŘÁTELÉ: Své přátele rozděluje Marek do dvou skupin: na dobré a blbé. Přátelé ve škole byli spíše ti dobří a přátele mimo školu spojoval s drogami. Jací jsou „dobří kámoši“ upřesňuje: „Tak to jsou kámoši ve škole, ti nepráskají nic, a ti mimo školu, tak ti brali drogy a já s nima. A to bylo blbý, no.“ Za přátele Marek považuje pracovníky ve firmě matčina přítele. Rád v jejich blízkosti tráví čas a pomáhá jim při práci. Nejvíce si rozumí právě s jedním pracovníkem, se kterým si i nejvíc povídá: „Jemu i věřím trochu.“ Ve všední dny kamarády nevyhledává.

VOLNÝ ČAS: Většinu volného času tráví v podniku matčina přítele. O víkendech, kdy vstával ve tři hodiny odpoledne, trávil následující čas v daném podniku, kde pomáhal zaměstnancům s jejich prací. Po celý den nejedl, jen kouřil cigarety. Spát chodil kolem třetí hodiny ranní. Ve volném času Marek konzumuje mimo velké množství cigaret i alkohol a marihuanu. Na to peníze získává buď krádeží, nebo na brigádě. Marek se ve volném čase nikdy neučí, nikdy nečte a nikdy neměl žádné kroužky.

DŮVODY POBYT: Důvodem Markova pobytu ve středisku byla zejména neschopnost respektovat autority. Týkalo se to jak matky a jejího přítele, tak dalších dospělých rodinných příslušníků i zaměstnanců školy. Při konfliktech reagoval agresivně. I nevinné provokace s bratrem neuměl vyhodnotit a reagoval nepřiměřeně. K příčinám hádek s bratrem dodává „Nevím, kvůli kravinám. Třeba přijdem domů a řeknem si: „Ahoj pičo!“ a to je normální.“ Rozbíjel věci v domácnosti i majetek školy. Šikanoval děti ve škole. Marek je hodnocený jako osoba velmi úzkostná s nízkou frustrační tolerancí. Ve vypjatých situacích není schopen adekvátně posoudit přiměřenost svých reakcí. Následně svého chování lituje. Často po konfliktech utíká z domu nebo ze školy. Kouří cigarety, pije alkohol. Na zmíněné krade peníze doma a ve škole nebo přemlouvá návštěvníky pohostinství, aby mu alkohol zakoupili.

MATKA: Matka hraje v životě Marka primární roli. Říká o ní, že je moc hodná. Nemá s ní žádný problém, ale při různých hádkách s bratrem se vše sveze po ní. Vůči matce směřuje

Marek svou agresi. Vzápětí dodává, že ji opakovaně uhodil a shodil ze schodů. Rád by se polepšil a nedělal mámě takové starosti. Neboť měl potíže ve škole již v první třídě, dělala mu ve škole asistenta, následně jej učila sama doma v rámci domácího vzdělávání. Matku nerespektuje, a pokud jej potrestá, nic si z toho nedělá: „Mamka když mi dá facku, tak to jenom zalechtá. Ale když přijde její přítel a dá mi facku, tak letím až k radiátoru.“

OTEC: Otec s rodinou nežije od Markových osmi let. Marek si pamatuje, že s otcem jezdili na výlety a bylo to fajn. Na otázku, jaké to bylo, když se odstěhovali, říká: „Normální, mně to nevadilo. Mně to bylo jedno.“ Bez rozpaků uvádí, že je jeho otec opakovaně ve výkonu trestu. Zde bude do Markových osmnáctin. Pravidelně (jednou až dvakrát za měsíc) jej ve vězení navštěvuje s otcem matky. Před nástupem výkonu trestu jej Marek navštěvoval. „Jo, každý týden, každý druhý den.“ Ze zpráv vyplývá, že Marek otce spíše odmítá, zejména proto, že je ekonomicky slabý. Nevnímá jej jako součást rodiny. Otec má zájem se s Markem vídat. Marek spíše mluví o příteli matky. Hovoří o něm jako o tátovi nebo jej oslovuje křestním jménem. Říká, že jej má rád. Tráví s ním volný čas. Pro Marka je matčin přítel největší autoritou.

TECHNOLOGIE: V Markově dokumentaci nejsou uvedeny žádné informace o využívání technologií. Říká, že doma mají pět počítačů, žádný však není jeho. Někdy si ale některý půjčí. Hry nehraje nikdy. Dívá se na filmy a videa na Youtube. Rád a často se dívá na televizi. „Tak když je pátek, tak třeba od devíti do tří do rána. Vždycky tak osm až deset hodin.“ Říká, že na počítači netráví moc času, spíše užívá telefon, a to celý den: „Ve škole v hodině, furt. Na Facebooku a tak. A doma taky. V podstatě na internetu a furt se dívám, kdo píše a tak.“

POBYT: Na počátku pobytu byl Marek úzkostný. Několik dní po nástupu plakal. Litoval svého dřívějšího chování. Snažil se plnit stanovený režim a dodržovat pravidla střediska. Po celou dobu pobytu se snažil, spolupracoval s pracovníky i s dalšími klienty. Dokázal být ochotný, vřelý, zdvořilý. Citově byl vřelý, o svých citech ale mnoho nemluvil. Navazoval přátelské vztahy, zejména s vrstevníky. S mladšími dětmi měl občas konflikty. Na sebe byl přecitlivělý, úzkostný, nejistý. Byl vrstevníky snadno ovlivnitelný a při podezření na posmívání neváhal přistoupit k fyzickému násilí. Sedmý týden spolu s jiným klientem fyzicky napadli dalšího klienta – Marek jej kopl kolenem do břicha. Své chování dopředu plánoval a považoval to za adekvátní. Důvodem napadení byly dlouhodobé rozepře mezi Markem a dalším klientem. Marek na sobě těžko hledá vlastnosti, které se mu líbí. Cení si na sobě, že je pracovitý a dokáže lidem pomoci. Celkově se Markovo chování

zlepšilo. Napomohlo tomu i pravidelné užívání léků. Markovi vyhovuje jasně strukturovaný den a jasně vymezená pravidla. Při jeho psychické nepohodě napomáhá ke zklidnění individuální rozhovor.

REFLEXE MARKA: Jako hlavní důvody pobytu ve středisku Marek uvádí: „Šikany, kouření, marijánka, utíkání z domu, chození pozdě, hádání s mamkou, mlácení s bráchou, blbí kámoši a takhle. Pítí alkoholu.“ Co do množství Marek doplňuje: „Tak krabku až dvě denně. A alkohol, tak čtyři litry slivovice denně.“ V době před nástupem na pobyt neměl na své chování náhled a říká: „... myslel jsem si, že je všechno v poho, ale přijel jsem tady a po měsíci jsem si uvědomil, že to bylo už fakt hrozné.“ Oznámení, že půjde na pobyt do střediska, vzal klidně. „Mně to nevadilo, jsem zvyklý být pryč.“ Ve srovnání s dřívějšími pobytů v psychiatrické nemocnici říká, že pobyt ve středisku je více jako tábor. Má za to, že mu pobyt na rozdíl od těch předchozích pomáhá. Minulé pobytů mu nepomohly. „Vždycky jsem přišel domů a po dvou týdnech jsem dělal to samé.“ Marek se hodnotí před nástupem do střediska jako: „Děsný, nesnesitelný. Bylo hodně problémů, tak už toho bylo moc.“ V kontaktu působí nervózně. Rychle hovoří, zadržává. Současný pobyt v něm vzbuzuje dojem smysluplnosti a budí naději, že zvládne své chování i po odchodu ze střediska: „Tady se i hodně snažím. Už mám třetí pozici. A chcu si udělat čtvrtou příští týden. Všichni mě tady chválí, mamka mě chválí. Jsou pohodoví. Už mám důkaz, že dokážu být hodnější.“ Ve srovnání s důvody, pro které jsou na pobytu ostatní děti, považuje ty své za závažnější. Po návratu domů by chtěl dodržet následující scénář. „Prostě jako kúřit chcu dál, ale jinak chci být hodný. Normální chcu být, ani s mamkou se nehádat, žádná šikana. Ve škole chcu zkusit udělat vyznamenání, tu osmičku.“ Sám pozoruje změny v chování v době pobytu ve středisku i v souvislosti s pravidelným užíváním léků. Má za to, že problémy pramení právě z nepravidelnosti užívání či úplného vynechávání doporučených dávek, k čemuž před nástupem docházelo.

HSPQ dotazník

Marek je spíše uzavřený. Obvykle jedná po svém. Dosažený skóre značí spíše nízkou krystalickou inteligenci. Je citově nestálý, snadno se rozzuří a dostává se tak do sporů a problémů, což koresponduje i s jeho chováním ve škole a v domácím prostředí. Nejnížší hodnotu získal u faktoru poddajnosti, což ukazuje na problémy s přizpůsobením. Nejnížší skóre získává také na poli svévolnosti, s tím souvisí i lhaní, krádeže, ničení věcí a překračování pravidel. Tato hodnota se pojí i se vztekem vůči autoritě, nutí-li jej k poslušnosti. Je osobou spíše smělejší, což značí otevřenost, dobrodružnost a také

impulzivnost a necitlivost vůči hrozbě. Nejvyšší hodnoty dosáhl u úzkostné sebenejistoty, což odpovídá jeho projevům v průběhu pobytu, kdy byl smutný, plačtivý a velmi úzkostný i projevům v průběhu rozhovoru. Vyšší hodnoty získal i u soběstačnosti a odráží se zde i jeho tendence vyhledávat spíše starší přátele. Má potíže se sebeovládáním a špatné vnitřní sladění a nedostatečně vyvinuté stálejší sebepojetí, což přispívá k úzkostem. Dosažený skór ukazuje na nízké pudové napětí, které souvisí se slabostí ega a s pocity viny. Pocity viny byl u Marka patrný i v průběhu rozhovoru. U faktoru druhého řádu se objevují nižší hodnoty ve společenské introverzi a oddanosti, vysoký skór pak nabývá v úzkostnosti.

8.1.5 Marián

Mariánovi je třináct let a dochází do osmé třídy základní školy. Ve SVP Domek je na druhém pobytu. Po konzultaci s matkou pobyt doporučil kurátor pro mládež z OSPOD. K umístění na pobyt předcházely rodinné problémy, nerespektování autority matky a agresivita. Potíže měl ve škole, kdy se zhoršil jeho prospěch a neplnil si povinnosti. V současné chvíli je nad Mariánem stanovený soudní dohled, jednou za půl roku podává OSPOD soudu zprávu o jeho chování.

RODINA: Rodiče se rozešli zhruba půl roku před nástupem Mariána na pobyt. Ze vztahu nepochází žádné další děti. Otec má z předchozího vztahu dva dospělé potomky. Po rozchodu partnerů byl Marián svěřen do péče matky a k otci chodí o víkendech buď každý týden nebo jednou za dva týdny, dle pracovní vytíženosti otce. Otec bydlí v těsné blízkosti Mariánova domova. Matka od otce odešla kvůli jeho nadměrnému užívání alkoholu a slovní a fyzické agresi vůči ní. Opakovaně ji bil, a to i v přítomnosti Mariána. Otec v minulosti neplatil na syna výživné, nyní jej platí v nižší výši, než jaká byla stanovena. Otec naléhá na matku, aby se k němu vrátila. Ta odmítá. V době Mariánova pobytu měl být otec v protialkoholní léčebně, kam nastoupil po autohavárii pod vlivem alkoholu. Následně byl ze zaměstnání propuštěn. Mezi rodiči není shoda ve výchovném působení na syna. Matka stanovuje hranice a pravidla, otec synovi nechává prostor dělat si, co chce.

ŠKOLA: Ve škole neměl Marián nikdy potíže s prospěchem. V současné chvíli se jeho prospěch výrazně zhoršil. Jeho výsledky neodpovídají jeho možnostem. Neplní si úkoly. Ve vztahu ke spolužákům i učitelům se choval slušně. Učiteli je hodnocen jako hodný, přátelský a pracovitý. Ke škole zaujímá Marián vcelku pozitivní postoj, ačkoliv si je vědom svého deficitu v oblasti domácí přípravy. „Ve škole mi bylo dobře, chodil jsem tam

i rád, ale nedělal jsem si úkoly. Ale jinak jsem tam chodil rád.“ Poslední dobou si do školy přes zákaz matky nosí mobil.

PŘÁTELÉ: Marián uvádí, že baví s kýmkoliv. Ve škole má partu kamarádů, se kterými se baví víc, nedělá mu ale potíže bavit se i s ostatními spolužáky. S další partou kamarádů je v kontaktu i po vyučování. „To jsme měli další partu tady na hřišti u paneláku.“ O přátelích říká, že nejsou dětinští.

VOLNÝ ČAS: Veškerý volný čas tráví s mobilním telefonem. „Já jsem prostě byl na mobile, než jsem šel do školy. Prostě jsem vstal o půl osmé, umyl jsem se a nasnídal a šel jsem hned do školy a potom jsem se vrátil. Vysvlekl jsem se, školu jsem někam zahodil a šel jsem zase na mobil. Večer jsem si akorát prohodil rozvrh a to bylo všechno, co jsem dělal.“ Ven chodí Marián výjimečně a až na popud matky. Pokud jde za kamarády, tráví společně čas hraním her na telefonu nebo počítači, venku pak hrají hokej nebo hokejbal. Nebo si povídají. Jedenkrát týdně chodí na florbal.

DŮVODY POBYTU: Marián se projevuje agresivně vůči matce. Ona je jediná osoba, vůči které se takto agresivně chová. K jiným dospělým ani k vrstevníkům či mladším dětem se tak nechová. Hlavním důvodem druhého pobytu je však jeho neochota dělat si domácí úkoly a připravovat se do školy. Učitelé si na tuto skutečnost stěžují. Kvůli neplnění školních povinností byl volán i do ředitelny. Když jej matka žádá, aby se připravil do školy, vysmívá se jí. Říká jí, že je povinen do školy chodit, není ale povinen se učit. Z doučování, které mu matka zajistila, utekl. Chlapec tráví čas neustále na mobilu. Když mu matka vypne wifi, je agresivní a snaží se ji zprovoznit. Jednou, když mu matka vypnula wifi, tak ji chytil za ruku a shodil ji na zem. Když je našťvaný odmítá i jíst. Užívání návykových látek není zachyceno.

MATKA: Matka je zaměstnaná a má dvě brigády. Splácí hypotéku na byt, který koupila. Byla také iniciátorkou prvního i druhého pobytu. Vůči matce směřuje Marián svou agresi. Ta bývá i fyzické podoby: „Tak třeba jsem ji odstrčil někam nebo jsem jí podkopl nohy, aby spadla na zem.“ Vůči matce je popudlivý a vzteklý. Dle matky je někdy zasněný. Občas spolu chodí na výlety.

OTEC: Otec pracuje jako řidič. Mariánovi nestanovuje žádné hranice. Do školy se s Mariánem nepřipravuje a k přípravě do školy jej nemotivuje. Na rozdíl od matky mu umožňuje neomezeně užívat počítač a mobil: „Radši jsem byl u taťky. A byl jsem tam, protože tam jsem mohl být i celý den na počítači. A tak, prostě mi dával větší volnost.“

Aktivně s Mariánem otec čas netráví vůbec. V poslední době se ale chlapec kontaktu s otcem vyhýbal kvůli otcovu nadměrnému pití alkoholu: „Já nevím, já jsem tam nechtěl chodit, protože se mi občas stalo, že byl až moc opilý. A teď nedávno se stalo, že řídil opilý a naboural se.“ A také z ohleduplnosti kvůli finančním potížím otce, které Marián tušil. „A já jsem věděl, že má málo peněz, tak já jsem k němu nechtěl chodit, aby za mě nemusel utrácet víc peněz, než kdyby tam byl sám.“

TECHNOLOGIE: Na mobilním telefonu tráví Marián veškerý svůj volný čas. V případě, že jej matka v užívání mobilu omezuje, je agresivní slovně i fyzicky. Zákaz připojení k internetu nerespektuje a snaží se znovu si připojení zajistit. Má dovoleno být na počítači každý den nebo ob den hodinu až dvě. „Na telefonu to jsem byl skoro furt.“ Na internetu sledoval herní videa na Youtube nebo si psal s přáteli.

POBYT: Na počátku pobytu byl Marián pasivní. Nechtělo se mu komunikovat a působil spíše našťavaně a rezignovaně. Nebyl motivovaný ke změně. Úkoly si plnil neochotně, stejně tak i školní přípravu. Jeho nálada se postupně měnila ruku v ruce s vytvářením vztahů s ostatními klienty, kteří přicházeli na pobyt, a on neměl žádné potíže s navazováním vztahů. V průběhu komunikoval jak s klienty, tak s pracovníky. Někdy byl neústupný a tvrdohlavý a nebyl ochoten se přiznávat ani k malým prohřeškům. Nedělalo mu potíže vyjádřit svůj názor a obhájit si jej. Ve skupině byl oblíbený, neboť se nerad hádal a ve svém hodnocení druhých byl shovívavý. Dokázal projevit soucit a byl ochoten rozdělit se s ostatními. K dospělým se choval zdvořile, slušně a ochotně. Své emoce neprojevoval a nechával si je spíše pro sebe. Byl cílevědomý, soutěživý a usilovný. Uměl překonávat překážky. V případě zvýšení hlasu reagoval uzavřením se do sebe. Při výuce byl zpočátku pasivní. To se ale postupem času změnilo a přistupoval k výuce zodpovědně. Školní přípravu si dělal a v závěru plnil i dobrovolné úkoly.

REFLEXE MARIANA: O svém umístění na pobyt věděl Marián předem od soudu: „Oni rozhodovali, jestli půjdu do past'áku. Nakonec jsem do past'áku nešel, ale říkali, moje kurátorka říkala, že půjdu na dva měsíce sem.“ K důvodům, které vedly k umístění na pobyt, říká: „Protože jsme měli neshody s mamkou. A neposlouchal jsem ji a občas jsem ji i bil.“ Také se odmítal účastnit sezení u kurátora. Dále přiznává i svou neochotu připravovat se na výuku a plnit si domácí úkoly. Jako důvod rozepří uvádí zejména zakazování počítače matkou. K situacím, při nichž docházelo ke konfliktům, řekl: „Třeba když mi vzala mobil anebo mi vypojila internet. Tak v podstatě jsem si ho zapl bez jejího dovolení a pak jsem nechtěl z něho odejít a ona ho chtěla vypnout a já jsem bránil ten

internet a prostě tak a když mě odstrčila, tak já jsem ji vzal, chytl a začal jsem ji bít.“ Co do vlivu prvního pobytu ve středisku udává Marián změnu v chování vůči matce: „Tak já už jsem přestal bít mamku a prostě hleděl jsem si svého. A to je všechno. Jenom občas, že jsem ji třeba postrčil.“ Dále vnímá změnu ve svém prožívání, kdy došlo k posunu od citlivosti k jisté apatii: „Ne, že by mi nepomohl, ale spíš mi to zhoršil, že jsem prostě ty věci, jak jsem byl moc citlivý, tak jsem je začal ignorovat, že je mi to jedno. A škola ta je mi teď taky jedno. Takže se mi známky zhoršily ze trojek na pětky.“ Dobu „pozitivního účinku“ pobytu vymezuje tak na tři měsíce. Následně své chování vůči matce popisuje jako ignorující. Vliv druhé pobytu na své chování hodnotí jako částečné a popisuje je spíše jako překlopení k ignoraci: „Myslím, že je to lepší, ale není to tak dobré... Jakože předtím jsem byl zlý na mamku a teď ji ignoruju. Já si myslím, že je lepší ignorovat, než být na ni zlý. Předtím jsem do školy chodil rád, a teď nerad. V podstatě se to tak směnilo.“ Při dotazu na to, co má rád, uvádí: „Mobil, kamarády, srandu.“ Po odchodu ze střediska by chtěl být stejný, protože mu to tak vyhovuje. Případný třetí pobyt zde by mu nevalil.

HSPQ dotazník

Marián je ochotný ke spolupráci a snadno se přizpůsobí. Na druhou stranu se ale rozčílí, objeví-li se překážka. Častěji může být nespokojen s rodinou a se školou. Vyšší hodnoty dosahuje u průbojnosti. Rozhoduje se po svém, může být i vážný a vyžadovat obdiv. Stejného výsledku dosahuje i v oblasti nadšenosti, což dokládá jeho upřímný projev s citovým zabarvením. Má tendenci ke svévolnosti a s tím souvisí i lhaní, ničení věcí, přestupky a záchvaty vzteku. V kontaktu je spíše plachý, stahuje se do sebe a má sklon zahořknout. Je opatrný a pohotově vnímá nebezpečí. Rád podniká věci společně s druhými a rád vzbuzuje pozornost, což bylo patrné i v době jeho pobytu ve středisku. Vysokého skóru dosahuje v úzkostné sebenejistotě. To značí pro značné obavy, úzkost a ustrašenou ohleduplnost či zbytečné starosti. Marián se projevuje soběstačně a je spíše tím, kdo navrhuje možná řešení, než ten, kdo by se ptal. Nízkého skóru dosáhl u nedostatku sebevlády, které se pojí s nevychovaností, neuvažující citovostí a narcistickým odmítáním společenských požadavků, to vše provázeno nejistotou. Ve společenské extraverci je skór v normě. U faktoru úzkostnosti a vzpurnosti dosahuje nejvyšších hodnot.

8.1.6 Eva

Jana je šestnáctiletá učnice v oboru obráběč kovů. Hlavními důvody pobytu jsou lhaní, krádeže, sebepoškozování, nerespektování autorit a užívání drog. Jedná se o její druhý

pobyt ve středisku. V minulosti měla potíže s bulimií a z tohoto důvodu byla po čtyřech týdnech vyloučena z prvního pobytu ve středisku. Byla dvakrát hospitalizována v psychiatrické nemocnici. Pro absenci spolupráce ze strany Evy byl pobyt v psychiatrické nemocnici ukončen. Má specifické poruchy učení a v minulosti u ní byl zachycen fetální alkoholový syndrom.

RODINA: Rodiče Evy byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti. Její biologický otec zemřel. Eva vyrůstala od narození v kojeneckém ústavu. Byl u ní zaznamenán fetální alkoholový syndrom. Od svých třinácti měsíců je v poručnické péči. Manželé-poručníci mají ještě dva dospělé syny, kteří žijí ve stejné domácnosti. S nimi Eva vychází dobře. Eva má ještě asi šest až sedm vlastních sourozenců, se kterými není v kontaktu. V minulosti se jednou setkala se svou mladší biologickou sestrou.

ŠKOLA: Základní školu dvakrát změnila. Poprvé kvůli tomu, že si nesedla s třídní učitelkou, podruhé kvůli šikaně, kdy jí spolužačka vyčlenila z kolektivu. Po základní škole nastoupila na obor obráběč kovů a zároveň na internát. Propadala ze šesti předmětů a kvůli výchovným problémům jí vedení nechťelo umožnit opakování prvního ročníku. K docházce na učiliště uvádí pozdní příchody a časně užívání marihuany: „Chodila jsem do školy, až jsem se vyspala. Nebo jsem chodila naschvál pozdě nebo jsem spala v hodině. Skoro co třetí den jsem hulila, někdy i přes týden každý den.“

PŘÁTELÉ: Eva vnímá kolektiv v psychiatrické nemocnici jako své přátele. Zejména vzpomíná na dívku, se kterou navázala partnerský vztah. Ten byl s koncem pobytu ukončen. Na učilišti měla jednoho kamaráda, se kterým si rozuměla. Třídním kolektivem si ale nepřipadala být přijímána: „Měli ty své skupinky a já byla ta, co byla mimo třídu.“ V současné době má Eva přítelkyni, se kterou se seznámila na druhém pobytu na psychiatrii. S ní je v kontaktu prostřednictvím dopisů a v době volna ji navštěvuje.

VOLNÝ ČAS: V minulosti hrála florbal a tenis. Tenis před lety opustila kvůli potížím zvládnout fyzickou zátěž. Říká: „Ale pak jsem to utla. Já jsem to nedávala fyzicky... Jako já jsem v té době asi už dva roky kouřila. I trenér říkal, že už to nedávám jak na začátku.“ Před nástupem na první pobyt značnou část dne trávila kouřením cigaret a marihuany. „I když jsem šla ze školy na oběd, tak jsem si mezi cestou zapálila tak pět cig. Pak po škole jsem si dala třeba kýble nebo odpoušťáka.“ Volný čas si rozšiřovala o dobu „za školou“. Nyní většinu volného času tráví na mobilu, počítači a kouřením.

DŮVODY POBYTU: Od počátku puberty je Eva emočně labilní a agresivní vůči poručníkům. V případě zákazu mobilu dělá velké scény. Má problémy ve vrstevnických skupinách. Pro přátelství se rychle nadchne, ale není schopna jej udržet. Eva lže, je agresivní a má potíže s pořádkem a hygienou. Například v době periody hází použité menstruační vložky pod postel, do skříně nebo používá jen toaletní papír místo vložek. Chce vše, co mají ostatní. Například vykřikovala po vesnici, že má rakovinu a umírá (jako její teta). V minulosti měla problém se sebepoškozováním – sebepoškozovala se čepelí ořezávátka. Aby získala pozornost druhých, upozorňuje na skutečnost, že byla v kojeneckém ústavu. Ve svém chování porušuje společenská pravidla a je vulgární. V době nepřítomnosti rodičů jim prohledává skříně. Neuvědomuje si hodnotu peněz a opakovaně je kradla. Není ochotná se přiznat ani pod tíhou důkazů. Nyní si rodiče cennosti zamykají. Sama se chlubí tím, že prodává marihuanu. Kouří okolo šedesáti cigaret za den, třikrát týdně užívá sušené konopí, experimentálně dvakrát užila pervitin, jednou MDMA, alkohol pije jednou týdně. Na psychiatrii nespolupracovala, byla vulgární a rozkládala celou výchovnou skupinu. Pobyt jí byl předčasně ukončen pro nespolupráci. Konflikt měla ve škole s mistrem kvůli kouření v areálu. Matku opakovaně žduchla. V současné době řeší Eva svou sexuální identitu (není si jistá, zda není muž).

MATKA: Poručnice je živnostnice. Je nejčastěji zmiňována ve spojitosti s konflikty, které dle Evy byly hlavně kvůli jejím přehnaným nárokům a neadekvátním reakcím: „Tak třeba, že jsem přišla jenom o minutu pozdě. A byla třetí světová válka. Nebo když jsem prostě nechtěla udělat něco hnedka, tak jsme se s mamou chytly.“ Jako problém Eva vnímala i to, že matka o konfliktech a problémech Evy informovala širší veřejnost, a to za její přítomnosti: „Třeba mama buď začala něco, co prostě já. Nebo na oslavách, když byly nějaký rodinný sešlosti, tak jedinej, kdo se tam řešil, jsem byla já a moje problémy.“ Vnímá poručnici značně kriticky a přisuzuje jí podíl na vzniku konfliktů mezi nimi.

OTEC: Poručník pracuje jako živnostník. Eva jej v průběhu rozhovoru téměř nezmiňuje. Vnímá jej spíše jako klidnou osobu s tendencí mírnit konflikty ve chvílích, kdy přestoupí určitou hranici: „Jako taťka je na straně mamy. On se do toho moc nezapojuje, ale když už je toho moc, tak se do toho zapojí. Ale spíš mama, a táta je jakoby uklidňující přístroj.“

TECHNOLOGIE: Na mobilu je online celý den. Značnou část dne tráví i u počítače. Sama se blíže o technologiích nevyjadřovala.

POBYT: Po nástupu byla Eva málo komunikativní. Odpovídala vyhýbavě a neurčitě. Když mluvila ve skupině, přeskakoval jí hlas a třásla se. Po čase byla přístupnější. Hovořila o sobě v mužském rodě a stylizovala se do této role (chůze, oblékání). I deník si vedla v mužském rodě. Pracovníci i klienti s ní hovořili jako s dívkou. O dívkách hovořila s despektem, zejména pokud o sebe dbaly. Neměla se ráda a připadala si škaředá. Nebyla přístupná kritice, ani pokud byla konstruktivní – kritiku bere jako útok. Více jí vyhovoval neformální tón dospělých než mentorský přístup. To byla ochotna připustit i své nevhodné chování. Byla velmi uzavřená, neochotná mluvit o svých pocitech. Po čase však byla otevřenější, zejména na individuálních konzultacích. Povinnosti si plnila, stejně jako školní přípravu. Chovala se slušně k pracovníkům i k ostatním klientům. Agresivní projevy se v průběhu pobytu nevyskytly. K nově přichozím klientům se chovala vstřícně a přátelsky. Ke konci pobytu nastala obrovská změna, začala o sobě hovořit v ženském rodě a změnilo se i její chování. Ujasnila si svou sexuální identitu a následně začala lépe komunikovat a zvládat konstruktivní kritiku. K chlapcům se chovala ostýchavě, ale dělalo jí radost, pokud se k ní chovali jako k dívce. Při výuce byl zaznamenán obdobný posun. Přípravu si plnila a v hodinách spolupracovala. Byla patrná velká snaha z její strany. Ke konci pobytu byla usměvavější a uvolněnější. Získala třetí pozici.

REFLEXE EVY: Eva uvádí, že před nástupem na psychiatrii byla týden hospitalizovaná v nemocnici kvůli předávkování léky. K předávkování jí vedl konflikt s nejlepší kamarádkou. Pobyt v psychiatrické nemocnici hodnotí jako dobrý, avšak s výhradami vůči terapiím. Byla spokojená s kolektivem. Kriticky se staví k personálu a terapiím, které absolvovala. V psychiatrické nemocnici se poprvé dostala do kontaktu s drogami. Po návratu z psychiatrické léčby začala s užíváním marihuany. V rozhovoru k vlivu léčby na psychiatrii na její chování neuvádí žádné změny, změnil se ale její náhled na život. Následný půlrok byl bez výraznějších potíží. Problém se sebepoškozováním nevnímá jako závažný: „Jo, ale nebylo to tak velké. To bylo takový to povrchový a oni to brali až moc hystericky. A stejně pak jsem vylezla a držela jsem se, že jsem se pokoušela to nedělat, ale furt tam bylo to nutkání.“ Sama říká, že na školní prospěch kašlala od páté třídy a kamarádi ji spíše „stahovali ke dnu“. Svě chování před nástupem do psychiatrické nemocnice hodnotí spíše kladně: „Před tou psychinou, to jsem byla takovej poslušnej, nedá se říct, že poslušnej, ale ten mírnější člověk nebo jak to říct. Nedělala jsem takovej bordel, nic. To jsem šla třeba s kámoškou se tak projít.“ V léčebně si našla přítelkyni. Sama říká, že je jinak orientovaná: „Tak jakože už od malička jsem byla takhle, nemůžu říct

orientovaná. Ale víc mě prostě přitahovaly holky a byla jsem víc v kolektivu s klukama a všechno. A pak v těch dvanácti nebo třinácti.“ Vzápětí dodává: „No, já se spíš teďka hledám. Že já se možná chcu přeoperovat, ale nevím to ještě na sto procent. Tak padesát na padesát.“ Léky užívá nepravidelně a snaží se je tajně vysazovat. Rodinou atmosféru po návratu z psychiatrické nemocnice vnímala jako klidnější: „Bylo to lepší, než je to teď. V té době jsme se tolik nehádali, nebyly kvůli každé blbosti takové rozpory, nebili mě tolik.“ Potíže se dle ní objevily s nástupem na učňák: „Tam prostě internát, chlast, všechno, kašlání na školu, poznámky a tak.“ Vztahy s rodinou před prvním nástupem hodnotí jako napjaté s každodenními hádkami. Při druhém pobytu se sama vnímá jako „dost nervní osobu“. Blíže k tomu uvádí: „Chytám raple a takové...“ V takových situacích v domácím prostředí rozbíjela věci. Ve srovnání s ostatními klienty se vnímá jako více problematická. Nepředpokládá, že by jí druhý pobyt ve středisku měl pomoci. „No. Vím, že tady mi chtěou pomoc, ale vím, že mi to nepomůže, že jak vyjdu, tak to bude stejný. Aspoň z těch předešlých pobytů, co jsem byla, to bylo úplně to samý. Sice jsem byla nějaký ten půlrok, nějaký ty dny v pohodě, ale pak to šlo zpátky.“ Sama však vnímá, že má nízké sebevědomí a byť se jí moc nechce, přemýšlí nad změnou svého života.

HSPQ dotazník

Eva dosáhla nižšího faktorového skóru uzavřenosti. Jedná s odstupem, je vážnější. Takto působila i během rozhovoru. Vyznačuje se citovou nestálostí, snadno se rozzuří a vyhýbá se zodpovědnosti. Dostává se do sporu a do problémů. Vyšší skór dosahuje u vznětlivosti. Je vzrušivá a vykazuje mnoho neurotických příznaků. Faktor poddajnosti svědčí spíše o závislosti a přizpůsobivosti okolí. Svévolnost dále naznačuje souvislost s lhaním, vychloubáním se, krádežemi, ničením věcí, porušování pravidel a záchvaty vzteku. Eva směřuje k družné aktivitě, tedy spíše podniká věci společně s ostatními než sama. Vysokého skóru dosahuje u úzkostné sebenejistoty, což dokazuje její úzkostný projev, náladovost a potřeba povzbuzování v průběhu pobytu ve středisku. Skór u nedostatku sebevlády hovoří o neschopnosti ovládat se. Působí spíše nevychovaným dojmem a špatnou vnitřní sladěností. Jako jediná z respondentů dosáhla vysokého skóru pro pudové napětí, což může v jejím případě odrážet dráždivost v případě, že ji rodiče kárají za nepořádek. Nejvyššího skóru dosáhla u úzkostnosti a nižší u společenské introverze.

8.1.7 Zdenka

Zdenka má čtrnáct let a dochází na základní školu. Posledních osm let byla v péči otce. V minulosti otec kontaktoval OSPOD kvůli Zdenčinu záškoláctví a nerespektování autorit. Nyní kontaktovala OSPOD matka Zdenky v souvislosti se současným chováním a kvůli navázání sexuálního vztahu nezletilé dcery se zletilým chlapcem. Otec s přítelkyní a matkou po dohodě s kurátorem iniciovali pobyt ve středisku. Před koncem prvního pobytu byla svolána případová komise, která rozhodla o prodloužení pobytu o jeden měsíc. Po skončení pobytu bude Zdenka bydlet u matky.

RODINA: Zdenka se narodila svým rodičům do úplné rodiny. Před lety se matka se dvěma dcerami a Zdenkou odstěhovala. Pro časté neshody s přítelem matky chtěla dívka jít bydlet k otci. Opakovaně se stěhovala. Nejprve se svou matkou a poté, když byla v péči otce, i několikrát s ním. Poslední tři roky žije v jednom městě. Matka má z nového vztahu syna. Otec je ženatý a se ženou má další dceru. Se sourozenci Zdenka nemá konflikty, ale na nejmladší sestru žárlí. Rodina je na střední ekonomické úrovni.

ŠKOLA: V průběhu třetí a čtvrté třídy docházela k psychologovi kvůli nevhodnému chování ve škole a neplnění školních povinností. Připouští, že v minulosti byla opakovaně za školou. Před nástupem na pobyt zmiňuje opět neplnění školních povinností, drzost vůči učitelům a nečinnost ve vyučování. Zhoršil se i její prospěch. Zhoršení dává na vrub potížím s přítelem (opakovaně ji podvedl), na které musela myslet a nesoustředila se na výuku. Uvádí, že ve škole měla ráda několik předmětů a se spolužáky od sedmé třídy vycházela dobře. Do té doby se jí měli spolužáci posmívat. Cestu do školy a přesuny v rámci ní si zpestřovala kouřením cigaret. Z dokumentace i z rozhovoru vyplynulo, že Zdena byla šikanována dvěma spolužáky, kteří se jí posmívali. Toto řešil i OSPOD. Šikana v současnosti nepokračuje. Učitelé si stěžovali na její chování vůči učitelům a na používání mobilu ve vyučování.

PŘÁTELE: Přátele měla Zdena ve vedlejší vesnici, kam každodenně dojížděla. Popisuje je jako uživatele marihuany, kteří byli starší než ona, pili alkohol a byli „drsní“. Našla si mezi nimi i přítele. „... prodával éčka a trávu...“ V této komunitě si našla i svého druhého přítele, který se s ní před nástupem na pobyt rozešel, našel si novou dívku (dnes řešen pro opakované pohlavní zneužití). S ním našla další přátele. „On měl taky fajn kamarády a seznámili jsme se na chlastače“. Nyní má v místě bydliště matky nového kamaráda, hovoří o něm jako o nejlepším kamarádovi a cení si na něm zejména to, že nepije alkohol,

neužívá drogy a je jí oporou. Otec její přátele označuje za „grázly, od kterých pochytila nadávky a držkování“.

VOLNÝ ČAS: Všechny volný čas před nástupem na pobyt trávila se svým přítelem a jeho partou kamarádů. S přítelem se občas dívala na filmy nebo se procházeli. Společně pak s přáteli trávili čas venku na parkovišti, kde kouřili cigarety. Když byla malá, chodila do hasičského kroužku a hrála fotbal

DŮVODY POBYTU: Hlavním důvodem pobytu je nerespektování autorit, a to zejména otce s jeho přítelkyní. Významným okamžikem pro umístění Zdenky do střediska bylo zjištění, že ve svých čtrnácti letech navázala sexuální vztah se zletilým chlapcem. O této skutečnosti informovala Zdenka nejprve přítelkyni otce a následně i jeho. Na nátlak matky byla následně situace řešena prostřednictvím kurátora. Dalším důvodem pro umístění ve středisku je i Zdenčino kouření cigaret. S otcem se snažila manipulovat a v takových případech se uchýlovala i ke lžím.

MATKA: Matka žije s dalšími dvěma dcerami s novým přítelem v jiném městě. Z jejich vztahu pochází i bratr Zdenky. V současné době je matka na mateřské dovolené. Po pobytu se Zdenka stěhuje k ní. K tomuto rozhodnutí došlo v rámci svolané „komise“ za účasti otce, jeho přítelkyně a pracovníků střediska. Zdenka hovoří o matce jako o „mamince“. V době, kdy byla v péči otce, s ní byla v telefonickém kontaktu a navštěvovala ji. V případě neshod s otcem ji kontaktovala: „A vždycky, když mě taťka zbil, tak jsem hned psala mamce, mamí táta mě zase zbil.“ Tento kontakt využívala jako jistou formu manipulace s rodiči. Z dokumentace vyplývá, že i vůči matce se Zdenka chová vulgárně a nerespektuje ji.

OTEC: Otec pracuje jako řemeslník a má dvě zaměstnání. Zdenka je osm let v jeho výhradní péči. Otec je rok ženatý a zhruba dva roky se ženou žije. Mají společnou dceru. V minulosti měl několik partnerských vztahů. Zdenka vztah popisuje jako velmi blízký a harmonický do doby, než si otec začal hledat přítelkyni: „A on mě měl strašně rád a já jeho taky a žili jsme spolu sami a byli jsme spolu šťastní. Prostě jako táta a dcera.“ Sama připouští, že byla zvyklá otce ovládat a manipulovat s ním. Má za to, že otec protežuje přítelkyni a jejich společnou dceru a Zdence nevěnuje čas ani pozornost: „Protože on všechno dává jí, a mně se nesnaží dát nic. Všecko jí a jejímu děčku!“ Dle Zdenky otec musí jednat dle přání přítelkyně: „Ona mu navrhla, nebo mu výslovně řekla, že se mě musí vzdát i dvou sester taky... Táta je jak pes, skáče, jak ona píská.“ K otci uvádí, že ji často

bil obouvákem na boty. Proto mu důležité či ožehavé informace sdělovala, když přišel z práce a byl unavený. Současný vztah s otcem vnímá jako problematický, z čehož viní otcovu přítelkyni.

TECHNOLOGIE: Technologie, zejména mobil, je nedílnou součástí Zdenčina života. Odhaduje, že je online šest hodin denně. Mobilem volá a píše si s přáteli. Pokud je ale vyzvána, aby mobil odložila a šla se věnovat jiné činnosti, poslechne bez řečí. Ven si telefon nebrává – bojí se možné ztráty nebo odcizení. Notebook užívá výjimečně, má pomalé připojení. Na technologiích si dále prohlíží fotky, poslouchá muziku, je na sociálních sítích (Facebook, Instragram). Občas si prochází novinky a různé zprávy.

POBYT: Od začátku pobytu byla Zdena velmi komunikativní. Ještě během prvního dne se spřátelila s ostatními klienty. Ani v kontaktu s dospělými nebyla stydlivá. V projevu byla kritická a nacházela na druhých chyby. Radila ostatním a hlučně je napomínala. Pokud se jí ale něco nelíbilo, byla naštvaná nebo zvyšovala hlas, dohadovala se a byla drzá. Projevuje se jako vůdčí osoba, aktivit se účastní. Nechá se lehce rozhodit, při řešení sporů volí nevhodné strategie. Mladší klienty měla tendenci vychovávat. Je citlivá, emotivní a nechá se „rozhodit“ zejména ve chvílích, kdy se cítí být nepřijatá. Je znát, že je vnitřně velmi nejistá a má nižší sebevědomí. Velmi potřebuje podporu, ocenění, stanovení hranic a vyžadování plnění pravidel, protože má tendenci pravidla obcházet. Obdobně má tendenci manipulovat. Také někdy vzbuzovala pozornost dvojsmysly se sexuálním podtextem. Při výuce měla tendenci vykřikovat. Nebyla zvyklá učit se a připravovat. Nevyužívala dostatečně své schopnosti. Byla impulzivní, emočně rozkolísaná. Vykazuje verbální, fyzickou i nepřímou agresí. Je přecitlivělá na svou osobu – i neutrální podněty si vztahuje k sobě. Své povinnosti se snažila plnit. Bavily ji volnočasové aktivity. Nejvíce se zlepšila v respektování stanovených pravidel a částečně získala náhled na své chování. Přetrvávají potíže ve zvládnutí emocí a strategiemi získávání si pozornosti nevhodným způsobem. Došlo ke zmírnění její kritičnosti. Je však třeba podporovat její zdravé sebevědomí. V průběhu pobytu nedošlo k významnějšímu porušení pravidel. V průběhu pobytu došlo ke zlepšení plnění povinností a respektování pravidel.

REFLEXE ZDENKY: Za důvody, které vedly k umístění na pobyt, označuje nerespektování autority otcovy přítelkyně, pozdní příchody domů a neplnění povinností. Situace vyvrcholila, když došlo k pohlavnímu styku s jejím přítelem (již zletilým). Zdenka potvrzuje, že o této skutečnosti informovala otcovu přítelkyni a otce. Otec jí však přislíbil, že o situaci pomlčí. Při dalším konfliktu se Zdenkou ale informaci předal i matce. Ta

oslovila kurátora a věc se začala řešit. Dle Zdenky na jejím umístění na pobyt může z velké části otcova přítelkyně, která si s otcem chtěla vybudovat novou rodinu bez Zdenky: „... ona si s ním chce založit novou rodinu a její rodina je pro ni důležitější než já. A že oni začínají novou rodinu. A nový život.“ Doma se cítila být „utlačovaná“ a pod velkým tlakem otcovy přítelkyně, která ji v nepřítomnosti otce dávala najevo, že by se měla vrátit k matce. O svém umístění na pobyt byla předem srozuměna, nevěděla však, co ji čeká a byla plná obav. První týden pobytu plakala, oporu našla v další klientce.

Zdenka se cítí ukřivděná. Má za to, že se na pobyt přišla „napravit“, místo toho ji ale otcova přítelkyně „vypakoval z baráku“. V duchu křivdy a zrady ze strany otce a jeho přítelkyně se nese celý rozhovor. Vliv pobytu pozoruje na svém chování a říká: „Já na sobě vidím, že jsem se změnila a hodně lidí tady říká, že jsem udělala hodně velké pokroky.“ Dále rovněž zmiňuje zlepšení školního prospěchu na dvojky a trojky, zejména v angličtině, kde jí hrozila pětka. „Takže mi ten pobyt hodně pomohl.“ Konkrétně popisuje změnu svého chování k mladším dětem, které v minulosti provokovala a následně se nad ně povyšovala. Je schopná lépe ovládat své chování a korigovat hlasité projevy. Změnil se její postoj k otci a uvědomila si hodnotu, jakou pro ni představuje matka. Má za to, že již lépe zvládá konfliktní situace, při nichž v minulosti reagovala hlasitým křikem. Za své silné stránky považuje, že je trpělivá a nápomocná. Naopak vidí, že je pomstychtivá a má tendenci druhým lidem zlé oplácet zlem. Ve srovnání s ostatními klienty se vnímá jako hlučnější a má za to, že si více než ostatní váží své rodiny. Říká, že má ráda své rodiče i sourozence a babičku. Druhý pobyt, respektive jeho prodloužení, ji nepotěšil. Říká, že jej dostala jen z toho důvodu, že ji nechtěli doma. Při přemítání o svém životě se nevěnuje minulosti, ale zaměřuje se na současnost a na to, co teprve bude.

HSPQ dotazník

Zdenka dosahuje vyššího skóru u bezprostřednosti. V jejím chování je patrná emoční nestabilita a v myšlení se projevuje zřejmý citový nádech. Má zájem o lidi kolem sebe. Poměrně snadno se přizpůsobuje, což se projevilo již první den pobytu – rychle se začlenila do kolektivu a navázala přátelství se svou spolubydlící. Je citově nestálá. Odráží to i fakt, že je pro ni téměř nemožné být zticha a ovládnout se. Potíže se objevují i při dodržování pravidel, zejména pokud nejsou jasně vymezena. Dívka má tendence pravidla obcházet nebo překračovat stanovené hranice. Vyšší hodnoty dosáhla u nadšenosti. Projevuje se to její hlučnou hovorností a tendencí rychle a pohotově reagovat. Tomu nasvědčuje skór u smělosti, který ukazuje na ochotu seznamovat se s lidmi, potvrzuje

i Zdenčin aktivní zájmem o opačné pohlaví. Zdenka se někdy projevuje necitlivě vůči ostatním, a to zejména ve chvílích, kdy někoho kritizuje. Zdenka je osobou směřující k citové choulostivosti. Je netrpělivá a náročná na city a na pozornost. Je jednoznačně závislá a má tendenci jednat na základě intuice a dožadovat se pozornosti, a to i nevhodným způsobem, například lhaním. Velmi nízkého skóru nabyla v závislosti na druhých. U Zdenky se toto projevuje v její ochotě přizpůsobovat postoje druhým, což dokládá i její ochota držet krok s partou jejího přítele. Výsledek u nedostatku sebevlády potvrzuje Zdenčinu neschopnost ovládat se. Nízkého skóru dosahuje ve společenské introverzi a oddanosti.

8.1.8 Igor

Igor má patnáct let a navštěvuje základní školu. K prvnímu pobytu byl přijat po konzultaci kurátora s matkou. Druhý pobyt podpořil psycholog střediska. Oba pobyty se odehrály v témže roce. Jako důvody pobytu jsou uvedeny nerespektování autorit a závislost na mobilu.

RODINA: Igor je původem cizinec z východního slovanského státu. Do Česka se rodina přistěhovala před Igorovými šestými narozeninami. Nejprve bydleli celá rodina na vesnici, společně s otcem. Matka při konzultaci uvedla, že Igor otce nemá a o výchovu se vždy starala jen ona. Nebyli uvedeni ani žádní sourozenci. Nyní žije Igor společně s matkou na ubytovně ve městě. Ekonomická úroveň rodiny je spíše nižší. Matka i Igor byli skoupí na informace. Bližší informace o rodině nejsou součástí dokumentace, ani nebyly sděleny v průběhu rozhovoru.

ŠKOLA: Igor má za sebou jeden přestup mezi základními školami, jelikož se stěhovali z vesnice do města. Na prvním stupni měl jedničky a dvojky a žádné výchovné problémy. Ke zhoršení došlo po přesunu na novou školu, kde nastoupil na druhý stupeň. Do školy nechodí rád, vnímá ji jako povinnost. Ke známkám pouze říká „nic moc“.

PŘÁTELE: Hovoří o sobě jako o přátelské osobě, která nemá potíže s navazováním vztahů. Přátele měl Igor i ve škole: „Jako vždycky jsem se hodně bavil s lidma, měl jsem hodně kamarádů,“ ale jejich společnost nevyhledával, dodává. Raději se baví s lidmi, se kterými sdílí svůj koníček, kterým je parkour. O svých přátelích nechce uvádět bližší informace.

VOLNÝ ČAS: Ve volném čase chodí s kamarády ven a skáče parkour. Domů se vrací až večer. Je-li doma, tráví čas na mobilu. Jiné volnočasové aktivity v současnosti nemá. V minulosti se věnoval atletice a stolnímu tenisu.

DŮVODY POBYTU: K prvnímu pobytu nastoupil po konzultaci matky s kurátorem. Důvodem byly výchovné problémy. Igor nebyl ochoten respektovat autoritu matky, ani autoritu vyučujících. Jeho chování se zhoršovalo – od verbální agrese začal přecházet k agresi fyzické. V dané době došlo k incidentu ve škole, kdy Igor požil prášek k tlumení depresivních stavů za účelem navození euforie. Tento prášek do školy přinesl jiný spolužák. Věc řešila Policie ČR. Po prvním pobytu se Igorovo chování zlepšilo pouze na několik dnů. Opět se začal k matce chovat hrubě. Když byl doma, trávil veškerý čas na mobilu, a to i dlouho do noci. Ráno byl nevyspalý, na což upozorňovala i učitelka. V hodinách trávil čas také na telefonu. Když mu jej učitelka chtěla zabavit, měl si stoupnout do dveří a říct: „... no a co teď uděláte?!“ Když mu matka chtěla mobil vzít, byl slovně agresivní, vulgárně jí nadával a jednou do ní i žduchl. Když únavou usnul a matka mu mobil vzala, rozkopala jí dveře do pokoje.

MATKA: Igora do střediska přivedla matka. Je dvakrát rozvedená. V současné době je v evidenci úřadu práce. Igora baví parkour, ale matka mu tento koníček zakazuje, neboť se o chlapce bojí. Igor svůj vztah k matce nijak nespécifikuje, neuvádí ani bližší informace o ní samotné. Vůči ní se ale Igor projevuje slovně a ojediněle i fyzicky agresivně.

OTEC: O otci se Igor v průběhu rozhovoru nezmínil ani jednou. Z dokumentace pouze vyplývá, že veškerou výchovu a péči o Igora zajišťovala a zajišťuje matka.

TECHNOLOGIE: Igor je na mobilu online po celý den. Je-li doma, věnuje mobilu skoro všechnu čas. Dívá se na Instagram. Je-li venku, tak se jen rychle podívá na mobil a věnuje se jiným činnostem. Občas telefon používá pro natáčení videa a děláni fotek, která následně doma upravuje. Počítač nepoužívá vůbec.

POBYT: Během pobytu byl Igor aktivní, pracovitý a cílevědomý. V kontaktu nebyl ostýchavý, ale hlídal si, které informace o sobě řekne. Raději se bavil se staršími klienty nebo s pracovníky. Sám aktivně kontakt s klienty nevyhledával. Byl ale ochoten bavit se s každým. Nedělalo mu problém někomu pomoci. V kontaktu s pracovníky někdy neodhadl míru a byl příliš neomalený. Své povinnosti si plnil a neměl větší problémy s dodržováním stanovených pravidel. Pokud se Igorovi něco nelíbilo, dával to bez obalu najevo. Někdy byl tvrdohlavý a činilo mu potíže přijímat něco, co se mu nelíbí nebo s čím

nesouhlasí. Ve výuce byl soustředěný a byl schopen samostatné práce. Přípravu si plnil. Během druhého pobytu byl o poznání komunikativnější a otevřenější. K dospělým se choval slušně. K mladším klientům se choval neobjektivně kriticky a chvílemi špatně snášel jejich projevy, což jim slovně dával najevo. Přetrvávala u něj tvrdohlavost a neústupnost. Sám si chce určovat, co bude respektovat. Nerozlišuje mezi svou rolí dospívajícího a rolí dospělého. Igorovi svědčí vyčerpání sportovními aktivitami. V průběhu pobytu u něj nedošlo k vážnějšímu porušení pravidel a dosáhl třetí pozice.

REFLEXE IGORA: V průběhu rozhovoru odpovídal úsporně. Na některé otázky nechtěl odpovídat vůbec. Například odmítl uvést konkrétní důvod, který vedl k jeho umístění na pobyt. Zmínil jen, že se jednalo o „problém ve škole“. Ačkoliv věděl, že informace budou získány z dokumentace, přesto v osobním rozhovoru nechtěl být konkrétnější. Problémy s chováním neguje. V domácím prostředí převládaly konflikty s matkou. K těm docházelo večer, když se vracel z parkouru. K vlivu prvního pobytu nejprve uvádí, že mu nepomohl vůbec a vzápětí dodává: „Mně to přišlo jako taková ztráta času, a potom jsem si uvědomil, že mi to něco dalo, ale ne to, co jsem chtěl.“ Očekával velkou změnu ve svém životě, ale s ohledem na to, že kromě ojedinělého problému ve škole a hádkám s matkou, jimž nepřikládal váhu, k dramatické změně jeho osobnosti nedošlo. Na krátkou dobu po pobytu klesla dle Igora frekvence hádek s matkou. O druhém pobytu se dozvěděl dva dny před nástupem. I tento pobyt považuje za velkou ztrátu času, neboť tento čas mohl věnovat intenzivní práci na zlepšování technik v parkouru. Důvod druhého pobytu mu sdělil vychovatel. Měla jím být závislost na mobilu, což Igor odmítá. Přiznává však, že je online stále. Říká, že sám jako důvod pobytu považuje již zmiňované hádky s matkou, za které nese zodpovědnost spíše ona. Jediné, v čem mu dle něj druhý pobyt pomohl, bylo to, že se naučil přizpůsobit novému prostředí. Ve srovnání s ostatními klienty se vnímá jako inteligentnější, což se dle něj projevuje mimo jiné v jeho úrovni komunikace. Má za to, že s ním se lidé bez potíží baví, ale s ostatními by se lidé venku ochotně nebavili. Po návratu domů by byl rád, pokud by se zlepšila situace mezi ním a mámou. Změny ve svém chování nepozoruje téměř žádné.

HSPQ dotazník

Igora charakterizuje vyšší skóre u bezprostřednosti. Je společensky přizpůsobivý, což dokládá i jeho poměrně bezproblémová adaptace na pravidla a režim ve středisku. Již nyní má představu u své budoucnosti, v níž se vidí jako profesionál v parkouru. Stejněho skóre dosáhl v citové stálosti. To odpovídá i Igorovu chování v průběhu pobytu, kdy byl klidný

a dokázal se přizpůsobit, je stálý ve svých zájmech. Igor je povětšinou klidný, jeví se jako rozvážený a vytrvalý. Vyšší hodnoty nabývá u průbojnosti. Rád se prosazuje a v projevu je sebevědomý. Tenduje k neposlušnosti a nepoddajnosti. Rád si dělá věci po svém a určuje si, co bude dělat. Nejvyššího skóru dosáhl u nadšenosti, což potvrzuje jeho bezstarostný projev a schopnost přizpůsobit se ostatním. V průběhu pobytu se někdy jevil jako lehkovážný a samolibý s tendencí přestupovat pravidla, což jsou charakteristiky pro znak svévolnosti. Vyšší skór získal také u smělosti, což potvrzuje jeho dobrodružnou povahu, ochotu seznamovat se s novými lidmi, přátelskost, ale zároveň i impulzivnost. Sebedůvěra Igorovi nechybí. Věří si a s klidnou houževnatostí dosahuje svých cílů. Nemá strach a neuvědomuje si případná rizika. Igor si cení uznání od svého okolí, a proto se drží s druhými a jde s módou. Nejvyššího skóru dosáhl u společenské extroverze a vzpurnosti, nejnižší naopak u vyrovnanosti.

8.1.9 Standa

Standa má jedenáct let a navštěvuje pátou třídu základní školy. V minulosti byl na pobytu v psychiatrické léčebně. Jeho pobyt ve středisku výchovné péče doporučil OSPOD. Dochází k pedopsychiatrovi a psychologovi. Má diagnostikováno ADHD a užívá léky. Dále trpí dyslexií a dysortografií. Má potíže s občasným pomočováním. Hlavními důvody pobytu jsou nerespektování autorit a neplnění školních povinností.

RODINA: Standa má staršího bratra, oba se narodili v prvním manželství matky. S bratrem má Standa konflikty. Otec byl ve výkonu trestu odnětí svobody. Výživné nyní platí nepravidelně a ne v plné výši. Otec nyní po intervenci OSPOD projevil zájem kontaktovat syny, ale musela by je matka přivést do místa jeho bydliště. V novém vztahu matky se následně narodila sestra. Tohoto partnera, se kterým se matka rozešla, Standa oslovuje: „Tati.“ V péči se o sestru střídají matka s bývalým partnerem. V závěru rozhovoru Standa uvedl, že matka posledních pět let žila s novým manželem, který se před jeho nástupem do střediska polil benzínem a zapálil. Důvodem bylo ukončení vztahu ze strany matky. Standa nebyl přítomen incidentu, přišel ve chvíli, kdy na místě byla záchranka, policie a hasiči. Viděl však ohořelé tělo ležet v trávě. Standa uvádí, že nebyl rád, že s nimi nový manžel matky žije. Důvody však nechtěl sdělit. Matka se chce s manželem rozvést.

ŠKOLA: Ve škole se potíže dle Standy objevily už ve třetí třídě a pokračují do současnosti. Po třetí třídě přestoupil na jinou školu a zde se k neplnění školních povinností přidaly i potíže se spolužáky. Cestou do školy se loudá a ve škole je pasivní. „Si stavím sněhuláka

v zimě. A někdy, když jdu do školy, tak přes cestu, aby ho srazilo auto. A pak ještě ve škole si nedělám nic, flákám se a tak.“ Připouští, že ve škole mluví vulgárně, za což od učitelky dostal facku: „Jo, měl jsem modřinu tři dny.“ Ve škole se nezapojuje do skupinových činností, rád baví třídu „opičkami“. Pravidelně dostává důtky za zapomínání. V určitých situacích dělá zvláštní pohyby a vydává zvuky. Někteří spolužáci se Standovi posmívají a dělají mu naschvály. Spolužáci špatně mluví o jeho mámě, a to mu vadí. Jednou mu také pomohli papuče. Tato skutečnost byla sdělena třídní učitelce matkou. Učitelka situaci ale údajně neřešila. Standa se má v budoucnu vrátit do původní školy a tam pokračovat ve školní docházce.

PŘÁTELÉ: Přátel měl Standa v původní škole hodně. Uvádí, že téměř celou třídu. Výjimkou byli čtyři chlapci, kteří tvořili partu a posmívali se Standově kamarádce kvůli jejímu postižení. V nové škole má jen dva kamarády. Ostatní spolužáci se mu spíše posmívají. Přátele měl i mimo školu, s nimi povětšinou hrál hry.

VOLNÝ ČAS: Po školním vyučování se s kamarády věnuje sportovním hrám, které jmenoval: „... florbal, basketbal, někdy i fotbal, tenis, badminton, hokej.“ Dále ve volném čase chodí ke svému kamarádovi, kde hrají počítačové hry: „A nebo v tom volným čase hraju na PlayStatione nebo na tabletě třeba, nebo telefoně.“ Dále rád maluje a tvoří. Navštěvoval kroužek hasičů a chodí rovněž do mysliveckého kroužku. Dostane-li se do kontaktu se zvířaty, má tendenci je dráždit (honí kuřata palicí, ničí vlašťovčí hnízda atd.).

DŮVODY POBYTU: Hlavními důvody pobytu jsou neplnění školních povinností, pasivita ve vyučování a slabá domácí školní příprava. Bez pomoci není schopen udělat domácí úkoly. Schovává žákovskou knížku před matkou i ve škole před učitelkou. Standa má také tendenci se toulat (do školy, ze školy, z kroužků). Důvod toulání odmítá Standa matce sdělit, uvádí je ale ve středisku a ve škole. Údajně je to kvůli staršímu bratrovi, který je doma bije. Dalším důvodem je nerespektování autorit. K autoritám není Standa drzý, ale neposlouchá je. K matce se chová slušně, ale neplní jí zadané úkoly.

MATKA: Standa uvádí, že s matkou nemá žádné konflikty. Je patrný jeho respekt k matce a neodvažuje si stěžovat na tresty od učitelů, neboť by to řešila „jiným způsobem“, což Standa dále upřesňuje: „Tak jak za jejích let, říkala, že to bude řešit. Že když ve škole dostali a přišli si stěžovat, tak dostali ještě víc.“ Výchova matky je spíše mírná či nedůsledná. Společná výchova s manželem byla nejednotná a promítal se do ní i nefunkční vztah manželů.

OTEC: Vlastního otce Standa nezná: „Vůbec, já jsem se s ním neviděl od narození.“ S otcem (bývalým manželem matky) je v kontaktu prostřednictvím sociálních sítí. Se současným manželem matky neměl dobrý vztah. Je rád, že už s nimi nebydlí.

TECHNOLOGIE: Z technologií, které Standa používá, jmenoval mobil, počítač, tablet a PlayStation. Uvádí, že na počítači tráví méně času. Obvykle jej má zakázaný, protože si neplní domácí úkoly. Jeden den v týdnu, obvykle v sobotu, může být na počítači celý den. Kromě her si pouští písničky na Youtube. Na mobilu hraje hry, ale ne online z důvodu omezených dat.

POBYT: Po příchodu na pobyt byl Standa klidný, spolupracující, avšak nesoustředěný. Povinnosti si nechtěl plnit do chvíle, než mu s nimi někdo z dospělých pomohl. Chtěl, aby se mu někdo věnoval. Pokud neměl pozornost, odmítal úkoly plnit. Dělal jen to, co uznal za vhodné, a je proto nutné jej napomínat a povzbuzovat. Má tendenci se úkolům a povinnostem vyhýbat. Standa je skromný a rád se o cokoli rozdělí. Jeho chování je mírné, k lidem se chová příjemně. K ostatním se nikdy nechoval agresivně. Ve skupině se choval k ostatním přátelsky. Rád se zapojoval do her a jiných společných aktivit. Postupem času se jeho přístup k povinnostem zlepšil, ke konci pobytu ale začal polevovat. Vnitřní řád byl schopen až na drobné přestupky dodržovat. Ve výuce byl ukázněný a nevyrušoval. Plnění zadaných úkolů bylo třeba kontrolovat, vyžadoval, aby se mu někdo věnoval.

REFLEXE STANDY: Jako důvody svého pobytu v léčebně uvádí nevhodné chování ve škole, zejména odmítnutí a pozdní příchody. V léčebně strávil necelé tři měsíce. Dle Standy iniciovala pobyt v léčebně škola a maminka. Ve škole reagoval na hloupé poznámky svých spolužáků a na přezdívky, které mu dávali, tak, že se „rozjel“. Celkově své chování shrnuje: „Provokoval jsem, bitky, jo a ještě vyrušování, a že jsem se několikrát otáčel v hodině“. Na pobytu se Standovi líbilo. Pochvaloval si možnost být s kamarády a hrát ping pong. Velkou oporou mu v průběhu byla jeho kamarádka, o které říká, že byla hodná a pomáhala mu s úkoly. Pobyt tam hodnotí spíše jako účinný. Říká: „Jakože jsem se víc uklidnil a dělal jsem si víc úkoly...“ Potíže s chováním, zejména bitky se spolužáky, přetrvávaly. Přiznává, že se bije i se svým bratrem, přičemž důvodem bitek jsou provokace jak ze strany bratra, tak ze strany jeho samotného. Atmosféru doma popisuje jako dobrou. Říká, že se mu doma občas stala nehoda. Blíže nechce říct, o co se jedná. Dobu, po kterou se následně zlepšilo jeho chování, odhaduje na tři měsíce. O nástupu do střediska věděl Standa dopředu. Jako důvody pobytu uvádí: „Mě sem poslali kvůli škole a kvůli úkolům a kvůli tomu, že jsem mlátil kamarády za ty přezdívky.“ Pobyt ve středisku hodnotí jako

přísnější než v léčebně, kde mohl být o víkendu na návštěvě doma a mohl si brát bez dovolení své sladkosti. Standa si o sobě myslí, že je líný. Na dotaz, co má rád, říká, že svou dívku. Říká o ní, že je hodná a „nadává mu“, protože tráví čas na pobytu a není s ní. Tuto slečnu Standa vnímá jako svou největší motivaci, aby se zpět na pobyt již nedostal. „Však já jak se sbalím, tak se sem nikdy nevrátím.“ Vnímá pozitivní dopad pobytu ve středisku na své chování a pozoruje u sebe změny.

HSPQ dotazník

Z nezjištěných důvodů nebyl HSPQ dotazník součástí chlapcovy dokumentace.

8.1.10 Dušan

Dušan má třináct let a navštěvuje osmou třídu běžné základní školy. Má diagnostikováno ADHD. Dochází k pedopsychiatrovi a užívá léky. Důvody pro pobyt jsou nerespektování autorit a držení marihuany ve škole.

RODINA: Dušan žije v úplné rodině společně se svými třemi sourozenci: dvěma staršími a jednou mladší sestrou. Rodiče nejsou sezdaní. Rodina bydlí v domě, kam se před nedávnem nastěhovali z menšího do o něco většího industriálního města. Se sourozenci vychází Dušan dobře. V širší rodině je u několika osob výskyt abúzu alkoholu.

ŠKOLA: Ve škole měl Dušan potíže od první třídy, kdy si učitel stěžoval na nesoustředěnost, vyrušování a zapomínání. Dostával napomenutí a důtky. Třídní učitelka měla s Dušanem opakovaně potíže a před třídou měla říct, aby otevřeli okno a Dušan jim tam nesmrděl. Od poloviny sedmé třídy přestoupil na jinou školu. Tam však opakoval ročník (opravoval dva předměty, v jednom neuspěl). Nezapisuje si domácí úkoly a nechce si dělat domácí přípravu. Na této škole se paní ředitelka při řešení problémů s Dušanem a jeho matkou měla vyjádřit, že už chápe, po kom má Dušan takové chování. O budoucím povolání zatím Dušan nepřemýšlí. Říká, že do školy chodí rád, a to kvůli svým přátelům.

PŘÁTELÉ: Při popisu svých přátel, upozorňoval zejména na ty okolnosti, které měly negativní vliv na Dušanovo chování. „Ono je to tak, že když je v té partě strašně moc lidí, kteří hulí trávu, chlastaj, to jsou takový lidi, co prostě ne že bez života, ale prostě takový ti lidi, co hulí trávu a chlastaj a já jsem se mezi ně začlenil a začal jsem hulit trávu, ale do toho chlastu jsem se nepřidal.“ Je si vědom své neschopnosti odolat tlaku většiny a přiznává, že si bude do budoucna muset najít jiné kamarády.

VOLNÝ ČAS: Ještě před rokem se věnoval několikrát týdně fotbalu. Nyní jezdí na koloběžce a věnuje se parkouru. Značnou část svého volného času tráví s již zmíněnou partou, se kterou kouří marihuanu. Je-li v kolektivu spolužáků, tak si venku „něco zahrají“. Preferuje sport, míčové hry a týmové hry obecně.

DŮVODY POBYTU: Ve škole si často stěžovali na vyrušování v hodinách a neplnění domácích úkolů. Má špatný prospěch. K autoritám je drzý, ale není vulgární. Ke konfliktům doma dochází spíše mezi ním a otcem. Měl potíže s opakovanými pozdními příchody domů, jelikož se chtěl vyrovnat svým starším kamarádům, kteří mohli být venku déle. Je emočně labilní se sklony k výbušnosti. Je podezření na ojedinělé požití alkoholu, po kterém měl být Dušan agresivní a matce říct: „Chcípni na rakovinu!“ Matka se domnívá, že vyzkoušel cigarety. Před časem u něj bylo ve škole nalezeno sušené konopí.

MATKA: Matka má středoškolské vzdělání a je zaměstnaná. Do střediska Dušana přivedla ona. A byla to matka, kdo s Dušanem řešil veškeré problémy ve škole a následně i s pracovníkem OSPOD. Dušan se o matce vyjadřuje pěkně. Říká, že s ní nemá žádné konflikty. Ve výchově je spíše nedůsledná. Případné zákazy předčasně ruší a vychází Dušanovi vstříc.

OTEC: Otec má základní vzdělání a pracuje v dělnické profesi. Donedávna s ním míval Dušan konflikty. Sám Dušan říká, že ke konfliktům docházelo proto, že jsou s otcem stejné povahy. Společně se dohodli, že se již nebudou hádat. Otec je při výchově důsledný, ale ne vždy jednotný s matkou.

TECHNOLOGIE: Dušan je celý den online skrze mobilní telefon. Mobil používá zejména k domlouvání se s kamarády. Průměrně tři hodiny denně, a to ve večerních hodinách, tráví čas na Xboxu, kde hraje hry. Následně se dívá na film na počítači nebo na mobilu. Rodiče využívají zabavení mobilu jako formu trestu. Každý z rodičů však zabavuje mobil na jiný časový interval a ne vždy tento časový limit dodrží.

POBYT: Od začátku pobytu byl Dušan komunikativní, příjemný a ochotný. Ihned zapadl mezi klienty a působil na ně motivačně. Sám navrhoval aktivity, které mohou ve volném čase společně dělat. Mezi klienty měl přirozenou autoritu. S dospělými spolupracoval, dobře přijímal kritiku. Sám se doptával, co má na sobě změnit, co zlepšit a jak na to. Zadané úkoly si plnil, ale ve chvíli, kdy měl možnost se svým povinnostem vyhnout. Má velmi dobrou sebereflexi a ví, kdy se nechová dobře. Není vůdčí osobností a spíše se ve skupině přidává k ostatním. Jeho slabou stránkou je lehká ovlivnitelnost, a proto je důležité

ke komu, respektive k jaké skupině se přidá. Chybí mu výdrž a větší disciplína. Po fyzické stránce je na tom dobře. Ve výuce byl aktivní, plnil si úkoly a brávil si i úkoly navíc. Během pobytu získal čtvrtou, tedy nejvyšší pozici.

REFLEXE DUŠANA: Dušan má za to, že se veškeré jeho potíže objevily až poté, co se s rodinou přestěhovali do nového bydliště: „Tak jsem začal dělat kraviny, byl jsem drzý na rodiče, na učitele a nedělal jsem, co bych prostě měl dělat normálně. Prostě špatné věci.“ Dušan hlavní důvod této změny vidí ve „špatné partě“, do které se po přestěhování do nového bydliště začlenil. Na konzultace do střediska začal docházet po incidentu ve škole, kdy u něj byla nalezena marihuana. Přiznává, že ji měl pro svou potřebu a že si občas zakouří. Občas blíže specifikuje: „... spíš jen o víkendu. Jednu, že jsme si dali jen trošku, jinak ne.“ Podobně jako cigarety. Alkohol a jiné drogy neužívá. Říká, že by tak ztratil kontrolu nad svým chováním, a to by nerad. Ke školnímu prospěchu uvádí, že po přestěhování propadl, protože neudělal reparát z českého jazyka. Nynější prospěch vnímá jako dobrý. Přiznává slabší přípravu domácích úkolů. Na dotaz, zda si dělal úkoly, odpověděl: „Tož jak kdy. Někdy doma, někdy ráno ve škole, ale moc jsem si je nedělal.“ Za školu nikdy nechodil. Atmosféru doma hodnotí jako klidnou s občasnými konflikty s otcem. Ty ale v poslední době ustaly. Důvody pobytu ve středisku shrnuje: „Protože rodiče chtěli aj tak celkově, kvůli škole, že jsem nedával pozor a byl jsem drzý na učitele a kvůli té trávě.“ K jeho pobytu nevedly rozepře doma ani nevhodné chování k rodičům. Je si vědom své snadné ovlivnitelnosti a neschopnosti říci ne. Na pobytu mu byli oporou vychovatelé, kteří mu pomáhali korigovat jeho nevhodné chování a dávali mu návody, co a jak dělat jinak. Vliv pozoruje ve zlepšení se v plnění domácích úkolů a vliv pobytu se odráží i ve větším respektu k autoritám. Čas zde věnuje přemýšlení o možnostech zamezení vlivu „špatné party“. Prostřednictvím pobytu si také uvědomil hodnotu, jakou pro něj rodina a zdraví představují. Rád by přestal s užíváním marihuany. V porovnání s ostatními klienty hodnotí své chování jako méně závažné. Na rozdíl od ostatních není vulgární vůči učitelům a neužívá jiné drogy. Cítí, že má ještě na čem pracovat: „Kdyby mi teď dali na výběr jít, nebo tady zůstat, tak bych zůstal, jelikož je ještě hodně věcí nad čím přemýšlet a co změnit.“ Po pobytu by byl rád, kdyby se zlepšil jeho postoj k autoritám, zlepšila se jeho příprava do školy a kdyby se oprostil od zmiňované party.

HSPQ dotazník

Nejnižšího skóru dosáhl u faktoru uzavřenost. Může to souviset s jeho zaměřením na vlastní prožitky a kritický způsob, se kterým ochotně přistupuje k práci na sobě samém.

Dušan je spíše nedůvěřivý a uzavřený, ale je ochoten mluvit o svých potížích. Skór u vysoké krystalické inteligence naznačuje jeho schopnost rychle se učit a jeho oblíbenost jak u vrstevníků, tak u pracovníků. Vysoké hodnoty dosahuje u iritability, ale svou vznětlivost dokáže dobře ovládat. Objevují se u něj neurotické příznaky, což odpovídá i jeho projevům jako okusování nehtů a podobně. Svou průbojnost Dušan dobře ovládá a v sublimované formě přetavuje do dobrých výkonů ve sportu. Při rozhovoru působí Dušan rozumně a příjemně, je však patrná jeho opatrnost a určitá stydlivost, čemuž odpovídá i nižší skór získaný pro plachost. Je citově choulostivý, ve vztahu k druhým se projevuje vlídně, jemně a shovívavě. Jedná spíše na základě citlivé intuice a má bohatou fantazii. Individualistická zdrženlivost se u Dušana projevuje tendencí přemýšlet o svých chybách i o tom, jak se jim vyhnout. Vyšší skór byl zaznamenán u úzkostné sebenejistoty, což odráží Dušanovu citlivost na souhlas či nesouhlas druhých a snahu předejít takovému nesouhlasu přizpůsobením se skupině. Na poli soběstačnosti dosahuje ale vyšší hodnoty, což mu na druhou stranu dává možnost rozhodovat se po svém. Nižší hodnoty nabyl u nízkého pudového napětí. Nejnižší hodnoty dosáhl u společenské introverze a vyšší hodnoty u úzkostnosti.

8.1.11 Libor

Liborovi je patnáct let a dochází do sedmé třídy běžné základní školy. Pobyt ve středisku iniciovala ředitelka dětského domova a kmenová vychovatelka dětského domova v součinnosti s psychologem z jiného střediska. Libor má rozsáhlé zdravotní potíže: pro občasný únik stolice používá plenkové kalhotky, na nehtech na nohou má drátky proti zarůstání nehtů při plísniích, má nadváhu, problémy s klouby, je v péči nefrologa, gastroenterologa, neurologa, očního lékaře a pedopsychiatra. Má diagnostikováno ADHD, mentální retardaci, poruchy učení a dyslálii.

RODINA: Libor má dvojče sestru a dalších šest sourozenců. Do svých šesti let vyrůstal se svými biologickými rodiči, od šesti let žije v dětském domově. Rodiče byli v minulosti zbaveni rodičovské zodpovědnosti vůči Liborovi a jeho dvěma sourozencům. Ti jsou pro své výchovné problémy umístěni v dětském domově se školou. Rodiče si jednou žádali o navrácení práv, když jim Libor v telefonickém rozhovoru sdělil, že na něj v domově pobírají příspěvek šest tisíc korun. Dle informací z dětského domova nemají rodiče o Libora zájem. Sám Libor říká, že je s rodiči v telefonickém kontaktu a občas se vídají. Libor by chtěl bydlet s rodiči a se svými sourozenci.

ŠKOLA: Libor chodí do sloučené třídy. Opakovaně dostává důtky za neplnění domácích úkolů a za zapomínání. Ve škole se chová hrubě a agresivně. Prospěch je slabší. Na konci minulého školního roku měl dvakrát nedostatečnou, z chování velmi dobrou. Do školy ale chodí rád.

PŘÁTELÉ: K hodnocení svých kamarádů říká „hrůza“, ale dodává, že má jednoho slušného kamaráda. Přátele má jak z řad spolužáků, tak i mimo dětský domov. Blíže se ke svým kamarádům nevyjadřuje.

VOLNÝ ČAS: Rád hraje deskové hry a dochází na florbal. V minulosti navštěvoval kutilský kroužek, ale v jeho průběhu s kamarády kouřil cigarety a nyní do něj nechodí. Má rád pěší turistiku. Přiznává, že se také bavil tím, že prostřednictvím telefonu nahlásil na policii, že ve městě někdo někoho napadl. Značná část Liborových aktivit končila, jak sám řekl, „průšvihem“. „Že třeba jsme zavolali hasiče a potom jsme utíkali, protože hasiči to mají kousek od města. A potom jsme měli průšvih. A jednou bratři a kamarád jsme šli na hřiště a rozbili jsme tam skla, dveře. Tam na hřišti je taková budova a tu jsme rozbili, tak jsme z toho měli průšvih.“

DŮVODY POBYTU: Liborovo chování bývá agresivní, a to jak vůči jiným dětem v dětském domově, tak i vůči pracovníkům. Hledá slabiny lidí a na ty útočí. Vychovatelce v domově měl říct: „Dej výpověď, stejně to nezvládáš.“ Snaží se manipulovat a hledat cesty, jak se vyhnout povinností. Lže a často svádí vinu na ostatní. Například vysypal pracovníci kávu a zavolal ji, ať se jde podívat, co jí jiné dítě udělalo s kávou. Šikanuje jiné děti, bije je a křičí na ně. Například při řešení konfliktu s Liborem, když byl v tenzi, začal bezdůvodně křičet na procházející dívku, že ji zabije. Několik dětí zfackoval, bije i postižené děti, štípe je. Slovně na ně útočí a říká: „Smrdíš!“ nebo „Jsi špinavá!“ Při incidentu, kdy neudržel stolicí, vše rozmazal po stěně a svedl to na hendikepovanou dívku a vše šel oznámit vychovatelce, aby se podívala, co dotyčná „prase“ udělala. Sám nabídl pomoc s úklidem a celou dobu komentoval, jak je ona dívka hrozná. K sexuálním atakům z jeho strany dochází vůči mladým vychovatelkám, na které například na bazéně upřeně zírá, snaží se jich opatrně dotýkat a někdy má i slovní komentáře se sexuálním podtextem. Toto je pracovnícím velmi nepříjemné. Libor si sám ničí věci, zničil si dva mobily a oblečení. Někdy tak činí ve vzteku nebo se chce předvést před ostatními, jindy proto, aby dostal věci nové. Snaží se chovat jako „macho“, bere spravedlnost do svých rukou a ohání se svými právy. Krade peníze pracovníkům a svádí vinu na ostatní. Bere ostatním dětem bez dovolení věci. Do školy se odmítá připravovat a ve škole pracovat, někdy říká, že

učivo je těžké, ale v pedagogicko-psychologické poradně předvedl excelentní výkon. O nástupu do střediska byl informován, ale uvedl, že nechápe, proč zrovna on má někam jít.

MATKA: Libor se v průběhu rozhovoru o matce nezmínil ani jednou.

OTEC: K osobě otce se Libor ani jednou nevyjádřil.

TECHNOLOGIE: Libor nemá v současnosti mobil. Jeden rozbil a druhý, který mu dali rodiče, jim musel po čase vrátit, aby jej mohli dát do zastavárny. Rád tráví čas na počítači, což po splnění všech povinností a „pokud si to zaslouží“ je zhruba dvě hodiny denně. K aktivitám na počítači patří psaní si s rodinou, hraní her nebo čtení.

POBYT: Od počátku nástupu trávil čas v kolektivu ostatních. K dospělým se choval slušně, někdy se snažil mít poslední slovo. Vulgarismy nepoužíval. Vyptával se na stanovená pravidla ve středisku, zároveň měl tendenci o nich diskutovat a zpochybňovat je. Testoval hranice jednorázovými protesty vůči pravidlům. Ve chvíli, kdy viděl, že na pravidlech se trvá, přizpůsobil se. Zdůrazňoval svá práva, své povinnosti však neznal. Při službách, zejména v kuchyni si vedl velmi dobře. Zpočátku si hlídal i své stravování. Práce s ním byla jak na houpačce. Někdy si odmítal plnit povinnosti a diskutoval. Kritiku moc dobře nesnášel. Byl útočný a měl arogantní tón. Byl hodně vztahovačný a urážlivý. Potřeboval mít dospělého sám pro sebe. Z počátku měl více slovních konfliktů s ostatními. Provokoval a vyhrožoval, zejména mladším klientům. Občas se snažil svou sílu demonstrovat a provokace řešit fyzicky. Postupem času se naučil lépe ovládat a z případných konfliktních situací raději odcházet. Nadšeně se účastnil všech her. Někdy byl pomstychtivý, ale nebyl zákeřný a nedělal naschvály. Nově přichozím klientům trpělivě vysvětloval pravidla. Uměl si udělat legraci sám ze sebe, ale i v zábavě jej bylo třeba stopnout. V tělocviku byl velmi aktivní, během pobytu se s chutí účastnil aktivit. Ve výuce byl spíše nesoustředěný, nesamostatný, občas vyrušoval. Postupem času se zlepšilo jeho soustředění. Po celou dobu byla patrná ochota ke spolupráci. Prospěchově došlo u Libora ke značnému zlepšení. Dosáhl druhé pozice, z ní ale spadl na první.

REFLEXE LIBOR: Libor byl o svém nástupu předem informován. Chtěl pobyt zkusit. K důvodům, které vedly k jeho umístění na pobyt ve středisku uvádí: „Tak protože vlastně v domově jsem dělal, zlobil jsem vlastně tety. Šikanoval jsem jednu holku, a to není moc dobře. A vlastně jsem se jí posmíval. A potom jsem šikanoval jednu učitelku a tety.“ Ve škole se choval někdy celý týden dobře, jindy byl „na zabítí“. V dětském domově, zejména o víkendu, kdy byl Libor sloučen do jiné skupinky, se mu děti posmívaly a pracovnice jej

neměla ráda. K dětem ve skupině se pak choval nevhodně, stejně tak i k pracovníci. Sám své chování před nástupem na pobyt popisuje jako drzé, uvědomuje si, že se k lidem choval „hnusně“ a vysmíval se ostatním. Z věcí, které má rád, uvádí tělocvik, má rád, když může něco dělat, a ne jen sedět. Rád vaří. V rámci služeb ve středisku, kdy má „šéfa“, má tendenci být velmi důsledný. „A já na ty děcka dost dupu, ať to udělají.“ Nachází i podobnost mezi sebou a ostatními klienty: „Že jsem někdy sobecký, drzý, škaredý k děckám.“ Na pobytu si pochvaluje pravidla a stanovený režim. Vnímá, že mu čas zde strávený prospěl, zejména mu pomohl zlepšit chování vůči ostatním a cítí se být klidnější. Pozoruje i zlepšení ve škole. Pokud by si měl vybrat, zda by zde zůstal i nadále, zůstal by. Byl by rád, pokud by se jeho chování nadále zlepšovalo a udržel by je i po odchodu domů.

HSPQ dotazník

Výsledky dotazníků naznačují, že Libor má spíše méně uspořádanou povahu a malé duševní schopnosti. Je citově nestálý, jakékoliv překážky jej rozčílí a snadno se rozzuří. To způsobuje, že se dostává do sporů a do problémů. Ve svém projevu na sebe upozorňuje, má tendenci se předvádět a občas tak překračuje i vhodnou mez. Impulzivně se prosazuje. V projevu je spíše hovorný. Nižšího skóru dosáhl u svévolnosti, což odráží i Liborovu nespolehlivost při plnění závazků, zejména není-li na něj dohlíženo. Občas se staví do pozice revolucionáře vůči stanoveným pravidlům. Svě city nedává na odív a v jejich projevu je spíše zdrženlivý. Při kontaktu působí sebevědomě, zejména hájí-li svá práva. Zároveň je u něj patrná určitá míra úzkostnosti. Nižšího skóru nabyl u nízkého pudového napětí. Nachází se na pomezí intraverze a extraverze. Ve chvílích, kdy „není po jeho“, se projevuje jeho vzpurnost.

8.2 Výsledky společné analýzy dat

V předchozím textu jsou zachyceny informace k jednotlivým respondentům. Tyto informace byly získány z rozhovorů, z analýzy dokumentů a prostřednictvím HSPQ dotazníku. V následujícím textu bude popsáno celkové resumé, které zahrnuje všechny reflektované respondenty.

RODINA: Rodinné vazby jsou u drtivé většiny respondentů narušené. Dotazovaní obvykle nevytvářejí v úplných rodinách. Jedná-li se o rodinu úplnou, jsou rodiče nesezdaní, nebo se jedná o rodinu náhradní či pěstounskou. Typický je také vyšší počet sourozenců (více než

dva), přičemž vztah mezi respondentem a některým ze sourozenců je napjatý nebo se zde objevuje nezdravá rivalita.

ŠKOLA: U všech respondentů se objevují před nástupem na pobyt ve středisku problémy ve škole. Osm respondentů přiznává, že jejich chování vůči učitelům je „drzé“ či jinak nevhodné. V kontaktu s učiteli používají vulgarismy. Těmi nešetří mnohdy ani vůči svým spolužákům. Prospěchově respondenti spíše klesají, a to jednak kvůli častým absencím, zapomínání domácích úkolů, zanedbávání domácí přípravy a jednak pasivnímu přístupu v průběhu vyučování. Více než polovina respondentů má nějakou zkušenost s návykovými látkami. Alkohol, tabák či jiné drogy někteří konzumují mimo jiné cestou do školy či v dobách přesunu v rámci výuky, případně u nich byla ve škole nějaká návyková látka nalezena (marihuana, antidepresiva). Někteří respondenti uvádějí, že do školy chodí rádi, ačkoli s výjimkou jednoho žádný z nich neuvádí, že by měl nějaký školní úspěch.

PŘÁTELÉ: Všichni respondenti uvedli, že mají nějaké kamarády. Pouze jeden naznačoval potíže s navazováním vztahů s vrstevníky. Jednalo se o respondentku, jež měla potíže s určením své sexuální identity. Někteří respondenti, zejména ti, kteří ve volném čase chodí na brigády, preferují starší kamarády. Většina respondentů s těmito přáteli tráví i volný čas, povětšinou venku.

VOLNÝ ČAS: U mladších respondentů je patrná tendence trávit volný čas venku s kamarády a věnovat se nějakému druhu sportu či hře. Respondenti ve věkovém rozpětí čtrnáct až šestnáct let volný čas trávili většinou ve společnosti kamarádů, se kterými kouří cigarety či jinak bezúčelně tráví čas. Respondenti nad třináct let ve volném čase experimentují i s jinými drogami nebo je pravidelně konzumují (alkohol, MDMA, pervitin, marihuana). Pouze u dvou respondentů bylo zaznamenáno nějaké protiprávní jednání (falešná oznámení na tísňové linky policie a hasičů). Značnou část volného času respondenti tráví i na mobilu a jiných technologiích, viz níže Technologie.

DŮVODY POBYTU: Nejčastějším důvodem pobytu ve středisku, což bylo zjištěno jak z dokumentace, tak i od respondentů, bylo nerespektování autorit, které mělo různé podoby. Nejčastěji šlo o verbální útoky, které měly tendenci se od drzé chování a odmítání stupňovat až k vulgaritám a v některých případech i k fyzickým atakům, a to nejčastěji vůči vychovávající osobě. Nerespektování autorit se projevovalo i ve škole, na což si stěžovali učitelé. Učitelé rovněž vytykali neplnění školních povinností, zapomínání, zanedbanou domácí přípravu a pasivní postoj k výuce. Za uvedené chování respondenti

běžně dostávali poznámky či důtky a jejich školní prospěch se zhoršoval. Chování ve škole a zhoršení prospěchu byly jedněmi z klíčových momentů, které vedly k umístění respondentů do střediska. Lhaní (ačkoli je sami respondenti v rozhovorech nikdy nezmínili), které dokládají zprávy v dokumentaci nebo nesoulad mezi tvrzením respondentů, je častým projevem ve chvílích, kdy se chtějí vyhnout zodpovědnosti za své chování. U tří respondentů (dvě dívky a jeden chlapec) se objevil nějaký projev sexuality. Mladší respondentka si obnažováním získávala pozornost, druhá dívka začala sexuálně žít před dovršením patnácti let a mladší chlapec svou sexualitu nevhodně projevuje vůči pracovníkům dětského domova. V méně než polovině případů se objevila i opakovaná krádež, ať už peněz nebo věcí patřících osobám blízkým či spolužákům. Jednalo se o částky v rozmezí od sta korun až do desítek tisíců. S návykovými látkami, nejčastěji cigaretami a marihuanou, má zkušenost více než polovina respondentů. Pravidelná konzumace návykových látek byla v několika případech důvodem, který vedl k umístění dítěte do střediska.

MATKA: Obvykle je to matka, mnohdy samoživitelka, která zajišťuje výchovu respondenta a která jej přivádí do střediska, a to ať už ze svého rozhodnutí, nebo na doporučení jiné osoby, například pracovníka OSPOD či psychologa. Matka je vnímána respondenty jako ta, která vychovává a která požaduje dodržování pravidel a stanovuje nějaké hranice. Toto bývá nelibě přijímáno a vznikají tak konflikty, při nichž je agrese dítěte směřována vůči ní.

OTEC: Osobnost otce hraje v životě významnou roli, a to i v případě, že s respondenty nežije ve společné domácnosti nebo se dokonce nepodílí na výchově dítěte. Ze zjištěného je pak zřetelně patrné, že otec v rodině respondentů často chybí úplně, a tím pádem se ani na výchově dítěte nepodílí. Pokud je s dítětem v kontaktu (alespoň o víkendech či o prázdninách), „výchova“ v této době by se dala popsat slovy „dělej si, co chceš“. Otec po dítěti nevyžaduje plnění povinností a nedohlíží ani na školní přípravu. Pokud otcové hranice nastaví, jsou nedůslední v kontrole jejich dodržování a vymáhání dodržování. U otců mívají respondenti neomezený přístup k technologiím a ti s nimi zpravidla netráví aktivně volný čas. Je-li otec ekonomicky slabší, je tento fakt, zejména chlapci, vnímán negativně a tito chlapci pak mají tendenci otce upozadovat a omezují s ním kontakt.

TECHNOLOGIE: Osm respondentů tráví minimálně pět hodin denně na mobilu a čtyři z nich přiznávají, že jsou online celý den. Toto nadužívání technologií nechápu jako problém. Pouze jedna respondentka užívání technologií neuvedla. Nadměrné užívání

technologií je často zmiňovaným problémem v dokumentaci, na něž vychovávající osoby, případně lékaři ve svých zprávách upozorňují. Jednoznačně nejčastěji užívaným médiem je mobilní telefon. Kromě již zmiňované respondentky všichni tázaní zmiňují mobilní telefon, přičemž méně než polovina respondentů dále využívá počítač. Ve třech případech se vychovávající osoba (vždy matka) pokusila o korigování času tráveného na technologiích, a to buď zamezením přístupu na internet či odebráním mobilu. Po tomto omezujícím výchovném opatření vždy následovalo agresivní chování respondenta vůči matce (jednou slovní, dvakrát fyzické), nebo docházelo k ničení majetku. Jeden respondent uvedl, že se denně dívá na televizi pět a více hodin. Nejčastější aktivitou na internetu je pak sledování videí na Youtube, dále psaní s přáteli prostřednictvím Facebooku, Instagramu a poslouchání hudby. Pouze jeden uživatel zmínil, že prostřednictvím mobilu natáčí videa a upravuje fotky. Z dalších užívaných technologií respondenti užívají tablet, Xbox či PlayStation.

POBYT: V průběhu pobytu byli respondenti, až na dva z nich, komunikativní a nestránili se kolektivu. U všech byl zaznamenán posun ve vztahu k jejich chování, pro které byli do střediska přijati. U všech respondentů se pozitivně podepsalo dlouhodobé plnění povinností v rámci vnitřního řádu a důsledné trvání na dodržování pravidel a stanovených hranic. Kromě jednoho incidentu, při kterém respondent společně s dalším klientem zbili jiného klienta, nedošlo u respondentů k žádnému hrubému porušení vnitřního řádu. V průběhu pobytu došlo víceméně u všech respondentů i ke zlepšení v plnění školních povinností, ke zlepšení ve školní přípravě, a tím pádem i ke zlepšení prospěchu.

SEBEREFLEXE: Většina respondentů vypověděla, že o svém zařazení na pobyt ve středisku výchovné péče věděla. U respondentů, kterým nebyla tato informace dopředu sdělena, existovalo riziko, že by se nakonec pobytu chtěli vyhnout a nenastoupili by na něj. Respondenti, kteří hůře zvládali konstruktivní kritiku a sami kritizovali ostatní nebo nastavená pravidla, měli tendenci stanovené hranice atakovat. Dotazovaní neměli v průběhu svého pobytu větší problém s respektováním dospělých a povětšinou se chovali slušně. U respondentů, kteří služeb střediska využili opakovaně, pocházejí z dětského domova nebo v něm žijí, byla v průběhu rozhovorů zachycena menší ochota ke změně. Své prohřešky sice popisovali, ale zároveň měli tendenci neuvádět více podrobností o svém případném impulzivním chování a ze svých problémů často vinili spíše své okolí, zejména vychovávající osoby. U těchto klientů byla v průběhu pobytu ve středisku zaznamenána

vyšší míra kritiky vůči ostatním klientům, neochota přiznat si zodpovědnost za své chování a snaha stavět se do lepšího světla.

HSPQ DOTAZNÍK: Následná interpretace byla provedena dle manuálu Osobnostního dotazníku pro mládež HSPQ (Balcar, 1992, 18-40). Z výsledků HSPQ dotazníků jednotlivých respondentů, které byly součástí jejich dokumentace ve středisku, se neprojevují zásadní rozdíly mezi klienty, kteří pobytových služeb využili poprvé nebo opakovaně. Jako nesporné se jeví, že klienti střediska dosahují nízkého skóru v **citové nestálosti** a pouze výjimečně dosahují v této kategorii normy. Pro osoby, které dosahují nízkého skóru v tomto faktoru, jsou charakteristické potíže s přizpůsobením, vznětlivost, vyhýbání se zodpovědnosti a sklon vzdávat se. Častěji se dostávají do sporů a do problémů a mají tendenci se vyhýbat zodpovědnosti. Dále je pro klienty střediska typické dosahování nízkého skóru ve faktoru **svévolnosti**, který je v přímé souvislosti s faktorem citové nestálosti, zejména v souvislosti s tendencí snadno se vzdávat a být nestálý. Respondenti takto vykazující danou charakteristiku nedbají svých závazků k ostatním lidem a jeví se spíše jako lehkovážní. Nízký skór v této kategorii je typický pro „mladé delikventy“, kteří se projevují vychloubáním, lhaním, krádežemi, ničením věcí, přestupky pravidel a zákona, záchvaty vzteku, zejména snaží-li se vychovatel přimět je k poslušnosti. **Sebedůvěra** je u klientů střediska spíše ojedinělým jevem, což vyplývá z naměřeného skóru. Nižšího skóru než norma dosáhli jen tři respondenti, tedy o víře v sebe sama lze hovořit pouze u těchto tří respondentů. Pět klientů dosáhlo vyšších hodnot u **úzkostné sebenejistoty** a dva z nich i skóru nejvyššího. Respondenti s těmito hodnotami snáze propadli citovému zmatku a ústředním projevem toho byla nedostačivost a osamělost. Tito klienti střediska se vyznačují společenskou nepřizpůsobivostí, což se projevovalo jak v jejich rodinách, tak i ve školním prostředí. **Nedostatek sebevlády** je dalším častým projevem klientů střediska. Normu v tomto případě směrem k vyššímu skóru nepřekonal žádný respondent. Takto stavění jedinci mají narušeno sebeovládání, vkus a vztah k sobě, zejména pokud jde o schopnost sebekritiky. V kontaktu se tak projevují jako nevychovaní a „narcisticky“ odmítají společenské požadavky, což je ale provázeno určitou mírou nejistoty a přidruženou úzkostností. Takové chování může rovněž vyjadřovat vzdor vůči společenské kontrole. Tito respondenti mají nedostatečně sladěné vnitřní sebepojetí. Nižší hodnoty v tomto faktoru jsou typické pro „mladé delikventy“. Pouze jedna respondentka získala skór pro vysoké **pudové napětí**, u ostatních byly hodnoty nízké či v normě. Alarmující jsou výsledky ve faktoru **úzkostnosti**. Faktory citová nestálost, svévolnost

a úzkostná sebenejistota spojuje sklon vzdávat se a cítit se nedostatečně při zvládnání běžné zátěže. Může to ukazovat na nízkou rezilienci respondentů. Pro tu je naopak typické nevzdávat se, zvládat nepříznivé situace a vzdorovat jim. Tuto schopnost respondenti evidentně postrádají.

Z provedeného výzkumu a vyhodnocení HSPQ vyplývá, že nejvýznamnější faktory v osobnostních profilech napříč sledovanou skupinou jsou **citová nestálost, svévolnost, úzkostná sebenejistota, nedostatek sebevlády, nízké pudové napětí a úzkostnost**, přičemž skóry u třech těchto faktorů naznačují sklon lehce se vzdávat.

8.3 Odpovědi na výzkumné otázky a soulad s cíli

Jaké jsou charakteristiky klientů, jež využívají pobytových služeb střediska výchovné péče?

Jako typický klient střediska se jeví žák základní školy, především mužského pohlaví, ve věkovém rozpětí jedenáct až patnáct let, kterému bylo diagnostikováno ADHD a v souvislosti s touto diagnózou užívá léky. Jedná se tedy o věkové rozpětí od počátku do konce puberty, kdy se znaky ADHD mohou vlivem pohlavního zrání zvyrazňovat. Z jedenácti respondentů mělo diagnózu ADHD osm klientů a více než polovina má kromě ADHD diagnostikovanou nějakou specifickou poruchu učení či jiný zdravotní problém. Klienti střediska pocházejí až na výjimky z neúplných rodin, ve kterých výchovu zajišťuje povětšinou matka, často bez podpory otce dítěte. Klienti mají obvykle více než dva sourozence a běžně mají i sourozence polorodé. Opakovaně se prokazuje nejednotný způsob výchovy, pokud se na výchově podílí více osob. Vychovává-li dítě pouze jeden vlastní rodič, je zřejmé nedůsledné vyžadování plnění povinností a tendence přizpůsobovat či nějakým způsobem změkčovat nastavené hranice. Klienti tak umě této „nepevnosti“ využívají a přiživují ji a rozvolněnou atmosféru výchovy využívají pro další překračování hranic. U klientů střediska, až na čestné výjimky, byla zjištěna přímá zkušenost s policií. Klienti byli buď sami vyšetřováni pro své jednání, nebo pro jednání svých přátel, eventuálně v souvislosti s šikanou zaměřenou vůči jim samým, anebo proto, že byli v pozici agresora. Klienti mají povětšinou předchozí zkušenost s pobytovou službou, ať už se jedná o pobyt v jiném středisku, psychiatrické nemocnici nebo pocházejí z dětského domova či v něm doposud žijí. Pro klienty střediska je charakteristické nadměrné užívání technologií, zejména mobilního telefonu, a to s eventuální tendencí k závislostnímu hraní. Důvodem jejich umístění do péče střediska bývá nerespektování autorit, ke kterému se

připojuje další problémové chování. Klienti střediska dosahují nízkého skóru v **citové nestálosti**, mají nízký skór u faktoru **svévolnosti**, **nedostatku sebevlády**, nízkého skóru dosahují pro **nižší pudové napětí**, vyšší hodnoty pak u **úzkostné sebenejistoty a úzkostnosti**. **Úzkostnost** je také charakteristickým rysem zejména u klientů s diagnózou ADHD. Většina respondentů uvádí, že by se chtěli zlepšit a vnímají nějakou míru nepřijetí jejich chování ze strany rodiny a okolí. Většina z klientů, kteří mají zkušenost z předchozím pobytem v jiném zařízení, hodnotí pobyt ve SVP Domek jako pozitivní a efektivnější než předchozí pobyty.

Z informací z dokumentace, tak jak situaci popisují vychovávající osoby, vyplývá, že rodiče (matky) se snaží, aby se dítě zlepšilo v projevech, které jsou typické pro ADHD (zapomínání domácích úkolů, zapomínání a ztrácení věcí, toulání v souvislosti s neschopností odhadnout čas, impulzivita). Také nedostatečná kontrola ze strany vychovávajících směřem k důslednému dodržování stanovaných pravidel při užívání technologií je problém. Je potřeba velké podpory ze strany psychologů směřem k rodičům.

Jaké osobnostní rysy se vyskytují u klientů, jež služeb střediska výchovné péče využívají opakovaně?

U klientů opakovaně využívajících služeb střediska byla patrná vyšší míra citlivosti na kritiku vůči své osobě. Zároveň byli zvýšeně kritičtí jak vůči dospělým, tak i vůči ostatním klientům střediska. Při reflektování vlastních prohřešků a důvodů jejich pobytu ve středisku byla z jejich strany patrná tendence přenášet zodpovědnost na vychovávající osoby a stavět se do lepšího světla. Tato tendence, tedy neschopnost přijmout zodpovědnost za své chování, se jeví jako jeden z klíčových momentů, který vede k tomu, že se tito klienti do péče střediska vracejí opakovaně. Tito klienti rovněž dosahují nízkého skóru u faktoru **citové nestálosti a svévolnosti** a vyšších hodnot u **nedostatku sebevlády a úzkostnosti**. Výsledku ukazují spíše na **nízké pudové napětí**. Klienti s takovými skóry se pak častěji cítí nedostačivě a snadno se vzdávají.

Jaké sociodemografické charakteristiky se vyskytují u klientů, jež pobytových služeb střediska výchovné péče využívají opakovaně?

Bylo zjištěno, že je pro tyto klienty typický věk. Tito klienti spadali do věkové kategorie jedenáct až šestnáct let. Polovinu těchto klientů tvořili chlapci, navštěvující základní školu.

Jaké anamnestické charakteristiky se vyskytují u klientů, jež pobytových služeb střediska výchovné péče využívají opakovaně?

Pokud jde o anamnestické znaky u respondentů, kteří služeb střediska využili opakovaně, pak jde zpravidla o osoby, které nevyrůstají v úplné rodině svých biologických rodičů. Ve většině případů výchovu zajišťuje pouze jeden z rodičů, obvykle matka. Je-li dítě z úplné rodiny, pak se jedná o rodinu náhradní či doplněnou. U respondentů je patrný narušený vztah k matce, vůči níž téměř bez výjimky směřují svou agresi, ať už v počátcích slovní či postupem času i fyzickou. K tomu dochází i v případech, kdy se na výchově podílí další osoba (nový partner, manžel, prarodič). Polovina těchto respondentů má diagnostikováno ADHD a jsou medikamentózně léčeni. Ve většině případů mají respondenti více sourozenců, ať už vlastních nebo polorodých. Ti, kteří byli na pobytu ve středisku a zároveň mají v anamnéze uvedený pobyt v jiném zařízení, mají vždy diagnózu ADHD. Společným rysem pro tyto respondenty byl konfliktní vztah k třídnímu učiteli. Buď se jednalo o drzé až vulgární chování vůči učiteli, nebo tito respondenti popsali nevhodné chování ze strany učitele vůči nim, například jak je učitel před třídním kolektivem slovně ponižoval. S problémovým chováním se také zhoršoval prospěch klientů střediska. Není bez zajímavosti, že v průběhu pobytu byli naši respondenti schopni zlepšit svůj školní prospěch i o několik klasifikačních stupňů. Dva respondenti byli ve škole obětí šikany svých spolužáků. Na jeden z případů šikanování nebrala škola, kde k šikanování docházelo, zřetel, a to ani po upozornění rodičem šikanovaného žáka.

9 DISKUZE

Cílem této práce bylo zjistit obecné charakteristiky klientů využívajících pobytových služeb střediska výchovné péče a zároveň ozřejmit, zda u klientů, kteří těchto služeb využívají opakovaně, lze nalézt charakteristické osobnostní rysy a sociodemografické a anamnestické znaky.

Vycházíme-li ze skutečnosti, že cílovou skupinu středisek výchovné péče tvoří osoby od tří let do ukončení přípravy na povolání, jedná se o velmi heterogenní skupinu co do věku. Už jen pro tento věkový rozptyl máme před sebou celou plejádu důvodů, jež v konečném důsledku vedou ke svěřeni klienta do péče střediska výchovné péče. V našem případě jsme však i na vzorku pouhých jedenácti respondentů našli jisté spojitosti a přinesli nová zjištění, která mohou být užitečná pro činnost zaměstnanců středisek a přinést jejich práci, cílené na rozvoj a blaho klientů, pozitivní efekt.

Rozdělení rozhovoru na část zjišťující minulost a současnost se neprojevovalo ve výsledcích zpracování dat. Respondenti neuváděli ve svých životech žádné významné změny, ať už v domácím prostředí, ve škole nebo ve vztahu k vrstevníkům, které bychom mohli identifikovat jako možné příčiny či faktory, které by měly vliv na v důsledku pozitivní dopad prvního či dalšího pobytu ve středisku.

Při rozhovorech byli respondenti dotazováni na témata, která se s ohledem na jejich současnou situaci mohla jevit jako citlivá či ohrožující. O svých prohřešcích se mohli stydět hovořit, mohli se stavět do lepšího světla, skutečnosti zlehčovat, s informacemi manipulovat nebo výzkumníkovi předkládat zcela nepravdivé skutečnosti. Tato eventualita byla ošetřena skrze provedení analýzy dokumentace klientů, neboť v dokumentaci je zpravidla možné dohledat vyjádření k dané situaci ze strany vychovávající osoby, případně lékařů a jiných osob a také pracovníků střediska. Tento krok napomohl k objektivnějšímu popisu situace klienta. Případné nuance ve vnímání či v interpretaci dané situace bylo možné zachytit při srovnání jednotlivých kategorií s poslední kategorií sebereflexe, která obsahovala pouze informace sdělované respondentem, nikoli však informace z analýzy dokumentace.

Již během rozhovorů, ale zejména pak po důkladném studiu dokumentace, jsem pocítovala respekt ke každému z respondentů. Z části proto, že byli ochotni podělit se se

mnou o tak niterné realie svého života, přičemž ze zjištěných informací mí respondenti s jistotou nevycházeli jako svatouškové, a také proto, že přes všechny životní těžkosti situaci svého života celkem obstojně nesli. Snaha dělat se lepším v jejich jednání bezesporu byla přítomna, ale to podstatné většinou nezastírali a na nakonec i to, co jim nelichotilo, na sebe „práskli“.

Při interpretaci HSPQ dotazníku jsem byla odkázána na dotazníky již vyhodnocené, které byly součástí dokumentace klientů a které byly klientům administrovány psychologem střediska při jejich nástupu. Vezmeme-li na vědomí skutečnost, že interpretaci je třeba provádět na základě celkového klinického obrazu klienta, pak s ohledem na to, že jsem byla s klientem v kontaktu pouze po dobu rozhovoru a neměla jsem možnost osobně pozorovat autentické projevy klienta v různých situacích po dobu jeho pobytu ve středisku, má mnou uváděná interpretace jisté rezervy. Rovněž absence zkušenosti s tímto dotazníkem je v textu práce patrná a interpretace tak může působit těžkopádně a podávaná zjištění poněkud telegraficky. Na výsledcích, které byly zjištěny, se také mohla podepsat skutečnost, že tento dotazník byl ve středisku administrován i několika klientům, kteří nespádali do věkové skupiny, pro kterou je určen.

Při zpětném hodnocení musím konstatovat, že zvolená metoda kombinace polostrukturovaných rozhovorů a analýzy dokumentů (dokumentace klientů), která se na první pohled může jevit jako logická, neboť informace z dokumentace mohou tyto rozhovory doplnit, nebyla zřejmě nejšťastnější, alespoň tedy ne pro účely bakalářské práce. Samotná realizace sběru dat takto vybranými metodami byla poměrně komplikovaná a především mimořádně časově náročná. Rozhovory musely být prováděny v průběhu celého roku podle toho, jak klienti do střediska výchovné péče nastupovali, což neumožňovalo efektivně si plánovat práci dopředu. Rovněž analýza dokumentů byla u některých respondentů velmi náročná na čas, neboť jejich dokumentace měla i více než sto stran a v množství listin bylo poměrně komplikované nalézt potřebné informace.

Za klíčové v dané práci považuji počet respondentů, kteří byli do výzkumu zapojeni. Zpracovat informace u takto velkého souboru do přehledné podoby znamenalo vynechat některé anamnestické charakteristiky (jako například porod, širší rodina), které by u menšího výzkumného vzorku bylo dobré zmínit. Průběžnou analýzou však byly selektovány, což může vytvářet dojem neúplnosti charakteristik jednotlivých respondentů. Zároveň také byly informace vybírány dle kategorií, které vznikly na základě zpracování

rozhovorů, což také ovlivnilo, které informace budou přednostně ve výzkumu prezentovány.

Co se týče shody teoretického vymezení a odpovědi, kdo je typický klient střediska výchovné péče, můžeme zde zaznamenat jakýsi pozoruhodný trend v posunu charakteristiky klientů střediska v čase. Zatímco v minulosti byl typický klient se zkušeností se zneužíváním alkoholu i nealkoholových drog, předčasnou sexualizací či útěky z domova, dnes je typický klient s ADHD, který se příliš nepohybuje a vyhledává mobilní telefon či jiné prostředky připojení k internetu a trávení volného času online, jak odpovídá některým diagnostickým znakům závislostního chování na internetu (Vondráčková Holcnerová et al., 2009). Věk respondentů (jedenáct až šestnáct let), u nichž bylo zjištěno užívání technologií pět a více hodin denně volně odpovídá věkové kategorii (dvanáct až patnáct let), u které Šmahel et al. (2009) zjistil náchylnost k závislostnímu chování na internetu. Také byla prostřednictvím HSPQ dotazníku potvrzena zjištění Caplana (2003), tedy že osoby s tendencí k závislostnímu užívání internetu jsou spíše lidmi s psychosociálními problémy. Dotazník u respondentů zachytil tendenci k úzkostné sebenejistotě, k určitému vnímání vlastní nedostačivosti a neschopnosti zvládat zátěž. U respondentů pak výsledky ukazovaly na nedostatek sebevlády, která je u osob ohrožených internetem také patrná.

V teoretické části práce jsme na základě dostupné relevantní odborné literatury referovali, že klienty středisek výchovné péče jsou převážně děti a mladí dospělí s diagnózou ADHD. Tato teze se jednoznačně potvrdila. Z vybraných respondentů mělo ADHD diagnostikována většina, přesně osm klientů z jedenácti. Platí-li, že syndromem ADHD je stíženo 5,3 % běžné dětské populace, je z toho patrné, že výskyt této poruchy je u klientů střediska mimořádně vysoký (Faraone et al., 2015).

Matoušek & Kroftová (2003) jako charakteristiku klientů středisek uvádí závislost na návykových látkách či jiné závislosti, jako patologické hráčství. Tento trend není tak jednoznačný. O závislosti na návykových látkách bychom mohli hovořit pouze u dvou respondentů (Marek a Eva); u dalších klientů, kteří měli zkušenost s návykovými látkami, se jednalo spíše o experimentování či o rekreační užívání (občas o víkendu), což ve věku od jedenácti do šestnácti let není nic výjimečného ani pro běžnou populaci dětí. Dominantní se ale jeví tendence k nadužívání technologií a závislostnímu chování na internetu. Na nadměrné užívání poukazovali samotní rodiče a i samotní respondenti

uváděli odhad času, který například na mobilu tráví. Překvapením je, že pět a více hodin denně nebylo množství času, které by sami respondenti považovali za alarmující.

Autory zmiňovaná příslušnost k subkulturám v podobě vrstevnických part s násilným, kriminálním či rasově motivovaným jednáním či s patologickým prožíváním religiozity na tomto vzorku neodpovídá. Pouze čtyři respondenti uvedli, že volný čas tráví s nějakou partou. Pouze u dvou bylo zachyceno nějaké protiprávní jednání (v jedné partě kamarád respondenta prodával drogy, ve druhém případě ničili cizí majetek a volali falešná oznámení na tísňové linky policie a hasičů).

Domov a škola jsou místy, kde se dominantně projevuje nevhodné chování klientů, pro které jsou posléze umístěni do péče střediska. Ve volném čase totiž spíše pasivně konzumují informace z internetu. Nad to je pozoruhodné, že nevhodné chování často následuje po zákazu technologií. Ve škole pak klesá pozornost klientů střediska, neboť ji zaměřují na sledování mobilu, anebo jsou nadměrně unaveni, a proto nepozorní, neboť noc strávili na internetu. Souvislost s chováním doma a ve škole a závislostním užíváním na internetu upozorňuje i Caplan (2003).

Kombinace HSPQ dotazníku, rozhovoru i analýzy dokumentů umožnila zachycení významného charakteristického znaku osob, které využívají služeb střediska opakovaně. Tito klienti nemají schopnost či ochotu přiznat si vlastní zodpovědnost za své chování a přijmout z toho vyplývající důsledky, kterými jsou mimo jiné opakované pobyty ve středisku. Hyperkritičnost vůči svému okolí, svalování viny za své neúspěchy a trable na druhé a na druhé straně minimální schopnost náhledu na sebe sama a byť je minimální schopnost sebereflexe a sebekritiky u klientů, kteří se opakovaně objevují v péči střediska, si zaslouží pozornost personálu středisek výchovné péče a zohlednění tohoto zjištění při práci s klienty. Tato skutečnost by přitom bez možnosti propojení a srovnání informací nebyla zachycena.

Cílem práce bylo rovněž zprostředkování informací, které budou užitečné pro zefektivnění činnosti pracovníků středisek ve prospěch jejich klientů. Ze zjištěných informací vyplývá, že u klientů, kteří opakovaně využívají služeb střediska, může být účelné zaměřit pozornost na jejich kritičnost vůči okolí a zároveň podpořit tyto klienty v ochotě přijmout zodpovědnost za své jednání a pomoci jim získat náhled na sebe sama, na své chování a svoji osobní situaci. Pracovníci ve středisku tak mohou již při prvním pobytu klienta cíleně pracovat s tímto fenoménem a věnovat mu náležitou pozornost. Jako

žádoucí se rovněž jeví podpořit rodiny, zejména matky, které jsou na výchovu klientů střediska často samy, a to kupříkladu skupinovými terapiemi. Dále by bylo vhodné věnovat vyšší míru pozornosti fenoménu závislostního hraní. Ze strany specialistů mohou být preventivně informováni rodiče o možném úskalí této novodobé závislosti, ať už formou letáků, odkazů na texty, odborníky, weby nebo prostřednictvím uspořádané přednášky na toto téma. Bezpochyby bude účelné podpořit zvyšování zájmu rodičů o to, co na internetu děti dělají a jaký čas na něm tráví. Pracovníci mohou i pro samotné klienty nebo své kolegy ve středisku uspořádat přednášku s odborníkem na téma úskalí moderních technologií ve vztahu k závislostnímu hraní.

Výběr jedenácti klientů je pro účel této práce zřejmě nadbytečný a mohl ovlivnit i kvalitu celé práce, neboť, jak už bylo referováno výše, vyšší počet respondentů přirozeně ubral prostor pro podrobnější analýzu dat. Pokud bych opakovala celý výzkum znovu, zařadila bych menší počet respondentů, což by umožnilo podrobnější studium každého jednotlivce a zřejmě by došlo i k zachycení drobných nuancí, které jsou pro klienty, kteří pobytových služeb střediska využívají opakovaně typické. Dále bych upravila rovněž osnovu rozhovoru s respondenty a do rozhovoru bych zařadila více otázek cílených na prožívání konfliktních situací a zároveň i upřesňující otázky týkající se vztahu k rodičům, eventuálně k jiným osobám, které se podílejí na výchově respondenta.

Práce může mít praktický přínos, pokud budou zjištěné závěry zobecněny a implementovány do postupů pedagogické a psychologické činnosti pracovníků středisek. Zde nám na mysli zejména fenomén absence sebekritiky u klientů a zároveň tendenci k nadužívání technologií u dětí, které se objevují opakovaně na pobytu ve středisku výchovné péče. V neposlední řadě i mne samotnou práce obohatila o množství zjištění, které mohu ve své práci ve středisku využít, navíc se prací otevírají další otázky, které mohou být předmětem výzkumu v diplomové práci.

10 ZÁVĚRY

Cílem práce bylo zjistit charakteristiky klientů, kteří opakovaně využívají pobytových služeb střediska výchovné péče, postihnout jejich osobnostní rysy, jejich demografické charakteristiky a konečně jejich anamnestické údaje a ve vzájemné komparaci zjištěného představit charakteristické rysy těchto klientů.

V průběhu výzkumu byly zodpovězeny zadané výzkumné otázky a bylo zjištěno, že typickým klientem střediska je žák základní školy, zejména mužského pohlaví, ve věkovém rozpětí jedenáct až patnáct let, kterému bylo diagnostikováno ADHD a v souvislosti s touto diagnózou užívá léky, má již zkušenost s policií a pochází z neúplné rodiny, kde o výchovu pečuje matka. Pozoruhodným fenoménem je pak rozvoj závislostního chování na internetu, přičemž tento problém byl patrný u většiny respondentů. Tématem samostatného výzkumu by mohla být otázka, nakolik se permanentní život online podepisuje na opakovaných návratech klientů do střediska a vůbec jejich problémech.

Ve vztahu k osobnostním rysům klientů na opakovaném pobytu výzkum odhalil jejich vyšší míru citlivosti na kritiku vůči jim samým a zároveň fakt, že jsou hyperkritičtí vůči druhým lidem, zejména autoritám (matka, učitel), a právě druhým lidem povětšinou přičítají vinu na svých problémech a pádech. Respondenti měli tendenci stavět se do lepšího světla, nebyli schopni přijímat zodpovědnost za svůj život a za svá rozhodnutí a vyznačovali se svévolností a nedostatkem seberegulačních kompetencí. Klienti na opakovaném pobytu dosahují dle HSPQ dotazníku nízkého skóru u faktoru **citové nestálosti, svévolnosti, nízkého pudového napětí** a vyšších hodnot u **nedostatku sebevlády a úzkostnosti**. Mohou mít pak pocit nedostačivosti a v zátěžových situacích se snadno vzdávat.

Podle anamnestických údajů, shromážděných během výzkumu, jsou typičtí klienti střediska, kteří opakují svůj pobyt, dětmi z neúplných rodin, přičemž o jejich výchovu pečuje dominantně matka. Charakteristickým znakem je konfliktní vztah nejen k matce, nýbrž i k učitelům, tedy dalším představitelům autorit, které si nárokují stanovit pravidla a vyžadují jejich dodržování.

Výsledky výzkumu ukazují na trend v posunu složení klientely středisek výchovné péče. Mám za to, že tyto výsledky stojí za reflexi na úrovni každodenní práce s klienty ve středisku a možná, po dalším ověření, mohou vést kupříkladu k formulování metodiky práce s klienty, která by vhodným způsobem refletovala zjištěné skutečnosti, totiž že dnešní klient střediska zdaleka již není jen příslušník závadových part a delikvent „klasického stříhu“, ale spíše jde o dítě v mnoha ohledech pasivní, trávící jak volný čas, tak i čas školní docházky online na internetu prostřednictvím chytrých mobilních telefonů či počítačů, že tyto děti mají tendenci k projevům závislostního chování na internetu a dochází u nich k negativním emočním až brachiálním projevům po zákazu přístupu k technologiím, které je propojují se světem online.

Zjištění zprostředkovaná popsáním výzkumem mohou být využitelná pro praxi psychologů, etopedů a odborných vychovatelů ve střediscích výchovné péče a jsem přesvědčena, že mohou být rovněž užitečná pro pracovníky dalších podobných zařízení, jakými jsou diagnostické ústavy, dětské domovy se školou či výchovné ústavy. Všechna tato zařízení totiž pečují o podobnou klientelu a odlišnost mezi jednotlivými zařízeními je dána zejména intenzitou a vleklostí problému, se kterým klient do zařízení přichází.

11 SOUHRN

Předkládaná kvalifikační práce pojednává o funkci středisek výchovné péče, o jejich legislativním ukotvení jejich existence a činnosti v právním řádu a o osobnostních, socio-kulturních a anamnestických charakteristikách jejich klientů.

První část práce tvoří teoretická stať, členěná do tří kapitol. Zkraje se dozvídáme, že prvotním cílem středisek je poskytování preventivně výchovné péče, čímž se v důsledku předchází vzniku a rozvoji negativních jevů v chování dítěte či narušení jeho zdravého vývoje, zmírňují se a odstraňují příčiny či důsledky již vzniklých poruch chování a péče středisek konečně přispívá ke zdravému osobnostnímu vývoji dítěte (§ 1 odst. 3 ZoVÚV).

O poruchách chování se dozvídáme v dalším textu. Tyto problémy Polínek (2014) definuje jako opakující se a trvalý, nejméně pak půl roku trvajících vzorec disociálního, agresivního a vzdorovitěho chování, které porušuje společenské normy a nenaplnuje očekávání stran chování dítěte, která jsou přiměřená jeho věku. Zde je věnován prostor rovněž fenoménu hyperkinetické poruchy a ADHD a zjištění, že přibližně polovina dětí si s sebou hyperkinetickou poruchu nese do dospělosti a neléčené ADHD bývá často spouštěčem vzniku poruch chování, delikvence a abúzu alkoholu a drog (Drtílková, 2007).

Následně je pojednáno téma proměn podob péče o klienty s poruchami chování a je popsána bližší reflexe vývoje právního zakotvení této péče. To vše je zarámováno podrobnější reflexí legislativního vymezení existence a funkce středisek, jež od roku 1991 poskytují služby formou ambulantních služeb, celodenních služeb, internátních služeb a terénních služeb (Národní ústav pro vzdělávání, nedatováno).

Ve třetí a poslední kapitole teoretické části práce je věnován prostor středisku výchovné péče ve Zlíně. Kromě informací o struktuře střediska se můžeme seznámit s lokálními specifiky péče o klienty. Pro zlínské středisko je typický systém pozic, atributů výhod, kterých klienti během pobytu mohou dosahovat odměnou za zvládnání zadaných úkolů. Dále je zde propracovaný systém služeb, které jsou součástí výchovného procesu a konečně metoda zavedená Bc. Dušanem Hanákem, nazvaná terapie s prvky indiánské kultury. S touto originální metodou je možno se setkat pouze ve zlínském středisku. Metoda pracuje s motivy zodpovědnosti za vlastní život, posilování charakteru, překonávání životních obtíží a dále se vztahem k rodině a rovněž s fenoménem smrti.

V druhé, empirické části práce jsou definovány cíle výzkumu, stanoven výzkumný problém a jsou položeny výzkumné otázky, které se ptají po charakteristikách klientů střediska a po jejich osobnostních rysech, sociodemografických a konečně anamnestických datech, a to u těch klientů, kteří se do střediska vracejí opakovaně.

Výzkum byl pojat jako vícepřípadová studie o jedenácti respondentech, s využitím analýzy dokumentů (spisy klientů střediska), polostrukturovaných interview s respondenty a rovněž analýzy HSPQ dotazníků, které klienti v minulosti vyplnili. Výzkumný soubor byl zvolen záměrně. Byli zahrnuti všichni klienti, kteří byli v daném období na pobytu opakovaně, a dále bylo zařazeno několik respondentů, kteří byli v péči střediska poprvé. Celý vzorek tvořilo jedenáct klientů střediska (osm chlapců a tři dívky), z toho šest jich zde bylo opakovaně.

Analýza dat probíhala formou kvalitativních metod. Analýza interview, analýza dokumentů i HSPQ dotazníků probíhala postupně a kroky na sebe logicky navazovaly. K analýze interview bylo využito kódování. Náležitá pozornost byla věnována rovněž etickému hledisku, souhlasu zainteresovaných osob na zpracování jejich dat a anonymizování dat jednotlivých respondentů. Z následné společné analýzy byla extrahována data, která formulují odpovědi na výzkumné otázky.

Výzkumem bylo zjištěno, že typickým klientem střediska je chlapec, žák základní školy, starý jedenáct až patnáct let, s ADHD a medikací, kterého vychovává matka, který má již ranou zkušenost s policií a který tráví významně dlouhou dobu na technologiích, propojujících jej se světem online (mobilní telefon, počítač, tablet). Klient střediska bývá zpravidla vysoce senzitivní na kritiku jeho sama, avšak hyperkritický zejména vůči druhým, které viní ze svých neúspěchů. Typičtí klienti střediska, kteří opakují svůj pobyt, jsou dětmi z neúplných rodin, pečuje o ně matka, a oni svoji agresi projevují zejména vůči ní, přičemž polovina z nich má diagnózu ADHD.

Výzkum, vedle již uvedeného, rovněž ukázal na významný trend v posunu charakteristik klientů, jak se vyvíjela v čase po dobu činnosti středisek. Dříve byl typický klient člen závadových part a rozličných subkultur (punk, skinheads) se zkušeností se zneužíváním alkoholu i nealkoholových drog, předčasnou sexualizací či útekem z domova. Naproti tomu je dnes typický klient dítě s ADHD, který je pasivní k aktivnímu trávení volného času a nevyhledává sportovní aktivity, o to spíše však vyhledává mobilní telefon a jiné prostředky připojení k internetu a volný čas tráví online.

LITERATURA

- Agnew-Blais, J. C., Polanczyk, G. V., Danese, A., Wertz, J., Moffitt, T. E., & Arseneault, L. (2016). Evaluation of the Persistence, Remission, and Emergence of Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder in Young Adulthood. *JAMA Psychiatry*, 73(7), 713. doi:10.1001/jamapsychiatry.2016.0465
- Balcar, K. (1992). *Osobnostní dotazník pro mládež HSPQ (II. Přepřacované vydání)*. Bratislava: Psychodiagnostika.
- Caplan, S. E. (2003). Preference for Online Social Interaction. *Communication Research*, 30(6), 625-648. doi:10.1177/0093650203257842
- Drtílková, I. (2007). Epidemiologie. V I. Drtílková, & O. Šerý, *Hyperkinetická porucha / ADHD* (29-30). Praha: Galén.
- Drtílková, I. (2007). Klinický obraz. V I. Drtílková, & O. Šerý, *Hyperkinetická porucha / ADHD* (73-78). Praha: Galén.
- Drtílková, I. (2007). Předmluva. V I. Drtílková, & Š. Omar, *Hyperkinetická porucha / ADHD* (11-12). Praha: Galén.
- Duševní poruchy a poruchy chování: popisy klinických příznaků a diagnostická vodítka: mezinárodní klasifikace nemocí - 10. revize. (2006). Praha: Psychiatrické centrum.
- Faraone, S. V., Asherson, P., Banaschewski, T., Biederman, J., Buitelaar, J. K., Ramos-Quiroga, J. A., & Franke, B. (2015). Attention-deficit/hyperactivity disorder. *Nature Reviews Disease Primers*, 15020. doi:10.1038/nrdp.2015.20
- Fischer, S., & Škoda, J. (2008). *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton.
- Hanák, D. (2009). *Využití prvků indiánské klultury při práci s jedinci s výchovnými problémy ve středisku výchovné péče*. (Bakalářská práce). Univerzita Palackého v Olomouci.
- Hrdlička, M., & Dudová, I. (2015). Poruchy chování a emocí se začátkem obvykle v dětství a v adolescenci. V L. Hosák, M. Hrdlička, & J. Libiger, *Psychiatrie a pedopsychiatrie* (357-392). Praha: Karolinum.

Hutyrová, M., Růžička, M., & Spěvák, J. (2013). *Úvod do speciální pedagogiky osob s psychosociálním ohrožením a narušením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Charita Zlín. (nedatováno). Získáno 3. září 2018, z Charita Zlín: <http://www.zlin.charita.cz/adresar/?i=charitni-domov-pro-matky-s-detmi-v-tisni-zlin#directory-detail>

Joseph, H. M., Kennedy, T. M., Gnagy, E. M., Perlman, S. B., Pelham Jr., W. E., & Molina, B. S. G. (2018). Fathers with Childhood ADHD, Parenting, and Their Young Children's Behavior: Offspring of the Pittsburgh ADHD Longitudinal Study (PALS). *Child Psychiatry & Human Development*, 50(1), 35–44. <https://doi.org/10.1007/s10578-018-0819-3>

Klíma, P., & Klíma, J. (1978). *Základy etopedie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Kolář, Z., Raudenská, V., Rymešová, J., Šikulová, R., & Vališová, A. (2012). *Výkladový slovník z pedagogiky*. Praha: Grada.

Koncepce rozvoje SVP DOMEK Zlín pro školní rok 2017-2018. (září 2018). Zlín.

Malá, E. (2000). Poruchy chování a emocí. V V. Hort, M. Hrdlička, J. Kocourková, & E. a. Malá, *Dětská a adolescentní psychiatrie* (307-324). Praha: Portál.

Matoušek, O. (2003). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.

Matoušek, O., & Kroftová, A. (2003). *Mládež a delikvence*. Praha: Portál.

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2018). *Střediska výchovné péče*. Získáno 9. září 2018, z Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/strediska-vychovne-pece>

Národní ústav pro vzdělávání. (nedatováno). *Střediska výchovné péče (SVP)*. Získáno 18. 8 2018, z Národní ústav pro vzdělávání: <http://www.nuv.cz/t/pedagogicko-psychologicke-poradenstvi/strediska-vychovne-pece>

Polínek, M. D. (2014). Etopedie: Speciální pedagogika osob s psychosociálním ohrožením a postižením. V M. Valenta, *Přehled speciální pedagogiky: rámcové kompendium oboru* (stránky 131-149). Praha: Portál.

Praško, J. a. (2003). *Poruchy osobnosti*. Praha: Portál.

Procházková, M. (2004). Ústavní a preventivně výchovná péče o děti a mládež s poruchami chování. V M. Vítková, *Integrativní speciální pedagogika: Integrace školní a sociální* (380-388). Brno: Paido.

Procházková, M. (2004). Uvedení do etopedie. V M. Vítková, *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a speciální* (368-379). Brno: Paido.

Říčan, P., Krejčířová, D., Balcar, K., Dittrichová, J., Kocourková, J., Krejčířová, D., a další. (1997). *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada.

Slowík, J. (2016). *Speciální pedagogika. 2., aktualizované a doplněné vydání*. Praha: Grada.

Smith, J. A., Flower, P., & Larkin, M. (2009). Interpretative Phenomenological Analysis: Theory, Method and Research. *Qualitative Research in Psychology*, 6(4), 346-347. doi:10.1080/14780880903340091

Smith, J. A., & Osborn, M. (2003). Interpretative Phenomenological Analysis. V J. A. Smith, *Qualitative Psychology: A Practical Guide to Methods* (53-80). London: Sage.

Středisko výchovné péče Zlín. (nedatováno). Informovaný souhlas s poskytováním preventivně výchovné péče střediska.

SÚKL. (nedatováno). Získáno 8. září 2018, z Státní ústav pro kontrolu léčiv: http://www.sukl.cz/modules/medication/search.php?data%5Bsearch_for%5D=&data%5Bcode%5D=&data%5Bcat_group%5D=&data%5Bmaterial%5D=methylfenid%C3%A1t&data%5Bpath%5D=&data%5Breg%5D=&data%5Bradio%5D=none&data%5Brc%5D=&data%5Bcheckbox%5D%5B%5D=brail-yes&data%5Bchb

SVP Domek. (nedatováno). Získáno 3. září 2018, z <http://www.svpdomek.cz/domek.php>

SVP Domek. (1. březen 2017). Vnitřní řád. Zlín.

Šmahel, D., Vondráčková, P., Blinka, L., & Godoy-Etcheverry, S. (2009). Comparing Addictive Behavior on the Internet in the Czech Republic, Chile and Sweden. In Cardoso, G., Chong, A., Cole, J. (Ed.), *World Wide Internet: Changing Societies, Economies and Cultures* (544-582). Macao: University of Macau.

Vágnerová, M. (2001). *Psychologie problémového dítěte školního věku*. Praha: Karolinum.

Vágnerová, M. (2014). *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál.

Vondráčková Holcnerová, P., Vacek, J., & Košatecká, Z. (2009). Závislostní chování na internetu a jeho léčba. *Česká a slovenská psychiatrie*, 105(6), 281-289.

Výroční zpráva o činnosti SVP Domek Zlín za školní rok 2017/2018. (září 2018). Zlín: Středisko výchovné péče Domek, Zlín.

Zákon č. 390/1991 Sb., České národní rady o předškolních zařízeních a školských zařízeních.

Zákon č. 395/1991 Sb., České národní rady o školských zařízeních.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

Zákon č. 383/2005 Sb., kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

Vyhláška č. 458/2005 Sb., kterou se upravují podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací péče ve střediscích výchovné péče.

Příkaz ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k činnosti středisek výchovné péče č. 21/2007.

Zákon č. 41/2009 Sb., o změně některých zákonů v souvislosti s přijetím trestního zákoníku.

Zákon č. 333/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

Zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Zkratky:

ADHD – Attention Deficit Hyperactivity Disorder – porucha pozornosti s hyperaktivitou

MDMA – 3,4-methylendioxyamfetamin

MKN-10 – 10. revize mezinárodní klasifikace nemocí

OSPOD – orgán sociálně-právní ochrany dětí

SVP – Středisko výchovné péče

TsPIK – terapie s prvky indiánské kultury

ZoVÚV – Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních.

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. Souhlas klienta
2. Souhlas zákonných zástupců
3. Interview
4. Výsledky HSPQ dotazníku
5. Abstrakt v českém jazyce
6. Abstrakt v anglickém jazyce

SOUHLAS KLIENTA

Já,, souhlasím se svou účastí ve výzkumu Mgr. Věry Stránské k její bakalářské práci na téma „Charakteristiky klientů opakovaně využívajících pobytových služeb střediska výchovné péče“, která je vedena na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

Cílem studie je zjistit, jaké charakteristiky/co mají společného osoby, které využívají pobytových služeb SVP Domek Zlín. Proto souhlasím s tím, že Mgr. Věra Stránská:

- 1) bude nahlížet do mé dokumentace vedené v SVP Domek Zlín za účelem pořízení výpisků z anamnézy, zpráv z vyšetření, výsledků osobnostních testů a příp. dalších materiálů, které SVP Domek v dokumentaci eviduje;
- 2) v případě potřeby se mnou provede osobní výzkumný rozhovor a předloží mi osobnostní dotazník, jehož výsledky v rámci bakalářské práce anonymně zpracuje;
- 3) mě či mého zákonného zástupce bude v prosinci 2018 znovu kontaktovat prostřednictvím e-mailu nebo telefonu za účelem zjištění, zda jsem po návštěvě SVP využil/a ještě jiných či návazných služeb.

Veškeré údaje budou zpracovány anonymně a bude s nimi nakládáno v souladu se zákonnými normami. Originály dokumentů nebudou vynášeny z prostor SVP a veškeré údaje budou v rámci práce prezentovány tak, aby nebyly vyzrazeny citlivé údaje (především jméno, datum narození atp.). Účast ve výzkumu je dobrovolná a tento souhlas je možné kdykoliv odvolat.

V případě jakýchkoliv dotazů je možné obrátit se na autorku výzkumu na e-mailu: vera.a.stranska@gmail.com

V dne

.....

Podpis klienta

SOUHLAS ZÁKONNÝCH ZÁSTUPCŮ

Já,....., souhlasím s tím, aby se můj syn/má dcerazúčastnil/a výzkumného šetření v rámci bakalářské práce na téma „Charakteristiky klientů opakovaně využívajících pobytových služeb střediska výchovné péče“. Práce je vedena na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci. Autorem výzkumu je Mgr. Věra Stránská.

Cílem studie je zjistit, jakými charakteristikami (sociodemografickými, souvisejícími s povahou potíží) se vyznačují osoby, jež pobytové služby SVP využijí jednou, a zda mají něco společného ti, kteří těchto služeb využijí opakovaně. V rámci výzkumu Vás tedy žádám o souhlas s následujícím:

- 1) umožnění nahlédnutí do dokumentace Vašeho syna/ Vaší dcery, vedené v SVP Domek Zlín, za účelem pořízení výpisků z anamnézy, zpráv z vyšetření, výsledků osobnostních testů a příp. dalších materiálů, které SVP Domek v dokumentaci eviduje;
- 2) umožnění provedení výzkumného rozhovoru s Vaším synem/ Vaší dcerou, zaměřeného na povahu jeho/jejích obtíží a další, především osobnostní charakteristiky;
- 3) předložení dotazníku zjišťujícího osobnostní charakteristiky dospívajících;
- 4) umožnění Vašeho kontaktování v prosinci 2018 prostřednictvím e-mailu či telefonu za účelem zjištění, zda jste po návštěvě SVP využili ještě jiných či návazných služeb.
- 5) zpracování zjištěných údajů v anonymizované formě pro potřeby bakalářské práce a SVP Domek Zlín.

Veškeré údaje budou zpracovány anonymně a bude s nimi nakládáno v souladu se zákonnými normami. Originály dokumentů nebudou vynášeny z prostor SVP a veškeré údaje budou v rámci práci prezentovány tak, aby nebyly vyzrazeny citlivé údaje o klientech (především jméno, datum narození atp.). Vaše účast ve výzkumu je dobrovolná a tento souhlas můžete kdykoliv odvolat.

V případě jakýchkoliv dotazů se na mne můžete obrátit na e-mailu: vera.a.stranska@gmail.com

Budu také ráda, pokud mi na sebe zanecháte e-mail či telefon:.....

V dne

.....

Podpis zákonného zástupce

Příloha č. 3

Interview

Věk:

Pohlaví: muž/žena

Škola: základní/základní škola praktická/SOU/SŠ/gymnázium/ jiná odpověď

Tento pobyt je můj: 1./2./3./4./jiná odpověď

Otázky týkající se minulosti

- 1) Jak dlouho jsi klientem Domku?
- 2) **Jak se stalo, že jsi byl/byla v minulosti na Domku?**
- 3) Byl/byla jsi někdy v jiném zařízení (pokud ano, proč)?
- 4) Vyšetřovala tě někdy policie (kdy a proč)?
- 5) **Jaké to tehdy bylo ve škole?**
- 6) **Chodil/chodila jsi do školy rád/ráda?**
- 7) **Jak jsi měl tehdy kamarády?**
- 8) **Jak jsi trávil/trávila volný čas?**
- 9) **Jaké to tehdy bylo u vás doma?**
- 10) **Jak ses doma cítil/cítila?**
- 11) **Jaký jsi tehdy byl/byla?**
- 12) V čem ti minulý/minulé pobyt/pobyty na Domku pomohly?
- 13) V čem ti naopak pobyt/pobyty nepomohl/nepomohly?
- 14) Co se v tvém životě po pobytu na Domku změnilo?
- 15) Kdo nebo co ti při pobytu nejvíc pomohlo?
- 16) **Chtěl/chtěla jsi tady být?**

Otázky týkající se současnosti

- 1) Jak dlouho jsi navštěvoval/navštěvovala Domek před svým nynějším nástupem?
- 2) **Jak se stalo, že jsi tady dnes?**
- 3) Můžeš mi popsat typický den ve svém životě?
- 4) **Můžeš mi něco říct o svých kamarádech?**
- 5) **Jak trávíš čas?**
- 6) **Jaké je to teď u vás doma?**
- 7) Jak se doma cítíš?
- 8) **Jaké je to teď ve škole?**
- 9) **Chodíš někdy za školu?**
- 10) **Jaký/jaká jsi dnes?**
- 11) Co máš rád/ráda?
- 12) V čem se lišíš od ostatních dětí, které tady jsou?
- 13) V čem jsi naopak stejný/stejná jako oni?
- 14) **Chceš tady být?**
- 15) **Jak bys chtěl, aby to bylo?**
- 16) Jak často jsi prostřednictvím telefonu online?
- 17) Jak často a dlouho jsi na počítači
- 18) *Zapomněli jsme na něco nebo chtěl/chtěla bys něco zdůraznit?*

černá – osobnost, pobyt v SVP (18)

zelená – volný čas (4)

fialová – rodina (4)

červená – škola (4)

tučně – hlavní otázky (13)

kurzíva – ukončující otázka (1)

Příloha č. 4

Výsledky HSPO dotazníku										
	Petr	Jarmila	Pavel	Marek	Marián	Eva	Zdenka	Igor	Dušan	Libor
uzavřenost	3	norma		3		2			1	norma
bezprostřednost		norma	9		7		7	8		norma
nízká krystalická inteligence	norma	norma	norma	4	norma	norma	norma	norma		4
vysoká krystalická inteligence	norma	norma	norma		norma	norma	norma	norma	8	
citová nestálost	3	4	norma	3	2	4	3		norma	4
citová stálost			norma					8	norma	
klidnost	norma	norma	norma	norma	norma		norma	3		
vznětlivost	norma	norma	norma	norma	norma	7	norma		9	9
poddajnost	4	norma	3	1		4	norma			norma
průbojnost		norma			8		norma	7	7	norma
sklíčenost	norma	7		norma		norma			norma	
nadšenost	norma		10	norma	8	norma	7	10	norma	8
svévolnost	1	4	4	1	3	4	norma	3	norma	3
zodpovědnost							norma		norma	
plachost	norma	4			4	norma			3	3
smělost	norma		7	7		norma	8	9		
citová tvrdost		norma		norma	norma	norma		norma		norma
citová choulostivost	7	norma	7	norma	norma	norma	8	norma	7	norma
družná aktivnost		norma	4	norma	4	4	norma	norma		norma
individuální zdrženlivost	7	norma		norma			norma	norma	7	norma
sebedůvěra	4		4				norma	2		norma
úzkostná sebenejistota		7		10	10	9	norma		8	norma
závislost na druhých			4			norma	2	3		
soběstačnost	10	9		7	8	norma			7	8
nedostatek sebevlády	3	3	norma	3	2	3	4	norma	norma	norma
sebevláda			norma					norma		norma
nízké pudové napětí	4	norma	norma	3	4		norma	norma	4	3
vysoké pudové napětí		norma	norma			8	norma	norma		
spol. introverze	1	3		3	norma	3	2		1	norma
spol. extraverze			10		norma			10		norma
vyrovnanost			4				norma	1		
úzkostnost	7	9		8	10	10	norma		9	8
oddanost			3	4		norma	3		norma	
vzpournost	7	10			10	norma		10	norma	8

zelené podbarvení = opakovaný pobyt ve středisku

Anotace

Bakalářská diplomová práce se zabývá charakteristikami klientů střediska výchovné péče, kteří se do střediska vracejí k opakovanému pobytu. V teoretické části práce je reflektována instituce středisek výchovné péče jako školských zařízení preventivně výchovné péče a školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy, se zvláštním zřetelem ke středisku výchovné péče SVP Domek. Teoretická část práce se věnuje rovněž otázkám diagnostiky a terapie poruch chování, hyperkinetické poruchy a syndromu ADHD v kontextu středisek výchovné péče. Ve výzkumné části práce je popsán kvalitativní výzkum, jenž byl pojat jako vícepřípadová studie s využitím analýzy dokumentů. Kvalitativními výzkumnými metodami byly zjišťovány osobnostní, sociodemografické a anamnestické charakteristiky klientů středisky, zejména pak těch klientů, kteří se do střediska vracejí na opakovaný pobyt. Výsledná data byla vyhodnocována metodou Interpretativní fenomenologické analýzy-IPA. Takto navržený výzkum umožnil provedení polostrukturovaných interview a analýzu dokumentů, jejichž součástí byl i HSPQ dotazník.

Abstract

The diploma thesis deals with characteristics of clients of an educational care centre who return to the centre to stay there repeatedly. In the theoretical part, the institution of educational care centres as preventive-corrective educational facilities and as facilities for institutional and protective education is reflected. It is particularly aimed at the SVP Domek care centre. The theoretical part also focuses on issues such as diagnostics and therapeutics for behavioural disorders, the hyperkinetic disorder and ADHD in the context of educational care centres. The qualitative research, which was processed as a multi-case study using document analysis is described in the practical part. Qualitative research methods were used to identify the personality, socio-demographic and anamnestic characteristics of clients of the centres, especially those returning to the centre for repeated stays. The final data were analysed using the IPA – Interpretative Phenomenological Analysis. Such a survey enabled semi-structured interviews to be carried out as well as the document analysis which included a HSPQ interview.